

DET RYSKA BARNBIBLIOTEKET- ROLL OCH ÖVERLEVNAD I DAGENS RYSSLAND.

En fältundersökning på barnbiblioteket i Pskov.

Tobias Danielsson

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

Handledare: Birgitta Olander; bitr. handledare: Barbro Gülich

BIVILs skriftserie 2002:7

ISSN 1401-2375

© Lunds universitet. Biblioteks- och informationsvetenskap 2004.

Abstract

Title: The Russian Children's library – Role and survival in contemporary Russia. A field study of the Children's library in the city of Pskov.

Abstract

In an international perspective the Russian children's library is a unique institution, being solely committed to children up to 14 years of age. In Russia of today it is, however, being exposed to hard pressure as the economical and social conditions have changed dramatically since the collapse of the USSR. My interest lies in examining this change of living conditions for the children's libraries and how this in turn affect their work and role in the present state. In order to view this change in a longer perspective, I compare the situation for children's libraries during the time of communist regime with that of today using documents about and from children's libraries. I have studied its legal position and conditions, financial and political state, and how the modern society affects children and youth, especially their daily cultural life. The main part of my study consists of a field study of librarians at the Pskov regional children's library, where I interviewed several librarians in Russian.

My results show a professional group that has been exposed to the winds of change. The earlier Soviet-style way of working, with a strong emphasis on collective work and a directing and fostering attitude towards the children, has changed into an individual, informative style where librarians assist children and youth with their school work. Furthermore, the conditions for the library and librarians have changed from financial and ideological stability to an insecure life in a capitalistic – but non-totalitarian - society. As a result of the lack of financial support from the state and region, the library has to work more independently and look for other sources of income. Here, George Soros' Open Society foundation has been instrumental. Today, the main problem is that the children's libraries are forced to support to the equally poor educational system. This undesired role prevents the children's libraries from working with their core assignment: to support the children's cultural development with the help of literature.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Innehållsförteckning	3
Inledning	5
Metod och syfte	7
Litteraturgenomgång - historisk översikt	9
Det ryska biblioteksväsendet och barnbiblioteket	9
Litteraturgenomgång - dagens situation	17
Lagar, förordningar och biblioteksnätens struktur	17
Den försämrade finansieringen från stat, region och kommun och dess konsekvenser för bibliotekens överlevnad.	20
Förändringarna av barns levnadsvillkor och hur dessa påverkar deras behov av barnbiblioteket	23
Förändringen av utbildningssystemet och dess konsekvenser för barnbiblioteken.....	27
Datorisering och allmän teknisk utveckling	29
Övriga förändringsfaktorer	31
Fältundersökningen	33
Introduktion till Pskov och Pskovs läns barnbibliotek..	33
Resultat av intervjuundersökningen	37
Sammanställning av intervju svaren från bibliotekarierna	39
I. Arbetet och biblioteket idag	39
Vilka uppgifter anser du som de allra viktigaste i ditt arbete?	39
Får du några direktiv eller vad bestämmer dina arbetsuppgifters inriktning?	40
Är du nöjd med ert biblioteks utseende? Om inte, vad skulle behöva förändras?.....	41
Hur införskaffar ni böcker och andra medier till biblioteket? Hur bestämmer ni bokinköpen? Har böcker prioritet framföra andra medier?	43
Hur ser du på ”datoriseringen”?	46
I. Sammanfattning och diskussion	47
II. Jämförelser med Sovjettiden	50
Tycker du att ditt arbete har förändrats under den tid som du arbetat? I så fall; vad är det som har förändrats?	50
Vad tror du att förändringarna beror på?	55
II. Sammanfattning och diskussion.....	55
III. Framtidsdrömmar	57
Ser du några hinder eller hot för barnbiblioteket och ditt yrke i framtiden?	57

Vad önskar du i första hand för biblioteket och ditt yrke? Hur ser ditt framtida "drömbibliotek" ut?	59
III. Sammanfattning och diskussion.....	60
Analys av barnbibliotekets situation idag och av hur man hanterar de problem man ställs inför.	63
Barnbibliotekets roll i Ryssland idag – diskussion och slutsatser.	68
Litteraturlista.....	72

Inledning

Det ryska biblioteksväsendet är inte så välkänt från vår svenska horisont, trots att vi talar om en verksamhet i ett land som i praktiken gränsar till vårt. Till detta finns naturligtvis flera förklaringar; vårt förhållande till "den ryska björnen" har genom historien varit i högsta grad ambivalent, språket och kulturen tillhör den slaviska sfären och författarnamnen på ryska böcker kan vi ju inte ens avläsa eftersom man "envisas" med att använda sina kyrilliska bokstäver. Detta främlingskap till ett land med en diametralt olik samhällsstruktur har hållit i sig genom historien även om det har funnits perioder av närmanden. Framför allt gäller detta från och med Peter den stores era när han öppnade sitt öppnade sitt fönster mot väst och grundlade Sankt Petersburg, som han gjorde till en europeisk huvudstad med bl.a. ett modernt vetenskapsbibliotek. Den här flirten med västerlandet varade i drygt 200 år för att få sitt konsekventa avbrott i och med oktoberrevolutionen¹ 1917. Det är väl egentligen med denna drygt 70-åriga epok av nygammal introspektion och isolering från västerlandet som för oss i dagens Sverige har gjort detta land till en främling, trots att det ligger där intill, på andra sidan Östersjön. Biblioteksväsendet fick också en helt annan utveckling här än i det övriga Europa: det nya socialistiska samhällsbygget krävde att man skulle skapa en ny typ av människa och där spelade biblioteket en viktig roll som aktiv uppfostrare. Man byggde upp parallella nätverk för folkbibliotek där bland andra barnen fick sina egna specialiserade bibliotek och där arbetet sköttes efter riktlinjer från den gällande marxist-leninistiska ideologin. 1991 rasade emellertid det "socialistiska bygget"² ihop och därmed också den befintliga statsideologin, samtidigt som själva staten snabbt blev bankrutt och ur stånd att finansiera sin verksamhet, vari även biblioteksväsendet var en del. Strukturen med olika biblioteksnät för barn, ungdomar och vuxna fanns kvar men samhället förändrades snabbt i grunden - en långvarig social stabilitet kollapsade - samtidigt som den gamla socialistiska ideologin skulle bytas ut mot en mer demokratisk av västerländsk modell. Samhället skulle nu således anamma ett tänkande som man aldrig hade befattat sig med, varken i ett tidigare enväldigt tsardöme eller i ett senare elitistiskt sovjetimperium. Det är under denna omställningsperiod som jag befinner mig i Ryssland, i den lilla - med ryska mått - provinshuvudstaden Pskov, 6 mil söder om Sankt Petersburg och försöker få ryska högskolestudenter att lära sig svenska. I 3 år, från 1998 till 2001, arbetade och levde jag i det ryska samhället och fick här också kontakt med ett barnbibliotek, en välbesökt institution för ryska barn i åldrarna upp till 14. Här arbetar bibliotekarier med en långvarig erfarenhet av biblioteksyrket men också de som är mer eller mindre nyutexaminerade. De flesta har till större delen levt och verkat i det samhälle som

¹ Den s k oktoberrevolutionen var egentligen en ren statskupp och skedde dessutom i november (enligt modern västerländsk tideräkning). Förf. anm.

² "Sotsialisti'tjeskij stroj" - en av Lenins många benämningar på Sovjetstaten. Förf. anm.

kallades för Sovjetunionen och som idag har förvandlats till en "fri", hårt kapitalistisk och - någorlunda - demokratisk statsbildning. Samhällets ideologi har förändrats liksom samhället i sig som nu upplever en social och ekonomisk kris med ökade klyftor och kriminalitet som följd. Som ett arv från en svunnen tid befinner sig här barnbiblioteket med minskade anslag och en ny generation av ungdomar för vilka Sovjetunionen endast existerar som en historisk era i vilken föräldragenerationen levde. Som ett mikrokosmos av samhället i stort står denna institution vilken idag inte längre kan förlita sig på statens eviga bistånd. Det är utifrån denna position som jag ställt mina frågeställningar: **Hur definierar man barnbibliotekens roll - här företrätt av Pskovs länsbibliotek för barn - i det nya ryska samhället och hur anpassar man sig de till de villkor som nu råder?** Eftersom biblioteken både till sin struktur och med sin personal har en stark prägning av det förgångna undrar jag om man har tagit steget från en ideologiserande biblioteksroll till en mer modern demokratisk roll. Jag vill också veta hur man föreställer sig sin position i det framtida Ryssland och vilka eventuella hinder det finns för biblioteket att nå dit.

Metod och syfte

Vem är det då som definierar bibliotekets roll och vars "definitioner" jag ska undersöka? Först och främst tycker jag det är nödvändigt att se på hur det var, d v s ge en kort redogörelse för barnbibliotekens samhälleliga roll innan Sovjetunionens upplösning 1991. Detta är ju denna roll som man förväntas att ta sig ur men som många av dagens bibliotekarier är födda ur liksom hela den befintliga biblioteksstrukturen som sådan. För att undersöka dagens bibliotek behöver jag se på flera faktorer som bestämmer dess verksamhet. Å ena sidan finns **barnens behov** där inte minst förändringar av skolsystemet har haft följder för hur barnen använder biblioteket, liksom naturligtvis den sociala utslagningen i samhället som har inneburit avsevärt försämrade villkor för en stor grupp unga. Dessa förändringar försöker jag spegla i undersökningar och diskussionsmaterial från Ryssland men också genom vad bibliotekarierna själva säger. Å andra sidan har vi **makthavarna**, d v s de som bestämmer bibliotekets verksamhet - eller åtminstone som försöker göra det. Här kommer jag att redovisa lagar och dokument som ger en bild av hur man ser på bibliotekets nuvarande och önskvärda funktion i samhället. De direktiv som dessa ger är dock inte allena rådande vilket till stor del beror på de **ekonomiska realiteter** som all statlig verksamhet befinner sig under och som är en tredje bestämningfaktor för biblioteksverksamheten. Svårigheterna med att få en tillräcklig finansiering har därför lett till att man från bibliotekets sida fått se sig om efter pengar från andra håll. Här har den ungersk-engelske affärsmannen George Soros biståndsfond "Open Society" spelat en stor roll, vilket jag även kommer att redogöra för. Slutligen har vi barnbibliotekets egen röst, i form av det bibliotek som jag gjorde en fältstudie hos, **länsbarnbiblioteket i Pskov** (ett andra namn är Kaverinbiblioteket efter författaren Venjamin Kaverin,³ som föddes i Pskov). På detta bibliotek intervjuade jag ett antal bibliotekarier under en 2-veckorsperiod i november 2001, där de fick ge sin syn på det arbete de utför och hur de tyckte att detta och deras yrkesroll hade förändrats sedan det gamla samhällsbygget föll 1991. Jag ville också att de skulle redogöra för sina drömmar och visioner om sitt yrke för att försöka få reda på huruvida de upplevde att det finns en skillnad mellan det man vill göra och det som man i själva verket gör som barnbibliotekarier i det ryska samhället. Genom att se på dessa olika faktorer som bestämmer förutsättningarna för barnbibliotekets verksamhet försöker jag sålunda **dra slutsatser om dess roll i det nuvarande ryska samhället**. Det mer långtgående syftet är att försöka se **hur man lyckas anpassa sig till dagens samhälle och utröna vilka**

³ Venjamín Aleksándrovitj Kavérin, (urspr. efternamn Zilber) 1902 - 1989, Rysk författare, mest känd för romanen "Dva kapitana" i två band 1938-44 (Två kaptener, sv. övers. 1948) som kan räknas som en rysk klassiker, läst framför allt av ungdomen. Boken har sedermera blivit filmatiserad - 2 gånger - och på senare år även visad som musikal i Moskva under namnet Nord-Ost. (Det var f.ö. under en föreställning av denna musikal som teaterlokalen blev kapad av tjetjenska terrorister 2002). Barnbiblioteket i Pskov har sedan 2001 upprättat ett museum över just den här romanen och dess huvudhjärte figurerar som staty utanför biblioteksbyggnaden. Förf. anm.

strategier man använder sig av för att lösa de nya problemen samt slutligen, att ge en prognos för vart barnbiblioteket är på väg i ett framtida perspektiv.

Litteraturgenomgång - historisk översikt

Det ryska biblioteksväsendet och barnbiblioteket

Som mycket annan verksamhet i Ryssland fick även biblioteksverksamheten ett stort uppsving med Peter I:s (den stores) reformer men det fanns förelöpare. Det var klostren i Ryssland som stod för den lilla bokhantering som fanns eftersom de var de enda som kunde kallas lärosäten. I Kiev (idag huvudstad i Ukraina) – eller Kiev Rus⁴ – fanns i slutet på 900-talet ett bibliotek anknutet till kyrkan; mest berömt är det i grottklostret i Kiev. Liknande kyrkobibliotek uppstod i en mängd ryska städer under 12- och 1300-talet däribland i det för oss mer kända Novgorod. Dessa kan ändå inte jämföras med klosterbibliotek i Västeuropa eftersom man inom den ortodoxa kyrkan hade – och har – en mer skeptisk inställning till den antika traditionen och ickereligiöst vetande överhuvudtaget. Med ”mongol-öket” under 12- och 1300-talet, dvs när större delen av Ryssland var ockuperat av den gyllene hordens mongolvälde, förde klostren en tynande tillvaro och det är först på 1600-talet när den ryska statsmakten börjar göra sig gällande som man kan se en reell framväxt av bibliotek. De var framför allt de olika statskanslierna i Moskva som hade bibliotek knutna till sig men det började också utkristallisera sig lärosäten med bibliotek där man t o m kunde finna världslig litteratur på främmande språk.

Med Peter I:s från ovan pålagda renässans på 1700-talet tar boktryckandet fart och därmed också biblioteken. Vetenskapsakademiens bibliotek i S:t Petersburg grundat 1714 är det första ”forskningsbiblioteket” i Ryssland av västerländsk typ som skulle tjäna i de vetenskapliga framstegens anda med en stor samling på främmande språk.

Härefter tar biblioteksspridningen fart och 1814 öppnas det första offentliga biblioteket, även det i huvudstaden Sankt Petersburg. Det bildas universitetsbibliotek men även allmänna bibliotek i städerna och regionerna runt om i landet för folkets upplysning. På 1840-talet avtar spridningen och flera bibliotek läggs t o m ner på grund av en konservativ motreaktion från statsstyret men mot seklets slut blåser det ånyo liberala vindar över Ryssland vilket sätter ny fart på biblioteksutbyggandet. Förutom de vetenskapliga och offentliga biblioteken öppnades också bibliotek av privata föreningar, företag eller enskilda individer som ville bidra till den allmänna upplysningen. Kring 1914, innan första världskrigets utbrott, hade ett embryo till ett ryskt biblioteksväsende uppstått med ca 76000 bibliotek (för en befolkning på ca 150 milj. inv.) och det fanns

⁴ Namnet på den gamla stadsstaten med huvudcentrum i Kiev som var dominerande i Ryssland fram till furstendömet Moskvans framväxt. Förf. anm.

även en förberedande bibliotekarieutbildning jämte en förening som organiserade yrkesgruppen bibliotekarier.

Barnbibliotek är inte en produkt av det ryska sovjetsamhället men de styrande insåg tidigt hur viktiga de var för en tidig inskolning i de kommunistiska idealen. Däri ingick även en stark tilltro till den egna läsningen av klassisk skönlitteratur. I det sovjetiska nationella uppslagsverket, Den stora sovjetiska encyklopedin, kan man läsa i inledningen på artikeln "barnbibliotek" att *"dess arbete är inriktat på kommunistisk fostran av barn och ungdomar, till hjälp för skolungdomar i deras inläring av de grundläggande vetenskaperna samt uppfostra i läskultur."*⁵ Som en portalfigur för barnbiblioteks ideologi – och även rysk biblioteksideologi överhuvudtaget – står Natalja Krúpskaja, hustru till Lenin, som utarbetade ett antal principer för barnbibliotekens verksamhet. Hon reagerade delvis mot att biblioteken i det gamla Ryssland inte hade varit något som kommit alla till del, analfabetismen var dessutom mycket utbredd, men också mot den rådande "borgerliga" biblioteksideologin med sin objektivistiska syn på biblioteksarbetet. Denna objektivism ansåg man dessutom vara en chimär eftersom de kapitalistiska ländernas biblioteksideologi bestämdes av andra, mer osynliga faktorer. Enligt Krupskaja gjorde bibliotekens bok innehav, kataloger respektive bokreklam sina låntagare till *"bourgoisiens underlydande inte på grund av skräck utan på grund av samvete"*.⁶ Det socialistiska biblioteket däremot, skulle istället ses som ett mäktigt instrument för statens och medborgarnas utveckling. *"Ledande princip bör vara bibliotekets partitillhörighet och deras (bibliotekens) arbete med uppgifterna att bygga upp det socialistiska samhället"* (Abramov, 1980, s.179).. Detta ställer också högre krav på bibliotekarierna som *"väl bör känna till boken, väl känna av låntagarens behov, hans/hennes psykologi och ha förmågan att nå denne/denna"* (Ibid., s180). Barnbiblioteket ses mera som en självständig läroanstalt vid sidan av skolan där man kan koncentrera sig på den individuella läsaren. Förhållandet emellan dem har mer prägel av samspel än direkt samarbete, men med samma mål, vilket registreras av en dansk forskningsstudie av de sovjetiska biblioteksneten:

"The children's library and the school cooperate towards joint aims, the teacher inspiring to reading outside the class room, the librarian helping the children towards a deeper understanding of the contents of their textbooks. The librarian will try to build up good reading-habits in the children and lay down the foundations for a life with books and reading" (Andersen, Friis-Hansen & Kajberg, 1985, s.44).

Detta är en process som sedan fortsätter i ungdomsbiblioteken, ett förhållandevis nyskapat biblioteksnet som uppstod i slutet av 60-talet för ungdomar *"...who have grown beyond the children's library, still feeling too young, or not yet up to the books to be found in the adult library"* (ibid. s.46). Man hade tidigare gjort experiment för att fånga in den här gruppen genom att stärka banden mellan skol- och barnbibliotek men utan lyckat resultat.. I speciella bibliotek för barn i de begynnande tonåren kunde man däremot få en litterär profil när det gäller frågor som är aktuella för just den här gruppen som yrkesval, existentiella funderingar, samliv. Detta speglar ytterligare den aktiva roll

⁵ Bolsjaja sovjetiska encyklopedin (nätbaserad version www.yandex.ru/) Artikeln: Detskaja biblioteka [Barnbiblioteket], förf. övers. All översättning från ryska till svenska i det här arbetet är gjord av författaren och kommer i fortsättningen inte att märkas ut.

⁶ Ibid. Artikeln: Biblioteka [Biblioteket]

som biblioteken - åtminstone officiellt - skulle spela i människors vardag. Här fanns ju också en grupp som propagandan annars kunde missa, nämligen en vuxengeneration i vardande (Ibid. s.47). Det slutgiltiga målet var att det växande barnet, från barnbibliotek till vuxenbibliotek, hade fått i sig en "*formad vetenskaplig världsåskådning*"⁷ och "*de höga principerna för kommunistisk moral, kärlek till fosterlandet, och strävan till kunskaper och arbetskärlek*" (Abramov, s.320). Detta var några av de grundläggande personegenskaper som kommunistpartiet - KPSS - fastställt i ett moralkodex för "byggarna av socialism".⁸

Efter bolsjevikernas maktövertagande inleds uppbyggnaden av de centrala, hierarkiska biblioteksnät som fortfarande är aktuella i Ryssland även om deras ideologi har förändrats. Lenin betonade vikten av centralisering för att bygga upp ett allmänstatligt bibliotekssystem. Detta skulle styras av regeringen d v s partiet, som skulle organisera utbildning, struktur o s v och som kan sammanfattas i Natalja Krupskajas kärnfulla formulering: "*Spiken i det socialistiska bygget är organisation. Detta gäller även biblioteket*" (Abramov, s.320).

Det sovjetiska biblioteksväsendet skilde på "massbibliotek"⁹, ett slags folkbibliotek för alla grupper av människor, och vetenskaps- respektive specialbibliotek. Massbiblioteken bestod i sin tur av parallella organisationer vardera för vuxna, barn (-14 år) och ungdomar (14-20 år). Dessa tre nätverk har olika hierarkiska nivåer från de minsta, landsbygdsbibliotek, räjongbibliotek – motsvarande stadsdels- eller filialbibliotek, stadsbibliotek och upp till länsbibliotek. Högst på pyramiden fanns republikbiblioteken, ett för varje socialistrepublik där den ryska republikens barnbibliotek i Moskva var det största och mest betydelsefulla. Varje nivå hade sitt ansvarsområde; räjongbiblioteken mot landsbygdsbiblioteken, vilka oftast var sammanslagna bibliotek med barn- och vuxenavdelning; stadsbiblioteken, oftast flera i varje stad, mot staden; länsbiblioteken mot alla de bibliotek som finns i länet där man fungerade både som huvudbibliotek, metod- och koordinationscentrum. De fungerade både som folkbibliotek och forskningsbibliotek inom områdena för barn och litteratur och vände sig till såväl barn som föräldrar samt andra "fostrare"¹⁰. De olika republikbiblioteken slutligen var de som

⁷ Bol'shaja sovjetskaja ensiklopedija: artikeln "Kommunistitjeskoje vospitánie" [Kommunistisk uppfostran]

⁸ Bol'shaja sovjetskaja ensiklopedija: artikeln Kommunistisk uppfostran - "Detta kodex inkluderar sådana moraliska principer som hängivenhet till den socialistiska saken, kärlek till det socialistiska fosterlandet och till socialistiska länder; samvetsfullt arbete till gagn för fosterlandet: den som inte arbetar ska inte äta; omsorg om alla i bevarandet och utökandet av den allmänna egendomen; stort medvetande om den allmänna plikten, ofördragsamhet till förstörelse av gemensamma intressen; kollektivism och kamratlig medhjälps; en för alla, alla för en; humana förhållanden mellan människor, människan är människans vän, kamrat och bror; ärlighet och rättframhet, moralisk renhet, enkelhet och blygsamhet i det allmänna och privata livet; ömsesidig hänsyn i familjen, omsorg om barnens uppfostran; oförsonlighet mot orättvisa, dagdriveri, oärlighet, karriärism, vinningslystnad; vänskap och broderskap mellan alla folk i Sovjetunionen, ofördragsamhet till nationell och rasmässig fientlighet; oförsonlighet till kommunismens, fredens och frihetens fiender; broderlig solidaritet till arbetarna i alla länder." "Den kommunistiska moralen bekräftas i en ständigt och kompromisslös kamp mot kvarlevorna från det förgångna, mot inflytandet från den borgerliga ideologin. Det kan inte finnas någon seger för den kommunistiska moralen utan beslutsam kamp mot sådana antipoder till denna som dagdriveri, stöld av allmän egendom, idélöshet, vinningslystnad, korrumpation, förtal, fylleri, huliganfasoner o.d."

⁹ "Másovaja biblioteka" ry. massovaja - mass-, vänder sig till den breda "massan."

¹⁰ ry. vospitátel' - uppfostrare, fostrare ("Det centrala ordet i den bolsjevikiska kulturpolitiken blev *vospitanie*, uppfostran. Det var en återspeglning av Lenins konservativa kultursyn och auktoritära uppfattning om politik" Gerner ur Från Toronto till Moskva – kulturpolitik i åtta länder, 1993, s.. 204)

stod för den huvudsakliga forskningen och som gav ut råd och riktlinjer för de olika barnbiblioteken i Sovjetunionen.

Skilt från de här nätverken som låg under kulturministeriets paraply var skolbiblioteken vilka var direkt knutna till skolornas läroplaner. Skolbiblioteket räknades som en "organisk del av skolan, vars aktivitet helt underordnar sig läroprocessen" (Ganitskaja, *International Library Review* vol.14, 1982, s.53). Läroplanerna var under sovjettiden centralt fastställda och såg likadana ut vare sig man bodde i Pskov eller Vladivostok, vilket naturligtvis underlättade skolbibliotekens införskaffande av böcker. Förutom de böcker som var direkt knutna till skolämnena gav man ut listor över bokläsning utanför skolan som var "*approved by the Ministry of Education in each Union republic and apart from Russian literature they contain(ed)*"¹¹ *literature of the peoples of the USSR*" (Ibid. s.54).

För mediaförvärv, fanns det ett system med statliga "bibliotekskollektörer"¹² som dels försåg biblioteken med böcker och andra medier samt teknisk utrustning men som också gav "konsultativ-bibliografisk hjälp"¹³. De utgjorde - som allt annat - en statlig organisation som var en del av ett större system vilket inkluderade de statliga förlagen.¹⁴

Det arbetssätt som utmärkte bibliotekarierna var impregnerat av den kommunistiska ideologin, av fostringstanken att inplantera hos människor de ideal och värderingar som anses vara de rätta, vilket upprepas med rörande regelbundenhet i alla de texter som jag har läst beträffande det sovjetiska biblioteksväsendet. Bibliotekariens roll genomsyras i hög grad av den aktivitetsprincip som Lenin och sedermera Krupskaja framhållit och som blir en logisk följd av deras ideologiska mission. Den tillgänglighetsprincip som varit ledstjärna för de så kallade borgerliga biblioteken ses som ett alltför passivt förhållningssätt, speciellt i ett samhälle som ska förändras i grunden. Inte minst gäller detta barnbiblioteken där man var delaktig i formandet av en ny generation sovjetmedborgare. Speciellt viktigt framstod därför arbetet med den enskilda låntagaren där bibliotekarien skulle utgå från hans/hennes ålder, intressen och utbildning. Man kunde ha samtal om böcker man läst och göra upp individuella läsplaner med ökande svårighetsgrad. Till sin hjälp hade man läskortet, d v s barnets lånekort där alla böcker som han/hon hade lånat skrevs upp. Här kunde bibliotekarien se barnets läsutveckling för att djupare analysera hans eller hennes behov för framtida läsning men även se om han/hon lånade böcker som var "avvikande" från dennes utbildning eller ålder samt naturligtvis om han/hon var inne på ideologiska "irrvägar". I det vägledande arbetet som bibliotekarien hade ingick också att skydda låntagaren från litteratur som var "irrelevant" eller direkt farlig. Utmärkande för biblioteken var deras "masskaraktär" d v s att på alla möjliga sätt locka barnen till biblioteken, eller som Ganitskaja, en representant för de sovjetiska barnbiblioteken, uttrycker det: "*Striving to draw all children and teenagers into the orbit of its beneficial influence*" (s.52). För att göra detta hade biblioteket ett nära samarbete med skola, föräldrar, lärare, förskollärare, d v s de grupper som går under

¹¹ förf. tempusändring till förfluten form

¹² ry. Bibliotétjnyj kolléktor

¹³ Bolsjaja sovjetskaja ensiklopedija: artikeln "Kollektor bibliotetjnyj"

¹⁴ Artikeln "kollektor bibliotetjnyj" avslutas med konstaterandet att "en liknande typ av bokmarknadsföretag inte existerar i kapitalistiska länder".

namnet det ryska namnet vospitateli, vilket inte helt tillfredställande kan översättas till fostrare, men också med ungdomsorganisationer som pionjärerna och Komsomol¹⁵. Medlemskap i de sistnämnda var mer eller mindre ett obligatorium för de uppväxande sovjetmedborgarna. Även om det individuella arbetet med de unga låntagarna hade en hög prioritet gjordes det ändå inom ramarna för en kollektivt organiserad verksamhet.

När man ser tillbaka på det sovjetiska biblioteket - och i synnerhet på dess ideologiska implikationer - är det inte svårt att se aspekter som inger ett djupt obehag. På ytan ser mycket likadant ut som i övriga världen; man propagerar ivrigt och på olika sätt för läsning och för böcker och bibliotekariernas månande om barnen och deras läsutveckling känns för oss som något naturligt och självklart. Givetvis finns det också allmänna kriterier hos oss i Sverige för vad som är bättre eller sämre litteratur, något som kan ställas under diskussion men som inte behöver betyda att det råder en allmän normlöshet på ett svenskt bibliotek. Den stora skillnaden ligger i att man i Sovjetunionen - centralt - hade "utnämnt" en sanning, den marxist-leninistiska ideologin, som skulle manifesteras i folket och det på alla möjliga sätt med biblioteket som en viktig kanal. Om vi hos oss ser på kvalitativ litteratur som något som kan intellektuellt stimulera och hjälpa en individ att göra framtida vägval i livet - idémässiga och rent praktiska - var detta inte huvudtanken inom det sovjetiska biblioteksväsendet. Individen skulle här istället lära sig att tillägna sig de tankar som var de rätta och som *"tillåter människan att utarbeta vetenskapliga synsätt på världen, får honom att inse vad som är hans plats och roll i de löpande händelserna, ge honom de rätta värderingarna och möjlighet att dra sanningsenliga och praktiska slutsatser, d v s delta medvetet i det kommunistiska byggandet"*.¹⁶ Individen skulle alltså uppnå ett tillstånd av inre klarhet och - hur paradoxalt det än kan verka - frihet. Det fanns naturligtvis också ett estetiskt ideal i den marxist-leninistiska världen; ett ideal som enligt rysslandskännaren Kristian Gerner *"var formad av 1800-talets estetiska smak och ideal"* (Gerner, 1993, s..204).

Det var en kulturkonservativ smak som omhulldades av Lenin och andra ledare och som stod i stark kontrast till den begynnande modernismen, vilken definitivt kvävdes med Stalins upphöjelse till partisekreterare. Bibliotekens skönlitteratur hade därför en tonvikt på "den klassiska litteraturen" med Pusjkin som ouppnåeligt ideal och den nya litteratur som skrevs och utgavs av det statligt styrda förlagsvärlden, skulle helst befinna sig i en realistisk tradition och därmed vara begriplig för kreti och pleti. Den frihet man hade för att låna böcker på biblioteket var med andra ord redan kraftigt beskuren i form av det sällade utbud som fanns till handa. Den sovjetiske bibliotekarien hade sålunda en vidare roll än vad hon traditionellt har; förutom att förvara och förmedla böcker skall hon vara en moralisk fostrare. Detta är en roll som, enligt Andersen, Friis-Hansen & Kajberg (1985,s.28-29), en västerländsk kollega skulle kunna avundas en smula eftersom han helt enkelt inte har den och därför inte kan skydda sina låntagare på samma vis: *"in Western countries we may fall prey to all kinds of spiritual seducers, whose siren-songs we are unprepared to resist."* Å andra sidan kan man fråga sig om någon bibliotekarie, förutom den mest övertygade marxist, skulle vilja basera hela sin livs- och arbetsfilosofi just på en sådan "siren-song". Likafullt måste man erkänna de stora framsteg som gjordes under

¹⁵ KOMmunisti'tjeskij SOjuz MOlodjo'zji = Kommunistiska ungdomsföreningen

¹⁶ Sovjetskaja entsiklopedija - artikeln "Kommunistitjeskaja vospitanie" [Kommunistisk uppfostran]

sovjettiden; folkbiblioteken blev verkligen en tillgång för alla människor i och med utbyggnaden av biblioteksneten, vilket långtifrån hade varit fallet före revolutioner och det rykte som ryssarna hade om sig om att vara bland de största läsarna i världen hade säkert fog för sig. Utbyggnaden skedde också under en tid av katastrofer i form av krig, hungersnöd och inre terror som drabbade folket och nationen under 1900-talet. Det ska poängteras att det lidande som man genomgick under detta sekel hör till en av världshistoriens största tragedier vilket också till stor del kan ses som förklaring till varför stärkandet av moralen och den patriotiska känslan ställs före individens frihet. Andersen, Friis-Hansen & Kajberg (1985) talar om hur Sovjetunionen, allt sedan dess tillblivande har befunnit sig i ett tillstånd av beredskap, omringad som man var av yttre och inre fiender:

Every weakness would be observed by some enemy who would immediately attack the weak points. Therefore the strengthening of the morale & ideology of the Soviet man has ever since been viewed as paramount; without such an effort the heavy weights placed upon the shoulders of the citizens would be unendurable. The construction of the new independent state was so vital that individual opinions and personal claims for happiness had to give way (ibid., s.29).

Det är också svårt att inte känna en beundran för de högt ställda ambitioner man hade för biblioteksarbetet med barn och den prioritet som man gav biblioteket. Hade man arbetat lika mycket med barnen idag, både i grupp och individuellt men utan en ideologisk indoktrinering som mål, vore detta ett exempel som de västeuropeiska barnbiblioteken skulle ha mycket att lära av. Likafullt instämmer jag med Gerner om att den dåvarande kulturpolitiken inte hade något med kultur i ordets "sanna" bemärkelse att göra utan att det var mer fråga om *"en strikt reglerad och uniformerad indoktrinering, "uppfostran", där målet absolut inte var att skapa självständiga, frimodiga och kreativa individer utan bara att framställa kuggar för statens produktionsmaskineri"* (Från Toronto till Moskva – kulturpolitik i åtta länder, 1993, s.215)

Det är svårt att tala om den verklighet som sovjetmedborgarna levde i. Naturligtvis fanns det de som trodde på den officiella filosofin och som slaviskt anammade de alltmer tomma slagorden. Vissa gick med i tåget för sin egen karriär och vinnings skull och så fanns det de fåtaliga som gjorde ett öppet uppror mot systemet vilket i bästa fall kunde leda till exil - inre såväl som yttre. I värsta fall ledde det till internering eller förvisning till något av landets mindre befolkade hörn. Flertalet försökte bara leva sitt liv, så gott de kunde inom ramarna för systemet, utan att komma i kläm med myndigheterna. Man levde ett dubbelliv där den officiella bilden av verkligheten var en och deras egen en annan. Bara det att människor fick titta på filmer - speciellt de från 40- och 50-talet - där de beskrevs leva och bo i ett samhälle vars levnadsstandard skilde sig fullständigt från hur de i verkligheten levde, måste ha inverkat på "medel-Ivanovs" syn på sanningen. Det fanns dock en trygghet i systemet som vissa längtar till även idag, men också en stolthet över en nation som genomlevt ett sekel av ofattbara lidanden men som ändå överlevt och vari man hade fått det materiellt bättre under sovjettiden än någonsin tidigare. Det samma måste gälla för de verkande bibliotekarierna, även om Krupskaja hävdade att en bibliotekarie naturligtvis, måste vara en övertygad marxist.¹⁷ Det är onekligen så att vissa bibliotekarier tog lättare på sin ideologiska uppgift än andra även om man levde i

¹⁷ Abramov, 1980, s. 255 "En bibliotekarie måste naturligtvis vara marxist, eftersom marxism ger honom den klara uppfattningen av den omgivande verkligheten och en förståelse av vart den allmänna utvecklingen leder."

ett genomideologiserat samhälle. Det är alltså svårt att tala om det mentala arv som man idag har från Sovjetunionen. Flertalet av dagens arbetande bibliotekarier har ju fått sin utbildning i det socialistiska systemet och verkat där i åtskilliga år men i vilken grad de är "märkta" av det tidigare tänkandet är svårt att avgöra. Vi människor är ju mästare på att överleva och därmed också på att anpassa oss till nya förhållanden, varför man kanske inte ska fastna i sådana spekulationer. Man ska inte heller glömma bort de sista åren av sovjetsystemets uppluckring, d v s den av Gorbatsjov deklarerade Glasnostperioden som var ett sent uppvaknande och försök till förändring i ett krisdrabbat samhälle men som slutligen ledde till ett systems upplösning. Under denna tid när man lättade på statens och partiets kontroll blev det åskådligt hur artificiell den officiellt utbasunerade verkligheten egentligen var och hur fatalt man hade misslyckats med att skapa en ny människa. Ett oändligt antal informella grupper uppstod och människor flydde från de statligt organiserade föreningarna – Komsomol förlorade bara under 1987 två och en halv miljon ungdomar (Gerner s.220). Det hela visade på hur det sociala systemet hade varit uppbyggt på tvång och nedtystande av avvikande åsikter.

Ett betydligt mer konkret arv är själva biblioteksnätverken, varav de självständiga barnbiblioteken utgör en egen del, men även deras hierarkiskt uppbyggda struktur. De förhållanden som omger dem är emellertid kraftigt förändrade vad gäller såväl ideologi, finansiering som låntagarbehov. Det är min uppgift se på hur detta förändrar bibliotekets roll i samhället och följaktligen också syftet med detta arbete, d v s att se på den process Gerner beskriver som en "*övergång från enformighet till mångfald, från uppfostran till spontanitet, från "demokratisering av kulturen" till kulturell demokrati*" (ibid., s.224).

I december 1991 upplöstes Sovjetunionen i ett slag efter att Gorbatsjovs liberala glasnostpolitik, som skulle reformera landet, i själva verket ledde till dess ragnarök. Det visade sig i all sin klarhet att det gamla väldet endast hade hållits ihop genom en repressiv, central maktutövning som i grunden var baserad på våld. Den nya öppenheten hade öppnat upp missnöjet i sovjetrepublikerna såväl som bland de flesta av landets hundratal etniska minoriteter. Politiska, religiösa och rena intressegrupper av alla de slag uppstod som ville se en annan ordning. Samtidigt misslyckades själva perestrojkan, d v s ombyggnaden av förvaltning och ekonomi vilken istället ledde till ett land i ekonomisk kris.

I den nya demokratiska statsbildningen, Ryska federationen, skulle nu ett ungt team med Jeltsin i spetsen, influerat av den i väst nästintill heliga nyliberalismen, omvända ekonomin till att följa den fria marknadens regler på blott 100 dagar¹⁸. Metoderna och resultaten var för Ryssland på intet sätt nya för att citera Aleksandr Chubarov i "Russia's bitter path to modernity": "*It was a Bolshevik-style attempt to destroy the old economic system to its foundation in the hope that the phoenix of the market would rise from its ashes. This, however did not happen.*" (2001). "Bolshevik-style" anspelar här på den i historien klassiska ryska ambitionen att försöka omvandla sitt land med omedelbar verkan. Som resultat fick man skyhöga prisökningar långt över de förväntade med inflation som följd. Människors mångåriga besparingar blev nästintill värdelösa

¹⁸ I januari 1991 lanserades den s k chockterapi av Rysslands första regering under den unge premiärministern Jegor Gajdar. Över en natt lössläpptes 90% av priserna från statlig kontroll. Förf. anm.

samtidigt som löner och pensioner halkade efter. Det var alltså den stora "massan" av befolkningen som fick betala för att en liten del, bl a den tidigare nomenklaturen, kunde använda sin ställning för att köpa upp den privatiserade statsegendomen. Staten var nu också i den situationen att den inte som tidigare kunde klara av att finansiera ansvarsområden som sjukvård, utbildning, kultur och det däri ingående biblioteksväsendet. Den socio-ekonomiska instabiliteten var den ena sidan av det nya kapitalistiska rubelmyntet. Den andra sidan innehåller allmän yttrande- och åsiktsfrihet och en frihet från statlig, ideologisk kontroll. I den nya konstitutionen från 1993 fastställs att *"the individual and his rights and freedom are the supreme value. Recognition, observance and protection of human and civil rights are the obligations of the state"* (ibid., s.223, urspr. ur "Konstitutsija Rossijskoj federatsii, Voprosy i otvety [Ryska federationens konstitution, frågor och svar] , 4).

Det ryska samhället har alltså fått grundvalarna för en demokratisering även om vägen är lång till att man ska kunna kalla det ett demokratiskt samhälle. Partiväsendet är än så länge endast en slags klubb av intresseföreningar, mestadels utan någon ideologisk grundsyn; rättssamhället är fortfarande alltför korrumpat och odefinierat för att göra skäl för namnet vilket också gäller hela statsapparaten.

För biblioteket innebär ändå avideologiseringen en avsevärt förändrad syn på dess arbete jämfört med tidigare. Detta tillsammans med förändrade sociala och ekonomiska villkor i samhället har lett till en helt ny spelplan för den roll och de målsättningar som biblioteket har i dagens Ryssland. De förändrade förutsättningar som jag ser närmare på är först **bibliotekens förändrade juridiska ställning**. Genom lagar och förordningar, varav den federala bibliotekslagen från 1994 står främst, har man från statens håll försökt att definiera bibliotekens ställning. Vidare **den försämrade finansieringen från stat, region och kommun och dess konsekvenser för bibliotekens överlevnad**. Privata fonder har för biblioteken fått en stor betydelse, framför allt Georg Soros "Open Society"-stiftelse.

Förändringen av barns villkor och hur de avspeglar sig i deras behov av biblioteket upptar naturligtvis en väsentlig del. Det finns en mängd undersökningar och diskussionsmaterial varav jag kommer att röra vid en liten del. **Förändringen av utbildningssystem** är en specifik del av det förra området som behandlas för sig. Omvandlingen av ett samhälle med totalitär ideologi krävde också en omvandling av skolan, vilket har fått sina konsekvenser för barnbiblioteken. **Slutligen datorisering och allmän teknisk utveckling**. Det sovjetiska biblioteket hade tekniskt en betydligt lägre ambition än socialt. Idag står biblioteken inför stora utmaningar när det gäller att kunna ge låntagarna den service som man anser vara önskvärd.

Litteraturgenomgång - dagens situation

Lagar, förordningar och biblioteksnätens struktur

Sedan Sovjetunionens fall 1991 har det ryska samhället demokratiserats. Yttrande- och åsiktsfrihet är nu grundvalar för statsmakten även om dessa ofta kommer i konflikt med starka ekonomiska intressen. 1994 antogs en bibliotekslag av den statliga duman, den ryska federationens parlament, som slog fast att bibliotek är *"inrättningar för information, kultur och utbildning"* (Federal'nyj zakon o bibliotetjnom, Artikel 1, 1984) och att *"varje medborgare, oavsett kön, ålder, nationalitet, utbildning, social ställning, politisk övertygelse eller religionsinställning har rätt till biblioteksbetjäning i den ryska federationen"* (ibid., Artikel 5). De statliga och municipala näten av allmänt tillgängliga bibliotek ska gratis tillhandhålla medborgaren de grundläggande tjänsterna. Man understryker vidare under rubriken bibliotekens skyldigheter att de inte får *"släppa igenom statlig eller annan censur som skulle kunna begränsa biblioteksanvändarens fria tillgång till bibliotekets bestånd"* och inte heller *"använda sig av uppgifter om biblioteksanvändaren med undantag för fall då dessa används inom forskning eller organiserande av bibliotekstjänster"* (ibid., Artikel 12). Staten, eller den statliga politiken, står som garant för att *"det har skapats villkor för allmän tillgänglighet till den information och de kulturella värden som finns församlade och framställda vid användning av biblioteket"* och man frånsäger sig all inblandning i bibliotekens yrkesmässiga verksamhet (ibid., Artikel 14). För de statliga-, regionala- och "kommunala" biblioteken hävdar man uttryckligen att de *"garanteras finansiering av beståndsinköp och medel till att bevara de nuvarande bestånden"* (ibid., Artikel 16).

Den del som huvudsakligen rör barn som användargrupp är artikel 8, "Rättigheter för särskilda grupper av biblioteksanvändare", där barn och ungdomar garanteras rätten till specialiserade barn- och ungdomsbibliotek. Detta gör man emellertid utan att definiera på vilken nivå de bör finnas och i vilken mängd. Barnens "garanti" gäller i första hand tillgänglighet till allmänna bibliotek varav barnbiblioteket är ett sådant av denna typ. För Pskovs del, eller rättare sagt Pskovs län, finns en regional lagstiftning som gäller biblioteksverksamheten, vilket inte är en självklarhet för alla ryska regioner. Man definierar här de olika typer av biblioteksnät som existerar inom länet och man bekräftar artikel 8 från den federala bibliotekslagen om särskilda gruppers rätt till "specialiserad biblioteksbetjäning" (Zakon Pskovskoj oblasti o bibliotetjnom, 1996) varav barnen räknas som en. Under artikel 8, "De statliga maktorganens och länets lokalstyres skyldigheter", hävdas att man garanterar "finansiell försörjning av centrala bibliotek som har koppling till förverkligandet av metodologiska och koordinerande funktioner", d v s till den typ av bibliotek som Pskovs länsbarnbibliotek tillhör. Huruvida man egentligen

gör detta kan diskuteras men eftersom länets budget tillhandahålls av regeringen i Moskva, och denna inte alltid är eller har varit tillräcklig, så består länets politik mest av ekonomiska prioriteringar. Bibliotekens självständighet från stat och myndigheters intrång fastställs också här liksom deras rätt att själva bestämma verksamheten och man åberopar bibliotekets rätt att som juridisk person kunna stämma staten eller det lokala styret ifall dessa inkräktar på biblioteksanvändarnas eller bibliotekens intressen (ibid., artikel 9). I stort sett bekräftar länslagen den federala lagen och även om den inte innebär att biblioteken kan förvänta sig mer av finansiellt stöd är barnbiblioteket här åtminstone definierat som en befintlig institution vars framtid garanteras - åtminstone på pappret - av länet och statliga myndigheters utövare där.

UNESCO:s manifest om allmänna bibliotek från 1994 har haft en stor betydelse för de ryska bibliotekens ideologiska byte av färdriktning. Här betonas bibliotekets roll som en demokratisk inrättning och dess funktion som beroende av samhällets och individens behov. De konkreta frågeställningar som låntagarna har bestämmer bibliotekets existensberättigande och inte idéer från ledande partier eller klasser. För barnens vidkommande finns dock också en "fostrande" uppgift när man talar om att "*skapa och stärka läsvanor hos barn redan från tidig ålder*" eller "*främja kunskap om kulturarvet, förståelsen för kulturen ...*" (UNESCOs folkbiblioteksmanifest 1994, ur Svenska Unescorådets skrifter 2/1995, s.18).

Biblioteken har alltså en klart uttalad ideologi där allmän tillgänglighet för alla grupper utan statlig eller annan inblandning står som högsta princip. Vilka de specifika målen för barnbiblioteken är kan man emellertid inte utläsa vare sig ur den ryska bibliotekslagen eller UNESCO-manifestet vilka är nog så allmänt hållna. Det statliga ryska barnbiblioteket (RGDB) har som vägledning tillsammans med Ryska federationens kulturministerium gett ut ett "koncept"¹⁹ som både försöker definiera barnbibliotekens "rådande modeller" och skissera deras önskvärda utveckling under en 10-årsperiod. Att kunna tillgodose barnets behov av litteratur eller information, efter principen "här och nu", är ett bärande element. Som de tre viktigaste barnbiblioteksfunktionerna utpekar man utbildning, fostran och fritid. Barnbiblioteket ska stå för en miljö där barnet kan utveckla sin personlighet och socialiseras till den omgivande världen, d v s finna sin plats i denna. Läsningen och boken har fortfarande prioritet som de mest tillförlitliga vägarna för att nå dessa mål. Informationstjänsten är en viktig del av bibliotekets uppgifter men kräver hjälp från bibliotekariens sida vad gäller utsortering och tolkning. Mot omvärlden vill man se sig själv som ett centrum till försvar för barnens rättigheter där man har specialutbildad personal med kunskaper om just barns utveckling och behov. Man ställer sig kritisk till lagar och förordningar på federal och regional nivå som till stor del fortsätter att vara "deklarativa" vilket framför allt rör artikel 8 i den federala bibliotekslagen som "*ignoreras av kultur- och utbildningsmyndigheternas verkställande organ*" (Kontseptsija, 2002, s.8). Sanningen är också den att det finns ett stort glapp mellan lagstiftning och realpolitik där kulturen ofta har fått stryka på foten i den ständiga

¹⁹ Projekt: Kontseptsija bibliotetjnogo obsluzjivanija detej v Rossii, Moskva 2001 samt Kontseptsija bibliotetjnogo obsluzjivanija detej v Rossii, Moskva 2002 [Projekt: Koncept för barnbiblioteksverksamheten i Ryssland, Moskva 2001 och Koncept för barnbiblioteksverksamheten i Ryssland, Moskva 2002].. Konceptet 2001 är ett mer utförligt dokument som utmynnade i en tryckt sammanfattning i form av "Koncept 2002". Det förra dokumenten fick jag genom Pskovs läns barnbibliotek och det senare på det Ryska statliga barnbiblioteket hemsida: www.rgdb.ru.

bristen på finansiellt understöd. *"Man kan konstatera att den på statlig nivå proklamerade bibliotekspolitiken befinner sig långt från sakernas verkliga tillstånd inom bibliotekssfären"*, menar författarna till *"Bibliotekariehandboken"* (Spravotjnik bibliotekarja, 2001, s.34) efter att ha gått igenom bristerna inom olika områden och bl a kan konstatera att man på många bibliotek inte ens har råd med att ha telefon. Detta är brister som finns trots att man är juridiskt skyddande från det. I *"Koncept för barnbiblioteksverksamheten"* menar man att den lagstiftning som angår barnen framförallt rör vid det mest nödvändiga som minskade födelsetal och överlevnadsproblem. De kulturella behoven för barn har ingen rättslig garanti i lagtexten; *"inte ett ord om barns själsliga utveckling"*. Om den tidigare nämnda artikel 8 i bibliotekslagen menar man att den *"endast deklarerar barnens rätt till biblioteksbetjäning som särskild befolkningsgrupp men den innehåller emellertid inga rättsliga mekanismer för dess genomförande"* (Konseptsija, 2002, s. 12.)

Ryssland har i varje fall fått en lagstiftning inom bibliotekssfären som står i ett förhållande till internationell biblioteksideologi. De rådande internationella normerna inom bibliotekssfären har ett ömsesidigt förhållande till de ryska vilket avspeglas i ett rekommenderande bibliotekskodex samt i ett antal internationella avtal. Detta gör Rysslands biblioteksväsende till en del av ett globalt sammanhang. UNESCOs manifest har i det här sammanhanget spelat en roll som en *"väg till det internationella bibliotekssamfundet"* och visar på, genom att avspegla bibliotekserfarenheten runt om i världen, *"orienteringspunkter för den framtida utvecklingen"* (Rol' manifesta JUNESKO v formirovanii novoj filosofii bibliotetjnogo dela, ur: Problemij adaptatsii bibliotek v sovremennyh uslovijach, [Rollen för UNESCOs biblioteksmanifest vid skapandet av en ny filosofi för biblioteksväsendet, ur Bibliotekens anpassningsproblem under moderna förhållanden], 1999, s.36.)

Den ryska biblioteksstrukturen är ett arv från sovjettiden och skiljer sig inte nämnvärt från tidigare i sin hierarkiska uppbyggnad. Däremot är bibliotekens verksamhet fri både vad gäller arbetsformerna och från yttre "ukaser" eller ingrepp från staten och andra intressesfärer som skulle strida mot bibliotekens grundläggande värderingar. De är också friare vad det gäller att hitta finansieringskällor som ligger utanför den federala eller regionala budgeten som stipendier, fonder eller ren sponsring. För barnbiblioteken finns i princip tre olika nivåer av bibliotek, varav de två första tillhör juridiskt självständiga barnbibliotekssystem.²⁰ Dessa är de statliga barnbiblioteken i den Ryska federationen med det Ryska statliga barnbiblioteket (RGDB) i Moskva på den första, d v s den federala nivån samt därefter 75 hierarkiskt ordnade regionbibliotek på den andra nivån, kallade republik-, läns- eller krajbibliotek, allt beroende på hur hög grad av autonomitet regionen har. Biblioteket som jag har studerat tillhör kategorin länsbibliotek. De flesta av dessa statliga bibliotek har en status som centralbibliotek för respektive region vilket i många fall bekräftas genom bibliotekslagar för regionerna. Som centralbibliotek ska man uppfylla tre stora funktioner: att bevara barn- och ungdomslitteratur för kommande generationer, att omfördela och "samanvända" centralbibliotekets bestånd till förmån för

²⁰ "I kraft av sin självständighet är de mer oberoende och kan friare föra en politik som försvara barnens rättigheter till fri informationstillgång och tillgänglighet till världens och nationens kulturella prestationer varvid man inte enbart använder tilldelade medel ur budgeten utan också drar till sig extra finansieringskällor." Kontseptsija bibliotetjnogo obsluzjivanija 2002. s. 11

de mindre barnbiblioteken i regionen samt slutligen att utöva vetenskapligt forskningsarbete inom barnbiblioteksämnet och ge metodikhjälp till alla bibliotekarier i regionen.

I städerna är barnbiblioteken organiserade i barnbibliotekens centraliserade system (TsSDB) som verkar i 34 större orter runt om i Ryssland och som utgör en tredje nivå. På senare tid har det funnits en tendens att slå samman dessa med vuxenbibliotek av ekonomiska skäl. Sammanslagna folkbibliotek är också det som erbjuds barnen i mindre samhällen och på den ryska landsbygden.

En fjärde nivå av bibliotek för barn och ungdomar är slutligen skolbiblioteken som till antalet utgör det största nätverket - 67000 - men som på grund av bristande resurser befinner sig i ett miserabelt tillstånd med åldrande bokbestånd och så gott som utan någon ny teknologi, då i första hand datorer. Dessa lyder under varje Orts utbildningsmyndighet och under den federala lagen "Om utbildningen."

Sammantaget har barnbiblioteken en stark ställning som självständiga nätverk med en lång erfarenhet bakom sig och väl etablerade domäner. De hot som finns är framför allt av ekonomisk art vilket främst beror på om, i första hand, den ryska staten anser sig ha råd med ett självständigt biblioteksnätverk för barn. I de lagar som finns kan jag inte se några tecken på motsatsen även om deras ställning kunde vara mer klart definierad och att man i den federala bibliotekslagen - i stället för att åberopa banens rätt till allmäntillgängliga bibliotek - åberopade alla ryska barns rätt till fristående barnbibliotek.

Den försämrade finansieringen från stat, region och kommun och dess konsekvenser för bibliotekens överlevnad.

Rysslands övergång från en statligt styrd så kallad kommandoekonomi till en kapitalistisk "fri" marknad var, som tidigare nämnt, en lång och smärtylld process. Man kan säga att det är först på de senaste åren som samhället har börjat återhämta sig och som "ryssländarna"²¹ har börjat kunna skönja en framtid med en viss dos av tillförsikt. Kulturen är som alltid, när ekonomin är sviktande, bland de verksamheter som drabbas hårdast. När man genomförde sitt stora "chockprogram" i början av 90-talet hade man bl a hoppats på att "västerlandet" skulle ge en enorm finansiell uppbäckning för att stödja den statligt finansierade sektorn i den kostsamma omställningsprocessen. Stödet uteblev dock i den omfattning som man hade förväntat sig och åren efter reformen har präglats av stora nedskärningar. Budgeten för kultursfären minskades under tiden 1992-97 med 40% och andelen statliga kulturutgifter av BNP har legat kring 0,5% (att jämföras med Sveriges 4,8%, Frankrikes 3,2% eller Tysklands 2,5%) (Spravotjnik Sotsial'no-ekonomitjeskie problemij Rossii, 2001). Detta har naturligtvis inneburit en svår kräftgång för all statligt finansierad kulturverksamhet när man har haft problem med att finansiera

²¹ Eftersom ordet ryss är en etnisk beteckning så bör egentligen medborgare i den ryska federationen - med hundratals olika etniska grupper - kallas ryssländare. Men då beteckningen ryss ändå är så allmänt vedertaget för personer som bor i Ryssland, d v s Ryska federationen, kommer jag i fortsättningen att använda denna. Förf. anm.

det mest grundläggande som löner och lokalhyror; en utveckling som man från kulturbevararnas håll menar har konsekvenser för samhällets sociala stabilitet:

Under en kronisk underfinansiering är kulturen dömd till ett långsamt uteslöckande. Svåra sociala följder hotar om man fortsätter med att anta en orealistisk budget där mer än två tredjedelar av de avsedda medlen inte går till kulturfären, när man i dess institutioner får stänga av el, värme och telefon p g av obetalda kommunala räkningar och när kulturarbetarnas torftiga löner inte betalas ut på ett par månader. Men det är ju just på kulturen som det ryska samhällets sköra jämvikt i mångt och mycket hänger på (ibid.).

För biblioteken har bristen på finanser inneburit stora svårigheter när det gäller att förnya bestånden vilka blir alltmer föråldrade och inaktuella: *"Nästan 90% av den (ny)utgivna litteraturen i Ryssland saknas på biblioteken och inköpen av utländsk vetenskaplig litteratur har minskat kraftigt"* (ibid.)

Situationen för barnbiblioteken skiljer sig inte på denna punkten. Sämst ställt har biblioteken på landsbygden det där många inte ens har fått en (1!) ny barnbok på ett antal år eller har någon möjlighet att prenumerera på någon tidskrift för barn. De sammanslagna biblioteken med barnfilialer är också extra utsatta då man där hellre prioriterar vuxenlitteraturen. De regionala barnbiblioteken är de institutioner som tilldelas flest exemplar av nyutgivna barnböcker men det är ändå långt ifrån samtliga nya titlar inom genren.

Samtidigt som barnbiblioteken har fått det allt svårare med att uppfylla de krav man ställer på ett bibliotek, d v s att tillhandahålla ny litteratur för barn och vara ett centrum för informationssökning och en mötesplats för barn, har barnens behov av det bara ökat som följd av de bristande finansieringskällorna. De få verksamheter för barn som tidigare fanns och som i stort sett var kostnadsfria har i kölvattnet av den allmänna sektorns kollaps i praktiken försvunnit och därmed är barnbiblioteket - i synnerhet på landsbygden - den enda institutionen som är tillgänglig för barn. Därtill bidrar också relativt höga priser på böcker och tidskrifter vilka oftast får förbli en ouppnåelig lyx i många familjer: *"I dagens läge befinner sig 40 till 60% av familjerna som har barn kring eller under fattigdomsstrecket och den budget man har, spenderar man huvudsakligen på mat och elementär överlevnad. Där blir inte någonting över för barnets själsliga utveckling"* (Konseptisja, 2002, s.3).

I en situation där det ökade besöksstrycket inte åtföljs av ökande anslag försöker man därför från bibliotekets sida se sig om efter andra finansieringskällor än de traditionella. Med den ökade självständigheten har man nu också formell tillåtelse enligt lag att göra detta, så länge man inte bryter mot de villkor som ska gälla för allmänt tillgängliga bibliotek. För många bibliotek - inte minst på landsbygden - och även för denna fallstudies objekt, Pskovs länsbarnbibliotek, har de olika programmen inom Pusjkinbibliotekets "Megaprojekt" haft en enorm betydelse för möjligheten att förnya sina bestånd. Detta är en del av den ungerskfödde finansmannen och multimiljardären George Soros välgörenhetsorganisation "Open society" som verkar i ett antal länder och inte minst i Ryssland samt i de forna kommuniststaterna i Östeuropa. Soros, som är inspirerad av filosofen Karl Poppers tänkande, ser sig som en länk i omdanandet av tidigare totalitära samhällen till fria marknadsekonomier med demokratiskt valda regeringar och ett utbyggt rättsskydd för individer och nationella minoriteter.

Verksamheten med ryska bibliotek startade i slutet av 90-talet och är förutom en hjälp till biblioteken även ett sätt att implementera ett marknadstänkande hos dem. Ett brett spektrum av ryska förlag får på tävlingsbasis skicka in böcker inom specificerade ämnen till projektet där sedan en expertgrupp, utsedd av stiftelsen, väljer ut och rekommenderar titlar. Dessa publiceras sedan i en katalog ur vilken biblioteken kan beställa till rabatterade priser. Under den treårsperiod som ett bibliotek kan delta får man mest rabatt det första året, 75% av hela kostnaden, vilken sedan sjunker till 50 resp. 25% det sista året; allt för att biblioteket själv efter denna övergångsperiod ska ta över kostnaderna helt och hållet. Man menar från stiftelsens sida att: *"Denna princip är ytterst viktig. Den eggjar biblioteken att aktivera arbetet med att skaffa medel till sina behov, d vs att lära sig arbeta under marknadens villkor."*²² Mer än 5000 bibliotek i Ryssland deltar i Megaprojektet som på detta sätt kan skaffa omkring 3000 nya titlar till sina bestånd, däribland även CD-rom och videomaterial.

En annan väg till att skaffa sig nya titlar till reducerad kostnad är att få ett garanterat pliktexemplar av varje tryckt dokument som ges ut i Ryssland. Detta är ett system som inte är fullt utbyggt - det vänder sig framför allt till de allmänna forskningsbiblioteken - vilket man från barnbibliotekshåll kräver en omedelbar ändring på:

Det är mycket viktigt att få till stånd en spridning av rätten till att erhålla ett betalt pliktexemplar till de statliga barnbiblioteken eller överlåtelse av barnlitteratur och dylikt material från universalbiblioteken till motsvarande centrala barnbibliotek, och på stadsnivå att få tillgång till en avdelning för lokalt pliktexempla (Konseptsija, 2002, s.19).

Detta är ett uttalande som speglar det faktum att ett pliktexemplar av barnlitteratur kan befinna sig på de centrala allmänna biblioteken utan att man lämnar ut dem så att de kommer barnbiblioteken tillgodo.

Det mest självklara sättet för förnyande av mediabeståndet är naturligtvis genom att köpa nya böcker, CD-rom, videokassetter o d; antingen i lokala boklådor eller genom något slags beställningssystem. Bristande finanser har i stor utsträckning begränsat detta men även övergången från ett invariant centralstyrt system till en oreglerad marknadsekonomi har förändrat spelreglerna för bibliotekens beståndsuppbyggnad. De tidigare få statsägda och dito reglerade förlagen har idag förvandlats till en flora med omkring 12000 registrerade förlag (1991) men få av dem finns med i samlingskataloger över nytgivna böcker i Ryssland. Till detta ska man också tillägga att bokmarknaden geografiskt är ytterst ojämn och att det framför allt är i de så kallade huvudstäderna - Moskva och Sankt Petersburg - som man kan hitta ett någorlunda brett urval av den samlade bokutgivningen. Det tidigare systemet med statliga bibliotekskollektörer som valde ut och distribuerade böcker finns fortfarande, inte minst för forskningsbiblioteken, men har inte längre samma monopolställning som tidigare. För barnbiblioteken har Pusjkinbibliotekets "Megaprojekt" haft en liknade funktion som det tidigare kollektörssystemet men vad som ska ersätta detta efter dess treåriga löptid är ännu ovisst.

²² "O Megaprojekte" [Om Megaprojektet]. Nätbaserad information från ryska "Open society" www.pushkin.osi.ru

Förändringarna av barns levnadsvillkor och hur dessa påverkar deras behov av barnbiblioteket

Processerna som är förknippade med det ryska samhällets modernisering på 1990-talet, berörde i praktiken alla livssfärer för vuxna och barn. De former och sätt med vilka man gör den litterära kulturen tillgänglig för den nya generationen förändras avsevärt i bakgrunden av de tvära sociokulturella förändringarna som samhället genomgår" (Sotsiokulturnij kontekst detskogo tjitenija, u.å., ur Vmesto predisolija, [I stället för förord]).

Med detta som utgångspunkt inleds en samling undersökningar som har genomförts på ett antal barnbibliotek runt om i Ryssland. Den ekonomiska skärseld som människor fick gå igenom till följd av det abrupt genomförda systembytet har satt djupa spår, inte minst hos de ryska familjerna. En ekonomisk mer otrygg tillvaro har lett till att man tvingas att arbeta mer vilket har gått ut över föräldrarnas umgänge med barnen. Idag läser föräldrarna allt mindre med sina barn och det finns sällan möjligheter att utöka eller bygga upp bibliotek i hemmet. Samtidigt har de offentliga institutioner och organisationer som tidigare organiserade barn och ungdomar i princip försvunnit. Samhällsklimatet har hårdnat och den individkultur som råder i väst har också spritt sig hit. Barn och ungdomar har i allmänhet en mer pragmatisk inställning till livet; man vill tjäna mycket pengar när man blir stor oavsett på vilket sätt, vilket avspeglas i deras ideal och förebilder. Med pragmatismen har också följt en ökad cynism och likgiltighet inför andra. Den tekniska utvecklingen påverkar naturligtvis också barns läsning. TV- och videokulturen med fler TV-kanaler – men med mindre brett innehåll – och datoriseringen i samhället drar bort många barn från läsningen. Sist men inte minst har förändringen av skolsystemet haft effekter på barnens läsning och biblioteks beteende, vilket jag går djupare in på i nästa avsnitt.

Det finns sålunda en rad problem som barnbiblioteken måste ta ställning till och ur vilka de kan dra vidare slutsatser om sin verksamhet. Det har gjorts en del undersökningar om barns förändrade biblioteksvanor men, som man menar, ännu ingenting heltäckande och forskningen kring de konsekvenser som det ryska 90-talet hade för barnen ligger ännu i sin linda. Det som har gjorts är regionala undersökningar runt om i Ryssland av läns- och republikbibliotek, d v s barnbibliotek av samma kategori som barnbiblioteket i Pskov. Detta är undersökningar gjorda med barn på bibliotek vilket förmodligen gör att bilden av läsande barn *"kanske framstår som mer optimistisk i jämförelse med den allmänna lässituationen för samtliga barn"* (ibid.). Man ska alltså hålla i minnet att detta är undersökningar gjorda av och för barnbibliotek vilket i sig inte betyder att de är på något sätt tillrättalagda men att de tenderar att vara partsinlagor. Materialet kommer från länsbarnbiblioteken i Kursk, Smolensk respektive Tambov som under 90-talet gjort enkätundersökningar bland sina låntagare om deras läsvanor samt från republikbarnbiblioteket i Karelen (Petrozavodsk) och länsbarnbiblioteket i Saratov som har sett på ungdomars fritidsaktiviteter i allmänhet och vilken roll biblioteket och läsningen har däri. Slutligen finns det en nationell sociologisk undersökning som ser på ungdomar i informationssamhället och från vilka källor de väljer att finna den information som de behöver.

Som en allmän betraktelse kan man konstatera att ungdomars livssituation har förändrats, men det är inte enbart den försämrade levnadsstandarden och dess konsekvenser som inverkar på detta. Att det ryska samhället har öppnats för inflytande från den övriga världen har också inneburit att det idag genomgår en förvandling från

industri- till informationssamhälle. Det är en process som har startat senare än i västländerna och som skapar stora klyftor mellan de som har tillgång till information och de som saknar den. Informationskanalerna är dessutom många fler idag än tidigare vilket ryska ungdomar är väl medvetna om. Bokläsandet har fortfarande en stark ställning som fritidsaktivitet med en viss övervikt bland flickor. Enligt en undersökning utförd bland ryska ungdomar 1997 (Po rezul'tatam ..., 1998) intar det en fjärdeplats där totalt 49,1% av de tillfrågade (39,4% pojkar, 58,8% flickor) anger läsning som en av sina viktigaste fritidsaktiviteter. TV- och videotittande, musiklyssning samt umgänge med vänner intar "fritidstoppen" och dessa har bara ökat alltsedan man började göra de här studierna 1990 medan bokläsandet minskat något från att 58% anger det som ett av sina favoritnöjen på fritiden 1990, till att 49,1% har det med 1997.

Användningen av datorer är den enskilda sysselsättning som uppvisar de största klyftorna, både mellan könen och stad respektive landsbygd. Enligt undersökningen var det fyra gånger fler pojkar än flickor som angav datorer som en favoritsysselsättning och en övergripande majoritet av dem bor i någon större stad. En undersökning från 1997 visar att en fjärdedel av Moskvas skolbarn har tillgång till datorer hemma medan snittet för hela riket ligger långt därunder²³. En annan intressant iakttagelse är att umgänget mellan ungdomar har fått allt större betydelse under den tid som undersökningen gjorts. 1990 angav 38% detta som en av de viktigaste fritidsaktiviteterna medan siffran hade stigit till 67,4% 1997, d v s nästan en fördubbling under det för Ryssland tumultartade 90-talet. Psykologer förklarar detta med att ungdomar genomgår en "nervärdering" av vuxna vilket också stöds av att förhållandet till föräldrar och lärare har försämrats. Det har uppstått en klyfta mellan olika generationer som också speglar övergången från ett samhällssystem till ett annat. Ungdomar kräver idag större självständighet och "erkänner inte de vuxenstereotyper och den livserfarenhet som uppstod under en annan tidsperiod och som idag inte kan hjälpa utan (istället) försvårar lösningen av de livsproblem som har uppstått för dem" (Po rezul'tatam ..., 1998, s.11). Vidare reagerar man mot den tidigare auktoritära uppfostran som var vanlig i Sovjetsamhället och som nu har ett mindre berättigande i ett samhälle där individen och dennes kritiska tänkande jämte förmåga att dra slutsatser spelar en större roll. Barnen är alltså idag mindre beroende av sina föräldrar vad gäller information – men mer av sina kamrater – vilket också avspeglas i deras biblioteks beteende.

De undersökningar som gjorts på tre länsbarnbibliotek under mitten och slutet av 90-talet visar i stort på samma trender. Boken har fortfarande en stark ställning samtidigt som "arbetsläsningen"²⁴ och läsning av tidningar resp. tidskrifter har ökat kraftigt. Av böckerna är sagor fortfarande favoritgenren för de allra yngsta på biblioteket (första till tredje klass) men genrer som fantasy och detektivromaner blir tidigt efterfrågade, i synnerhet bland pojkarna. Könsskillnaderna blir större ju högre upp i åldrarna man kommer: pojkarna föredrar fantasy, äventyrs- och detektivromaner medan flickorna dessutom börjar få ett intresse för böcker om kärlek och familjen men de är också flitiga

²³ De siffror jag har är långt ifrån aktuella; en undersökning från 1995 visar att ett genomsnitt av 5-7% av befolkningen har dator hemma. Siffran har med all säkerhet ökat men skillnad mellan landsbygd/stad är förmodligen fortsatt stor. Förf. anm.

²⁴ Ry, «delovo'je tje'nija» d v s läsning för en viss uppgift eller sak. Står i motsättning till «tje'nija dlja dusji» d v s läsning för själen eller som emotionell upplevelse. Förf. anm.

läsare av klassiker.. Läsning av klassiker, framför allt ryska sådana, är annars mest betingat av skolprogrammen där de ingår som obligatorisk läsning. TV- och videotittandet påverkar också läsandet då många efterfrågar böcker som är byggda på filmer och TV-serier. Det ökade intresset för tidningar och tidskrifter (42% enl. undersökningen i Saratov läser åtminstone en tidning/tidskrift i veckan; i undersökningen från Smolensk nämndes över 100 olika titlar) speglar antagligen att det har uppstått en ungdomskultur, något som under sovjettiden inte var riktigt accepterat. I undersökningen från Tambov menar man också att ungdomar, när de vänder sig till tidskrifter, *"i någon mån kan kompensera bibliotekens otillräckliga tillgångar och stilla sin informationshunger"* (Sotsiokulturnij kontekst detskogo tjteniija, u.å. [kapitel: B.P. Djakonova]).

Undersökningen från Saratov drar också slutsatsen att man genom det stora utbudet av periodika kan få tillgång till information om olikartade problem. Den stora informationskällan för ungdomar är annars de själva. Föräldrar och lärare spelar en stor roll i de yngre skolåren, vilket bl a visas av undersökningen från Smolensk, speciellt de föräldrar som har tid och möjlighet att läsa högt i hemmen och följa med till barnbiblioteket. Högre upp i åldrarna – här exemplifierat av elever i femte till nionde klass²⁵ – minskar deras betydelse för elevernas bokval dock drastiskt medan klasskamrater och vänner blir allt mer betydelsefulla som "bokinformanter". Från undersökningen i Kursk konstaterar man att barnen läser det som de ser och hör talas om hos varandra; *"skolbarnen vill ha de böcker i händerna som är populära "enligt ryktet" och dessa strävar de efter att skaffa på biblioteket, hos vänner och bekanta eller t o m att köpa"* (Ibid., [kapitel: Z.E. Simonova]). Att den viktigaste informationskällan för ungdomar i de begynnande tonåren är vänner och bekanta bekräftas också av den nationella undersökningen där man även konstaterar att lärarnas betydelse vuxit, liksom att TV-program har fått en större roll än böcker.

Föräldrarnas betydelse för barnets läsutveckling ska dock inte underskattas. Det är i de unga åren som det läggs en grund för barnets läsvanor, som när man exempelvis läser högt för barnen i hemmen. De egna boksamlingar som man förfogar över blir dessutom ofta barnets första läsning. Många föräldrar, vilket oftast innebär mödrar eller mor/farmödrar, har sina favoritböcker från barndomen som man överför till barnet och dessutom försöker man, i den mån det är möjligt, att följa med till barnbiblioteket där man exempelvis kan tala med bibliotekarierna om barnets läsutveckling. Intressant är att notera från undersökningen i Kursk är att även föräldrarna själva har ett behov av barnbiblioteket. I en tid där generationsklyftorna har blivit större oroas man över *"sin egen låga informationsnivå när det gäller en rad problem; man kan inte svara på en del "barnsliga" frågor, man behöver pedagogisk och psykologisk hjälp i barnuppfostringsfrågor, hjälp med att organisera fritid och skapande verksamhet inom familjen samt information om ny litteratur och över teman som intresserar dem"* (ibid.). Barnbiblioteket kan alltså vara en hjälp till föräldrarna för att förstå sina egna barn bättre.

Den dominerande trenden på barnbiblioteken är den ökade arbetsläsningen vilket exempelvis påvisas i undersökningen från Saratov där *"tre fjärdedelar av dem som*

²⁵ Ryska barn börjar i skolan vid sex års ålder. Förf. anm.

besöker biblioteket regelbundet gör det för att förbereda en mindre uppsats och lösa en skoluppgift medan var femte är där för att hitta en bok för själen” (Ibid., [kapitel: A.N. Levjtjenko]). Att detta har att göra med det förändrade skolsystemet kommer jag att resonera om mer i nästa avsnitt.

I det stora hela är låntagarnas förhållande till barnbiblioteken gott, enligt undersökningarna. Man uppskattar bibliotekens bekvämlighet och tystnad och tvekar inte att begära kvalificerad hjälp av bibliotekarierna även om man föredrar att självständigt söka sin litteratur så långt det är möjligt. Den nya individualismen uttrycks också i att den kollektiva verksamheten som tidigare var så omhuldade bland barnbibliotekens aktiviteter idag möter ett ljumt intresse bland låntagarna. Detta kan emellertid också vara ett utslag av att bibliotekets resurser i nuläget inte räcker till för att bedriva massverksamhet i den mån som man kunde tidigare.

Det finns också vissa fläckar av missnöje. Barnen tycker att bokbestånden är alltför otillräckliga när det gäller modern litteratur och man efterlyser fler nyheter. Detta gäller både rysk och utländsk skönlitteratur såväl som facklitteratur inom ämnen som idag är i ropet t ex ekonomi, informatik och etik.

Om jag ska summera detta material med tonvikten på hur ungdomars läsvanor har förändrats under 90-talet tycker jag mig se några klara vindriktningar. Det finns dels de vindar som rör sig över alla gränser: TV- och videokulturens dragningskraft samt naturligtvis datorns allt större roll i människors vardag. Detta är företeelser som tar upp en stor del av barns fritid och som på så sätt konkurrerar med läsning av litteratur. Även där har det skett en förändring. Läsningen på bibliotek har blivit mindre för nöjets skull - eller för själen som man uttrycker det på ryska - och mer för målinriktade uppgifter, framför allt för skolan. Man efterfrågar mer av facklitteratur för barn och mindre av skönlitteratur. Samtidigt finns det en efterfrågan på nyskriven litteratur som tar upp barns och ungdomars problem idag. En sådan utgivning försvåras i nuläget av en ännu alltför outvecklad bokmarknad och det finns därför ett behov av statligt stöd till vissa litteraturgenrer.

Det sker en fördjupning och individualisering av låntagarnas förfrågningar, konstaterar man i en undersökning vid republikbarnbiblioteket i Petrozavodsk i Karelen. Detta är till dels beroende av ett förändrat skolsystem men också ett utslag av att det har uppstått en ungdomskultur - eller många sådana - av västerländsk modell. Man refererar mer till varandra än till sin - i skenet av de politiska och ekonomiska omvandlingarna - mer eller mindre misslyckade föräldrageneration. Tidningar och tidskrifter, direkt riktade till den yngre generationen är en del av identitetsprocessen men ger också färsk information som ett föräldrat bokbestånd på biblioteket inte kan ge. Till detta kommer också barns och ungdomars behärskande av informationstekniken vilket förstärker klyftan mellan två olika generationer. Internet är ett nytt stort informationsfält som biblioteken på grund av brist på pengar och datorer har små möjligheter att ge tillgång till och därmed också att fungera som vägledare i. Här finns också en generationsväxling mellan bibliotekarier som är vana vid ny informationsteknik och de som inte är det.

Slutligen kan man ändå se från undersökningarna att läsningen fortfarande har en hög prioritet bland barn och att barnbiblioteket verkar ha en allmänt positiv betydelse för

dem. Detta faktum plus att det är kanske den enda kvarvarande institutionen som barn kan vända sig till utan krav och kostnad är i sig en stor potential för framtiden.

Förändringen av utbildningssystemet och dess konsekvenser för barnbiblioteken

Skolreformen försvårade och moderniserade avsevärt skolbarnens förfrågningar; deras hänvändelser till alla sorters bibliotek ökade i antal men biblioteken visade sig vara ur stånd att tillgodose deras behov eftersom bokbeståndet och materialbasen katastrofalt hade föråldrats (Rajkova, 1998, s.15).

1992 utgick presidentukasen "Om utbildningen" som skulle förändra ett sedan decennier centraliserat skolsystem i grunden. Skolan skulle demokratiseras och decentraliseras; nya skolformer och pedagogiker skulle få utrymme liksom olika religiösa och etniska inriktningar. De ryska delstaterna, d v s autonoma republiker, kraj, och län, fick själva bestämma skolornas mål och innehåll varvid skolorna själva fick en stor självständighet vad gäller undervisningen utformning.²⁶ Detta innebar en decentralisering av de tidigare hårt toppstyrda läroplanerna samt en individualisering av undervisningen. Inriktning var nu på att eleverna själva skulle söka svar på de av läraren ålagda frågeställningarna. De tidigare för hela riket i stort sett likartade läroböckerna kunde nu skifta från skolklass till skolklass beroende på lärarens preferenser. Till detta kommer också informationstekniken som dramatiskt har utökat sökregistret men som också ställer större krav på att kritiskt granska det erhållna materialet. De till skolorna knutna skolbiblioteken - ett stort nätverk med ca 65000 bibliotek under undervisningsministeriet - har dock inte kunnat följa med den utveckling som skolornas profilering har inneburit. Läromedlen är hopplöst föråldrade då vissa skolbibliotek inte fått någon finansiering på upp till fem år (Rajkova, 1998, s.21) och investeringar i datorer för informationssökning är blott en stilla dröm för framtiden. Staten har inte varit blind för situationen och har därför skjutit till extra pengar för att finansiera utgivningen av skolböcker men det är ett stöd som inte har räckt till på sikt. 1998 kunde skolbarnen endast få sju till nio procent av de böcker som de var i behov av (Spravotjnik Sotsial'no-ekonomitjeskie problemij Rossii, 2001). Följden har blivit att

...skolbiblioteket idag inte är i stånd att vara en fullvärdig informationsbas till utbildningsprocessen på den konkreta skolan. Därför har skolbarnen strömmat till andra bibliotek, framför allt barn-, ungdoms och folkbibliotek, även om skolbibliotekarier och chefer för läroanstalter oftast förnekar att dessa har någon viktigare roll när det gäller att kunna lösa frågor knutna till studien (Rajkova, 1998, s.21).

Barnbiblioteken har sålunda fått ta på sig en uppgift som man får lägga huvuddelen av sina resurser på då man tillsammans med andra offentliga bibliotek får uppfylla 60-90% av skolbarnens problemställningar. Detta är något som också innebär en funktionskonflikt eller en rollmässig osäkerhet eftersom man i huvudsak får fungera som ett stöd till utbildningsprocessen. *"Allt detta är viktigt och nödvändigt men i det stora hela drar det bort barnbibliotekets resurser till att uppfylla sina egentliga funktion - den att skapa en informell utvecklingsfär för barnets utveckling med hjälp av böcker och läsning"* (Kontseptsija, 2002, s. 26). Skol- och barnbibliotek tillhör två olika system som

²⁶ Nationalencyklopedin, artikel: Ryska federationen/Utbildning

tidigt grundlades i Ryssland och som alltid har haft en nära samverkan men som samtidigt har olika funktioner. Rajkova menar i sin artikel att även om man måste skilja på funktionerna: barnbiblioteken definieras efter sin läsargrupp, barnen, och är egentligen ett offentliga bibliotek för barn medan skolbiblioteken borde klassificeras som skolors studiebibliotek, har de ändå som gemensamt mål att bilda och fostra barnen. Barnbiblioteket är här en fortsättning på skolan - och därmed även skolbiblioteket - där man genom läsningen fördjupar och breddar kunskapen som man får i skolan. Man kompenserar också i viss mån skolans oförmåga när denna allt för tidigt ställer krav på eleverna att arbeta självständigt utan att lära ut hur. Detta gör man genom att hjälpa barnen att "*lägga grunderna för sök- och orienteringsmetodik för den information som finns hos bibliotekets bestånd*" (Rajkova, 1998, s.19). Den här gemensamma strävan leder oundvikligen till att barnbiblioteken, efter sin bästa förmåga, hjälper skolbarnen - och därmed skolan med skolbiblioteken - i deras utbildningsprocess och gör detta speciellt i tider när det råder brist på resurser. Idag uppfyller biblioteket - eller snarare försöker att uppfylla - två funktioner, den ena som självständig kultur- och upplysningsinstitution för barn och den andra som stöd till barns utbildning. Även om det sistnämnda är en stor del av den övergripande funktionen är risken dock att man glömmer bort eller helt enkelt inte orkar med att göra allt det som man vill och bör göra för barn i samhället.

Underfunktioner som fritids- och kulturfunktioner riskerar att komma i skuggan av biblioteket som utbildningsstöd. Vidare riskerar man att från statens håll att bli tagen för given när det gäller stödet till skolan. Den uppbyggnad som behövs av skolbiblioteken för att de ska kunna ha ett grundläggande bestånd av läroböcker och ny teknisk utrustning för informationssökning kräver en enorm investering. Från statens sida kan man frestas att skjuta på dessa i det oändliga om man tycker att barnbiblioteken har tagit över den här uppgiften. En sådan besparingsmodell är exempelvis sammanslagna bibliotek, d v s en fusion mellan folk- och skolbibliotek som än så länge inte har fått någon större spridning i Ryssland. Rajkova beskriver utifrån en studie från Belgorods län hur detta är en olämplig sammanblandning av två olika målsättningar:

Skolorna behöver studiebibliotek som svarar mot deras ändamål, d v s de studerandes och pedagogernas förfrågningar.. Men "massbibliotek" (d v s folkbibliotek) behövs av alla befolkningskategorier för att ge dem tillgång till information och fungera som en fritidsorganisatör. Båda bibliotekstyperna kompletterar varandra med resurser, bokbestånd, arbetsformer och arbetsmetoder för att utföra sina uppdrag (ibid., s.36-37).

Att slå ihop dessa två system leder snarare till en försämring av båda systemens funktion menar Rajkova. I en situation när två funktioner med olika inriktningar blandas ihop kan man inte koncentrera sig på varken den ena eller den andra gruppen när man ska optimera service och mål. I själva verket är det polariteten dem emellan eller givandet och tagandet mellan skol- och barnbibliotek som skapar en intellektuellt vital atmosfär. Däremot behöver man, enligt både Rajkova och skaparna av bibliotekskonceptet, en bättre koordination mellan det lokala skol- och barnbiblioteket för att undvika onödiga dubbleringar av böcker och dyra tidskriftsprenumerationer. Då kan man erbjuda ett så brett spektrum av litteratur som möjlig men framför allt kan man skapa en enhetlig informationsfär för regionen som båda typerna av bibliotek kan dra nytta av. Bland

barnbiblioteken finns också en strävan att bättre kunna anpassa sig efter den växande gruppen av ”studieläsare”²⁷ genom att inrätta salar för arbetsläsning och informationsavdelningar till stöd för utbildning (Rajkova, 1998, s. 25-26 [Exempel från undersökningar i Jekaterinburg och Murmansk]).

Likväl är frågan hur mycket av skolornas börda som barnbiblioteken kan ta på sig. Summerar man den nuvarande situationen är det lätt att konstatera att förändringen av skolsystemet är det som, förutom den politiska och ekonomiska omvälvningen, har förändrat barnbibliotekets spelregler mest av allt. Den rollkonflikt som detta innebär ställer frågor om man överhuvudtaget kan fortsätta att uppfylla den från barnbibliotekets födelse pålagda funktionen eller om man, som följd av de rådande ekonomiska och politiska förhållandena, måste ändra kurs.

Datorisering och allmän teknisk utveckling

Läsningen kvarstår, trots den tekniska utvecklingen, som en kraftfull faktor för den personliga utvecklingen och därför är den grundläggande uppgiften för de bibliotek som arbetar med barn fortfarande att göra dem bekanta med läsningen utifrån alla vägar som finns, vilket inkluderar den moderna informationsteknologin och skapandet av informations- och läskulturer (Kontseptsija, 2002, s.16)

Citatet är hämtat ur det framtidskoncept för barnbibliotek i Ryssland som barnbiblioteken tillsammans med kulturministeriet har utarbetat och kan sägas spegla den syn som finns på informationstekniken; d v s att det är ett nytt viktigt redskap som behöver behärskas men som inte utgör ett mål i sig. Detta är förmodligen en allmängiltig syn världen över men bör poängteras när det gäller en institution som riktar sig till barn. Just aspekten att det är barn som ställs inför en alltmer utvidgad och därmed komplicerad informationssfär ställer extra stora krav på sökmöjligheter, informationsbehandling och - inte minst - bibliotekariernas pedagogiska vägledning. Man inser från bibliotekssidan hur viktigt det är att man inte hamnar efter i teknikutvecklingen. Detta skulle innebära att man då inte kan uppfylla sin roll som informationsförmedlare till barnen men också att man riskerar att förlora sin attraktionskraft i konkurrensen med TV, video, datorspel och annat som pockar på barnens lediga tid. I barnbiblioteksmanifestet definierar man informationsutvecklingen som *”en strategisk utvecklingsinriktning för alla ryska bibliotek”* (ibid.) och att man denna förutan *”förblir vid sidan av informationssamhället”* (ibid., s.19) i en tid när det är just biblioteket som ska verka som ett informationscentrum för låntagaren. Detta är något som inte minst rör de mer isolerade delarna av landet. För barnen ska biblioteket vara en garant för fri tillgång till information men samtidigt ska man ha ett ansvar för att denna är pålitlig och aktuell. Jelena Strelkova, chef för datasystemet på Leningrad läns barnbibliotek och en av de ledande inom biblioteksdatoriseringsområdet i Ryssland, påtalar hur det fria informationsflödet kan vara ett hot för den oskyddade användaren genom att det manipulerar medvetandet. Därför finns det ett behov av en motvikt till denna i form av *”informationsekologiska zoner”* (Strelkova, 2002) vilka antingen kan vara lokala i form av databaser som sprids i skol- och utbildningsväsendet eller finnas tillgängliga för alla i form av internetbaserade länksamlingar. Ett stort problem i det här

²⁷ Låntagare heter på ryska ”läsare”. Förf. anm.

sammanhanget är avsaknaden av federala eller regionala IT-program för barn- och ungdomsbibliotek. Det är i stället några enstaka barnbibliotek – de centrala biblioteken i Leningrads län och Saratovs län - som själva har tagit steget in i ett framtida informationstänkande och där, enligt Valentina Iljina, som arbetar inom Ryska federationens kulturministerium som expert på biblioteksfrågor, *"den konceptuella visionen av informationsprocessen har fått ett försprång före processen att skaffa datorteknik, välja biblioteksprogram o s v."* (Iljina, 2001, s.23). Dessa bibliotek skulle enligt henne kunna tjäna som modell för övriga landets barnbibliotek i brist på nationella visioner.

Problemen rör inte enbart bristen på en nationellt baserad strategi för uppbyggnaden av moderna informationsstrukturer. För barnbiblioteken måste man också hitta ett sökspråk som är anpassat för unga låntagare och som kan lära dem grunderna för en effektiv informationssökning:

”Biblioteken tar på sig att lära låntagarna att arbeta med elektroniska kataloger, informationssökning på internet och datorkunskande i det stora hela. Detta arbete förs med tre grundläggande inriktningar vilka är undervisning, information och, vilket säger sig själv, lek. På biblioteket skapar man klubbar där barnen bekantar sig med undervisande och utvecklande spel som visar grunderna för arbetet med katalogen och informationssökning i databaser och på internet” (Informatizatsija detskich bibliotek Rossii, 2001).

Beskrivningen ur det statliga barnbibliotekets analys av IT-utvecklingen på barnbibliotek visar inte situationen i hela landet – de resurser som krävs finns helt enkelt inte på en landstäckande nivå – men väl hur spjutspetsarna bland barnbibliotek kan arbeta. Principiellt är detta en arbetsuppgift som biblioteken ser som sin då den inte bara innebär att barnen blir mjukt anpassade till den elektroniska informationsvärlden men också att man frigör arbetstid för bibliotekarierna som de kan använda till mindre rutinartade arbetsuppgifter. Främst står dock bibliotekens uppgift att försvara barnets rätt till information i en form som är för dem förståelig och korrekt. I en artikelsamling om datorisering på barnbibliotek sammanfattas detta sålunda:

”Barnbiblioteket är bokkulturens och ordets värld för det moderna barnet. Informationsprocessen är ett sätt att omfatta litteraturens, konstens och vetenskapens värden samt ordets äkthet i en föränderlig värld” (Stepanova, 1999, s..8).

De konkreta resurser som man har till förfogande är naturligtvis långt ifrån de önskvärda. Trots välvilliga deklARATIONER från maktens sida saknas grundläggande finansiering även om det finns tecken på en ljusning. Det finns t ex en plan som lagts fram av regeringen för att förbättra barns förhållanden fram till 2010 där det finns ett specificerat förslag *"på nödvändiga utlägg för moderniseringsprocessen på barnbibliotek de närmaste tio åren"* vilket har lett till stöd för ett antal projekt.²⁸ Iljina menar att en insikt från maktens sida börjar kunna skönjas om hur en stor del av de minskande ungdomskullarna kommer att försvinna in i brottslighet, narkomani och allmän misär om man inte sätter in ansträngningar på att socialisera barnen till samhället vari behärskaandet av informationstekniken är en av nycklarna. Insikten om, och viljan till att modernisera biblioteken finns sålunda men än så länge befinner man sig på en nog så basal nivå. Enligt det statliga barnbibliotekets analys hade 10 av 74 centralbibliotek

²⁸ «2001 började man stödja de första 32 projekten för barn- och ungdomsbibliotek.», Iljina, 2002, s.21

fortfarande inte en enda dator (2000) och bara drygt hälften hade skapat elektroniska kataloger (Informatizatsija detskich bibliotek Rossii, 2001). Detta är siffror som gällde för de av staten prioriterade barnbiblioteken, d v s centralbiblioteken i Rysslands regioner vilket får en att ana hur sakernas tillstånd är för de övriga barnbiblioteken i federationen.

Om man ska se på datoriseringens inverkan på bibliotekens uppgifter så kan man inte överskatta dess betydelse. Den fria tillgången till information är en rättighet för barn och ungdom men som samtidigt innehåller vissa komplikationer. Man måste lära barnen de nya teknikerna för att kunna finna relevant och vederhäftig information och detta ser barnbiblioteken som en av sina viktigaste uppgifter inom området. I en värld där barnen är utsatta för konstant manipulation i form av TV, reklam och internet behöver de en sfär där deras egen kreativitet nyfikenhet står högre på dagordningen än ekonomiska intressen. På biblioteket ska datortekniken vara ett bro till kultur och allmänkunskap men för att kunna ha denna funktion måste man förse det med de nödvändiga förutsättningar som krävs i form av datorer, databaser, datasystem men också med specialutbildade bibliotekarier. Det är också en nödvändighet att alla bibliotek i landet rörs av moderniseringen och att denna inte stannar enbart vid områden med hög folktäthet. Det är i periferin som ett modernt informationssystem behövs som bäst och där barnbiblioteket har störst möjlighet att bli ett centrum för kultur och information.

Övriga förändringsfaktorer

De förändringar för Rysslands barnbibliotek som jag hittills presenterat och vilka är en följd av den grundläggande samhällsomvandlingen kan kompletteras av andra, kanske mindre komplexa företeelser som också bör nämnas i sammanhanget. Det tidigare nämnda biblioteksmanifestet - egentligen är de två, ett större från 2001 och en sammanfattning av detta utgiven 2002 - är barnbibliotekens egen utredning av situationen och samtidigt ett försök att göra en plan och prognos på fem års sikt. Här räknar man upp ett antal "grupper med problemorsakande faktorer" varav jag nu kortfattat nämner de som jag hittills inte berört. De är för det första de demografiska tendenserna som naturligtvis påverkar bibliotekens situation då det föds allt färre barnkullar. Andelen låntagare har inte minskat i samma takt och barnbiblioteken lockar drygt 57% av barnen i Ryssland (1999) men målet är att alla ska nås. Audio- och videokulturen ser man som något man bör motverka då den *"i stort sänker den intellektuella nivån för personlighetens utveckling och rycker bort denna från seriöst arbete med förnuftet eller själen såväl som från läsning och skapande arbete samt formar ett "klipp-tänkande"* (Kontseptsija, 2002, s.4). Allt detta försvagar möjligheten till att skapa ett kritiskt förhållande till verkligheten och kulturens fakta. Dagens TV hjälper inte heller det själsliga eller intellektuella växandet hos barn. Slutligen ser man brister i den information som rör barnens situation, deras läsproblem och kulturella utveckling. Det saknas en samverkan mellan institutioner och organisationer som ska lösa dessa problem liksom att det fattas rättsliga dokument och mekanismer som förverkligar dessa.

Jag har i denna genomgång försökt att redovisa de viktigaste orsakerna till barnbibliotekens förändrade arbetssituation. Det är processer betingade av det nya

politiska och ekonomiska situationen men också av de allmänna förändringsvindar som viner över världen. Jag kommer nu att gå över till hur det ser ut i praktiken genom att besöka min valda representant för det här studieområdet, läsbarnbiblioteket i Pskov.

Fältundersökningen

Introduktion till Pskov och Pskovs läns barnbibliotek.

Historiskt är den ryska staden Pskov mest känd för två saker: Det är en uråldrig rysk stad²⁹ med ett stort antal uråldriga kyrkor och ett eget Kreml, d v s en muromgärdad innerstad med en kyrka i centrum. Staden, som var en alldeles egen liten republik innan den svaldes av "storebror" Novgorod - och sedermera av "allas storebror" Moskva³⁰ - hade en stor betydelse som försvarsgarnison mot väst och som handelscentrum. Sedan Peter den store sedermera flyttade på gränserna och grundade Sankt Petersburg, förde Pskov en lite tynande provinsie tillvaro där, om den kanske inte stannat, tiden åtminstone hade tagit en paus. Historiens vingslag nådde staden igen kring första världskrigets och de ryska revolternas utbrott. I ett desperat försök att rädda sin krona hastade tsar Nikolaj II från fronten för att återvända till sin huvudstad. Han fastnade i Pskov vilket får benämnas som den andra viktiga händelsen. Här tvingades han nämligen att avsäga sig sin tron vilket innebar slutet för århundraden av kejsarnepotism och början på en ny era för det ryska folket³¹. Tydligt lämnade han aldrig sin privata vagn för att ta sig en titt på staden, vilket var synd. På sin höjd fick han se det grönmålade stationshuset som än idag möter ankommande till Pskov. Hade han däremot tagit sig en liten promenad hade han kunnat få syn på guvernörshuset, en gediget byggd trävilla som idag huserar Pskovs läns barnbibliotek. I övrigt skulle det Pskov som salig Nikolaj fått se inte finnas kvar så länge till: två världskrig och tyskockupationer, i synnerhet den andra, lämnade en stor del av staden i ruiner och även om man byggde upp kyrkor och historiska byggnader igen, skulle vägar och hus nu byggas efter sovjetiskt framtidsmanér. Kejsarstatyer byttes ut mot Leninar, Kirovar³² etc och gatunamnen ändrades till Oktoberprospektet, Lenintorget, Optimistvägen o s v. Bostadsområden liknande de i vårt eget svenska miljonprojekt byggdes upp runt stadskärnan för att lösa den skriande bostadsbristen.

Nu har emellertid tiden åter vänt, det gamla har förkastats men till det yttre har lite förändrats. Leninarna och Kirovarna står kvar, liksom de gamla gatunamnen. Den nya samhällsordningen representeras av några nya banker, mataffärer där man själv får ta

²⁹ Först nämnd i Nestorskrönikan 903 e.k. Förf. anm.

³⁰ Detta skedde 1510 under under storfurst Vasilij III herradöme. Förf. anm.

³¹ Nikolaj II skrev under sin avgång 15:e mars (2:a mars efter den gamla stilen) 1917. Förf. anm.

³² Sergej Kirov (1886-1934). En av bolsjevikpartiets "ikoner". Var bl a partichef för Leningrad och dess län vari Pskov då ingick samt medlem av politbyrån. Hade en viss folklig popularitet och blev följaktligen dödad 1934, sannolikt på Stalins order.. Fick en statsbegravning varefter många städer, torg, gator och allehanda byggnader fick hans namn, exempelvis Kirovinstitutet i Pskov eller Kirovstadion och Kirovbaletten i Leningrad. Förf. anm.

sina varor i en korg och moderna boklådor där närsynta likt mig nu slipper att anstränga sina ögon för att kunna se boktitlarna på andra sidan disken. Det gamla guvernörshuset står kvar, centralt i stadens barnpark och inhyser stadens stora barnbibliotek. Här är ganska trevligt, lugnt men ändå centralt, grönt och lummigt och med många parkbänkar där man kan inta en öl eller två medan vildhundarna springer förbi. På en kulle står vårt bibliotek med en staty framför. Statyn förställer varken Lenin eller Kirov utan Il'ja Sanin, pilot och hjälte i Venjamin Kaverins ungdomsroman "Två kaptener". Romanen handlar om mod och moral men skrevs i en tid då samtliga ideal fick stå tillbaka för maktens vanvettsnycker. Logiskt nog, med tanke på den diskrepans som rådde under 1950-talet mellan ideal och verklighet, fick romanen Stalinpriset, den då högsta litterära utmärkelsen. Biblioteket bär idag den Pskovfödde Kaverins namn och sedan två år tillbaka hyser man även ett museum över den alltså populära romanen.

Om vi går in genom entrén och passerar garderobsdamen till vänster går vi upp för en vacker trapphall. Där möter blickarna en imponerande takmålning i renässansstil som har utförts av konstnärer från Sankt Petersburg. Sedan man gått upp en våning träder man in i det allra heligaste: biblioteket självt. Detta består av ett antal inte alltför stora rum som vardera oftast utgör en avdelning. Vi kommer in i avdelning för skönlitteratur, rysk och utländsk, översatt till ryska. Naturligtvis har här Astrid Lindgren en alldeles egen hylla liksom ryska sagor, nationalskalden Pusjkin, naturligtvis (han skrev ett antal sagor och berättelser på vers som alla barn fortfarande lär sig - ofta utantill), bröderna Grimm o s v. Fantasy har sin egen lilla plats, liksom detektivromaner och sk flickböcker. Hos bibliotekarien på denna avdelning finns också en del böcker som man får betala en mindre penning för att låna; det är ofta nyinköpta böcker som bibliotekarierna själva har köpt i bokhandeln då de har varit hett efterfrågade av låntagarna.

Går vi längre in kommer man till ett avskilt rum där det knappt finns någon förutom en bibliotekarie. Det är avdelningen för utländsk litteratur på originalspråk. Här är de flesta av titlarna på engelska men också en del på tyska och franska. Det är ett ganska kallt rum, liksom avdelat från övriga biblioteket och det är därför med en viss lättnad som vi återvänder till de kyrilliska bokpärmarna. Fortsätter man till vänster från entrén leder en dörr på vänster sida in till det största rummet: läsesalen. Här, omgärdade av en del oljemålningar finns ett stort antal bänkar placerade i mitten där koncentrerade barn och ungdomar sitter och studerar eller bara läser. Det enda ljudet som hörs är lite dovt prat och något barn som ställer en fråga till en bibliotekarie. Frågorna besvaras sällan av datorknatter utan mer handfast genom det välbekanta bläddrandet i kortkatalogen eller genom att bibliotekarien helt enkelt sonderar det egna minnet. Oftast slutar det med att de letar i något av de många uppslagsverken, t ex den utmärkta men föråldrade sovjetiska encyklopedin, men även i andra, mer moderna uppslagsböcker. Längst bak i salen hittar man tidningar och tidskrifter, en välbesökt sektion.

Vi går ut från läsesalen och in i ett rum som domineras av en föreläsningsläktare, en sådan som man annars förväntar sig finna på universitet och högskolor. Här finns verksamheten för de allra minsta men här hålls också föredrag eller en och annan "grillning". T ex får en blivande bibliotekarie från Sverige besvara frågor om hur vi har det med bibliotek för barn i vårt land, hur hög lön vi har, varför svenska män gifter sig med ryska kvinnor och allt annat mellan himmel och jord. Vidare kommer vi till en mindre trapphall; rakt fram finns avdelningen för konst och musik. Det är en fin och

ganska stor avdelning med två rum som bibliotekarierna själva beskriver som ett eget litet bibliotek i biblioteket. Här finns en hel del fina konstböcker men också videofilmer och CD-rom, som man fått genom Soros-projektet. Innan vi går upp för en liten trärappa till bibliotekschefen ska jag dessutom nämna den nyöppnade avdelningen för ny teknik. Det är ett litet rum med en dator som barnen kan beställa tid till för att använda sig av internet. Uppe på andra våningen eller vindsavdelningen finns bibliotekschefen Natalja Volkovas kontor och mottagningsrum. Här har jag druckit åtskilligt med pulverkaffe och haft långa samtal, både med henne och hennes närmaste medarbetare, tillika PR-chefen, Tatjana Namestnikova. Här uppe finns också katalogiseringsavdelningen, ett litet utrymme med fyra, fem modiga som för över kortkatalogen till elektronisk form. Jag ska inte heller glömma bort avdelningen för bokförvaring som fanns redan vid entrén på bottenvåningen. I detta källarrum där man skulle kunna föreställa sig någon av Dostojevskijs huvudpersoner finns en liten del av de böcker som inte får plats på hyllorna. Ytterligare böcker finns utplacerade lite varstans, bland annat i en gammal kyrka ett stenkast från biblioteket.

Vi har alltså kommit ut igen ur entrén och kan konstatera att Pskov har ett litet men mysigt barnbibliotek. Här finns många rum och en avslappnad lugn miljö som jag tror barnen har ett stort behov av. Utrymmena är dock begränsade och det skulle behövas ett ställe där barnen också kunde träffas och samtala på, exempelvis ett enklare café. Bibliotekarierna själva är mestadels positiva till sin arbetsplats: *"Vi har det inte så stort men jag trivs här; å ena sidan är det bra när allt är rymligt och ljusst men när det å andra sidan är mysigt så är det också bra. När det finns för mycket yta så känner man sig inte så bekväm till mods, man vill gömma sig någonstans. Hos oss finns det många sådana ställen där man kan gömma sig."* eller *"Vi är nöjda med vårt utrymme men som man säger, hur mycket man än har så är det ändå för lite. Det skulle behövas utrymme där barnen kunde sitta vid datorer och plats där de bara kunde sitta och läsa."* Vissa bibliotekarier ser ändå mest till hur utrymmena inte räcker till: *Här är för trångt; det hade varit önskvärt med utrymmen där barnen kan ligga på golvet och läsa böcker.* Någon ser inte heller något särskilt med att man bor håller till i det historiska f d guvernörshuset: *Det är ett gammalt hus. Här ser inte ut som man skulle vilja. Vi har vuxit i 30 år men har inget utrymme för det."*

Sammanfattningsvis vänder sig barnbiblioteket framför allt till barn i åldrarna upp till fjorton år. Det finns 9 avdelningar med sammanlagt ca 40 anställda varav ett 30-tal är bibliotekarier.

- 1) Avd. för barn i förskola och yngre skolbarn (1-4 klass),
- 2) Avd. för äldre skolbarn (5-9 klass),
- 3) Avd. för estetisk uppfostran eller med andra ord, konst- och musikavdelning.
- 4) Avd. för utländsk litteratur,
- 5) Bibliografi- och informationsavdelning.
- 6) Avd. för "komplettering och bearbetning". Man sysslar här främst med katalogisering och systematisering av inkommet material.
- 7) Tekniskt stödcentrum. Denna är som jag förstått i malpåse men den ska fungera som stöd till övriga regionen.
- 8) Avdelning för bokförvaring

9) Avd. för ny teknik.. Den senast öppnade sektionen som arbetar med nya medier som CD-rom och internet. Här finns bl a en dator kopplad till internet som barnen på biblioteket kan använda.

Resultat av intervjuundersökningen

Detta avsnitt redovisar resultaten av de 6 djupintervjuer som jag gjorde under min vistelse i Pskov i november 2001. De är alla gjorda med en diktafon vilket intervjupersonerna själva fick välja om de kunde acceptera eller ej. De övriga intervjuerna - inalles 6 stycken - som ackompanjerades endast av papper och penna blev av naturliga skäl mycket magrare i sitt slutliga innehåll. De gav så pass lite information i jämförelse med djupintervjuerna att jag har haft väldigt lite användning av dem, trots att de tog lika lång tid att genomföra. Det här kan jag bara härleda till min bristande erfarenhet från den här typen av undersökningar samtidigt som det är en stor lärdom för framtiden. Samtidigt vill jag säga att de 6 intervjuer som jag spelade in på band är så omfattande och intressanta att materialet - vilket också inkluderar den allra längsta intervjun, den med bibliotekschefen och hennes närmaste medarbetare som redovisas separat - känns mer än tillräckligt. Det jag beklagar mest är att åldersfördelningen inte blev den jag ville ha; jag ville få fler unga bibliotekarier i det inspelade materialet.

De inspelade intervjuerna lyssnade jag så småningom igenom i Sverige och skrev ner på ryska i så fullständig form som möjligt; ett arbete som tog åtskillig tid men som ändå kändes nödvändigt för att fånga alla de nyanser som finns i materialet. Därefter har jag gjort sammanfattningar på svenska men har samtidigt varit noga med att alltid ha min utgångspunkt från originalspråksmaterialet när jag gjort mina analyser. Jag har inte gått tillbaka till själva banden då det har känts alltför tidskrävande. Ljudkvaliteten på banden var sällan bra men jag tycker ändå att jag lyckats fånga åtminstone 90-95% av det intervjupersonerna har sagt och de gånger jag inte lyckats uppfatta vad de säger har kontexten hjälpt mig.

Varje intervju representerar en avdelning på biblioteket och är gjord med två personer som regel, i något fall tre. Intervjuerna har jag försökt att föra som samtal; jag har inte strikt följt någon frågeordning och jag har givit rikligt med rum för utvecklingar som jag ändå tyckt har varit intressanta.

Det har aldrig varit några problem att få information från mina respondenter; de har oftast talat mycket och gärna vilket inneburit att ingen intervju har varat mindre än den halvtimme som jag hade beräknat utan oftast tagit upp mot 45 minuter. Det har varit stimulerande samtal med människor som alla verkar brinna för sitt yrke. Jag märker hur viktigt det är för dem att förmedla sina erfarenheter till biblioteksfolk i andra länder, men naturligtvis också att berätta om sin nuvarande situation. Det var både oerhört roligt och en smula generande att känna hur intresserade bibliotekarierna i detta både närliggande och fjärran land var av att höra om bibliotek - och livet i allmänhet - i andra länder.

Följande intervjuer redovisas nedan:

Intervju nr. 1 gjordes med två bibliotekarier på "centrum för metodiskt stöd" med 25 respektive 23 års arbetslivserfarenhet som bibliotekarier. På barnbiblioteket i Pskov hade de arbetat 17 år och 1 år.

Intervju nr. 2 gjordes framför allt med en bibliotekarie på läsesalen för äldre skolbarn som arbetat på bibliotek i 25 år men endast tre i Pskov. Senare under intervjun tillkom det också en annan bibliotekarie på avdelningen - inget ovanligt för de här intervjuerna - som arbetat mycket längre på barnbiblioteket.

Intervju nr. 3 försegick på bibliografiavdelningen med ännu ett bibliotekariepar men av en yngre generation. De hade arbetat sex respektive fyra till fem år inom sitt yrke varav den ena hade varit två år i Pskov.

Intervju nr. 4 gjordes på konstavdelningen med ännu ett rutinerat par med 18 år respektive 25-26 års arbetslivserfarenhet varav större delen i Pskov.

Intervju nr. 5 gjordes på avdelningen för komplettering och omarbetning, d v s där man katalogiserar och bearbetar inkommet material. Här fanns tre bibliotekarier med 22, 30 och 1 års biblioteksarbete bakom sig i Pskov.

Den intervju som redovisas sist i varje fråga och som är den sista med bandspelare gjordes med bibliotekschefen Natalja Volkova och hennes närmaste medarbetare Tatjana Namestnikova. Dessa har båda en lång tids erfarenhet av biblioteksarbete och tillhör den äldre generationen som började arbeta under Sovjettiden. Jag har valt att redovisa svaren från den här intervjun avskilt från de övriga eftersom jag vill försöka kontrastera de "vanliga" bibliotekariernas åsikter mot bibliotekschefens som får ses som de officiellt rådande. Då den här intervjun också var så mycket längre än de övriga tycker jag också att den har en sådan särställning att den bör redovisas för sig. Intervjun hade också en lösare form än de övriga där framför allt bibliotekschefen Volkovas beredvillighet att samtala över ett brett ämnesregister gjorde det svårare att hålla en rak kurs med huvudfrågorna som farled. Detta svajande i mina frågeställningars farvatten ledde emellertid till en fylligare intervju där jag som resultat tycker mig kunna få en mer nyanserad bild av bibliotekschefen Volkovas och hennes nära medarbetare Namestnikovas syn på det som har skett och håller på att ske med barnbiblioteket.

De övriga avdelningarna, vars företrädare jag har intervjuat men inte bandat är bokförvaringsavdelningen, avdelningen för äldre skolbarn, avdelning för ny teknologi, d v s datorrummet, återigen konstavdelningen men med en yngre bibliotekarie, avdelningen för utländsk litteratur på originalspråk, i det här fallet tyska, engelska och franska, och slutligen avdelning för de allra minsta. Avslutningsvis ska nämnas att **alla** intervjuade bibliotekarier är kvinnor liksom alla som arbetar på vårt bibliotek.

Intervjufrågorna har för underlätta struktureringen av intervjusvaren delats upp i tre större avdelningar som var och en följs av ett analysavsnitt. För varje fråga presenteras bibliotekariernas intervjusvar först för att sedan följas av bibliotekschefen och vice bibliotekschefens svar. Mina frågeavdelningar har jag kallat: I) Arbetet och biblioteket, som rör just dagens arbete och de villkor man arbetar under, II) Jämförelse med Sovjettiden, som just ser på de moment i arbetet som har förändrats sedan 1991 och III) Framtidsdrömmar, där bibliotekarierna talar om de förhoppningar man hyser om sitt yrke i framtiden men också om de orosmoln som hänger hotfullt över dem.

Sammanställning av intervju svaren från bibliotekarierna

I. Arbetet och biblioteket idag

Vilka uppgifter anser du³³ som de allra viktigaste i ditt arbete?

Alla de svarande på denna fråga är rörande eniga om att den viktigaste uppgiften är att hjälpa barnen, men beroende på vilken avdelning man arbetar på och ur vilken aspekt man ser frågan skiftar svaren. Centrum för metodologiskt stöd (nr. 1) svarar kort med att man vill skapa intresse för läsning och att läsningen leder till en vana att skaffa sig information. *"Antagligen är det därför vi finns till. För att barnet ska efterfråga och avgöra vad som är någorlunda ofarlig information bör det kanske också finnas en form för informationsservice till barn i olika åldrar med information som är tillräckligt ofarlig."* Biografiavdelningen (nr. 3) ser informationssökandet som något primärt och som går före läsningen då man ser hur de flesta av låntagarna kommer till biblioteket för informationssökandets skull. *"Huvud(funktionen) är information eftersom i princip alla idag kommer för information och merparten är inte här för fritidssysselsättning som det kanske var tidigare, utan för arbetsläsning"*. Det viktiga blir att kunna tillfredsställa samtliga låntagares förfrågningar. I läsesalen (nr.2), där man har de stora uppslagsverken förklarar man hur man vill hjälpa barnen att upptäcka världen genom boken och hur denna finns organiserad i uppslagsverken. Konst- och musikavdelningen (nr.4) ser som sin huvuduppgift att propagera för konsten genom boken. *"Vi är ju ett barnbibliotek och det räcker inte med att barnen kommit i kontakt med konsten som sådan; de bör få del av andra människors erfarenhet som skriver om den."* *"D v s, boken är som en länk mellan människan och konsten"*. Nr. 5, slutligen (avd. för komplettering och omarbetning), talar om hur olika och breda barnens förfrågningar är och att man, för att finna de behövliga källorna, nu bygger upp en elektronisk katalog där *"boken går igenom ur alla aspekter och från alla håll, så att frågorna kan kopplas ihop med referensapparaten"*. Sålunda ställs barnens behov - så som bibliotekarierna uppfattar dem - i centrum av alla vilket kan sammanfattas av ett uttalande från en bibliotekarie i läsesalen: *"Jag anser att bibliotekets innehavare är barnen och att vi endast hjälper dem"*.

³³ Den normala tilltalsformen på ryska är "ni", så tillvida man inte känner personer väl. Detta är i intervjuerna ändrat till normalsvenskans du-tilltal. Förf. anm.

Biträdande bibliotekschefen Namestnikova ger på den här frågan först ett svar som gäller hennes position på biblioteket, d v s hennes arbete som arbetsledare och koordinatör mellan de olika avdelningarna. Förutom att leda personalen är hon också en av bibliotekets representanter utåt mot föräldrar, skola och allmänhet; *"överhuvudtaget att vara en representant för organisationen som bibliotekarie på en rysk- och internationell nivå."* Som bibliotekets viktigaste uppgifter anger hon kort de allmänna nationella kriterier som de ryska biblioteken fastställt; *"de inre funktionerna definieras som utbildnings-, fritids- och kulturfunktionerna. Så här är tre funktioner som sedan fylls på av olika andra.... Ja, de är förbundna med varandra, ömsesidigt förbundna."*

Får du några direktiv eller vad bestämmer dina arbetsuppgifters inriktning? Denna fråga besvaras inte av alla då den kanske inte alltid var klar för respondenten eller måhända lite känslig att besvara eftersom den rör deras förhållande till sina överordnade. I intervju nr.3 ger emellertid en ung bibliotekarie ett utförlig svar där hon beskriver hur *"bibliotekssfären och de rena biblioteksinriktningarna"* utgör en grund för biblioteksverksamhetens inriktning men att man naturligtvis också generellt berörs av det politiska och ekonomiska livet.: *"allt utmejslas av vår ekonomi och politik men huvudsakligen av biblioteksarbetet och bibliotekssfären."* Som exempel på det förstnämnda nämner hon det för ryska bibliotek förhållandevis nya fenomenet att ta betalt för en del tjänster. På konstavdelningen utgår man emellertid från hur man utför sitt arbete just där och de betonar att det är de själva som har utformat sitt arbete utifrån sin egen mångåriga erfarenhet. Till exempel har man själva fått utarbeta metodiken för att kunna skapa en sammanslagen avdelning med musik och konst. Nr 5 tycker också att de arbetar ganska självständigt och de berör också hur de förr i tiden var mer påverkade av statsideologin: *"Jag vet inte om man ska säga att de dikterade men det var bara mer ideologi förr. Det berodde varken på oss eller ens biblioteket utan på "upplysningen", den rätta skolningen som de gav; erfarenhet och krav som vi skulle föra vidare till låntagarna; det var vårt mål. Det var konstlat hos oss".*

Den här frågan har fått en annan formulering i intervjun med bibliotekschefen Volkova och hennes medarbetare som istället fokuserar på bibliotekets förhållande till sina överordnade, d v s länet och staten. Jag frågade om de kände **att de har ett tillräckligt självständigt förhållande till län och stat?** Bibliotekschefen Volkova resonerar länge både kring det man har vunnit i form av en ökad frihet och kring det man har förlorat i form av en berövad trygghet. Emellertid fördrar hon att vara fri men fattig framför att vara trygg men ofri.: *"Överhuvudtaget så förvandlas den som ständigt befinner sig under något slags förmyndarskap till något slags intet, till en trög massa. Ett evigt förmyndarskap; det behöver vi inte. Förmynderi, det hade vi tidigare."* Volkova berättar att man har det svårare idag med det materiella; inte minst mediaförvärven är en stor fråga som fortfarande är olöst men samtidigt kan man idag på varje enskilt bibliotek själva bestämma sin egen politik och framtidsstrategi. För att detta ska vara möjligt är man enligt lag skyddade från sin respektive chefsmyndighets inblandning i varje enskilt biblioteks verksamhet.

Volkova går vidare med att tala om de specifika planer man har för Pskovs länsbarnbibliotek, vilket inte minst är att göra biblioteket till ett centrum för barnets rätt till information.: *"Det här är vårt initiativ och vi kommer också att göra detta".* Hon

beskriver vidare hur man har börjat lära sig arbeta i den nya tidens anda; att själva få söka finansiering för olika projekt från både statliga och privata finansieringskällor och inte minst att kunna argumentera för att få pengar från dessa: *"Vi bevisar för vår kulturkommitté att barnets rätt till information är en värdefull sak och för att ägna sig åt det, krävs det ett centrum till försvar för barnets rätt till information på vårt bibliotek.....kulturkommittén förbjuder oss inte, nu är vi fria i högre grad och jag vill också säga att vi har blivit mer "på bettet"; vi har lärt oss att bevisa (argumentera). Detta är ett arbetssätt i skarp kontrast till det man hade under sovjetregimen.: "Tidigare hade vi det så; vi fick läsa allt om hur alla bibliotekarier utförde det ena eller det andra, det krävdes av dig på samtliga bibliotek att du lånade ut minst 13% politisk samhällslitteratur och man levde inom hårda politiska ramar". Mycket av den nya tidens arbetssätt, menar Volkova, består just i konsten i att kunna argumentera och söka efter nya finansieringskällor för bibliotekets verksamhet vilket hon också tycker har börjat avspeglas i bibliotekariekårens arbetssätt.: "Vi är fria och det kräver överhuvudtaget att man argumenterar och påvisar mer och den här påvisningsprocessen - ni har ju intervjuat mina yngre kollegor och jag tror att ni har förstått att vi alla förstår och tycker likadant när det gäller hur vi ska utvecklas vidare". Naturligtvis är detta en process som ännu blott ligger i sin linda men Volkova tycker sig se hur dagens bibliotekarier har ett annat självmedvetande.. Man ger inte upp i första taget om man inte får pengar till sin verksamhet automatiskt, utan försöker finna dem på andra sätt. Viktigast av allt är kanske att man idag har friheten att själva planera för sin verksamhet: "Vi lyckas ännu inte med allt eftersom vi endast börjat tänka annorlunda men vi tillåts av vår, så att säga makt att tänka och utvecklas självständigt.. Detta är bra! Även om vi måste argumentera och bevisa för allt så tycks det mig som om det är en traditionell praxis för hela världen."*

Volkova avslutar med att beskriva den kanske största svårigheten med omställningen från ett ideologiskt system till ett marknadsanpassat; förlusten de klara målsättningar och direktiv från statsmakten som man tidigare hade: *"Förresten, det som kanske fattas hos oss; ni vet att vi var väldigt ideologiserade bibliotek - det som man ville, det skulle man propagera för - men under perioden av avideologisering insåg vi plötsligt att vi inte hade någon idé överhuvudtaget."* Hon tycker sig dock märka att det idémässiga vakuum som dr upplevde efter Sovjetunionens fall börjar ersättas av en demokratisk ideologi där barnen står i centrum för samhällets strävan: *"Nu börjar så småningom, tycker jag det verkar som, att utkristallisera sig hos staten en enhetlig idé och jag är glad över att denna enheten kallas "barn", för man har börjat tala om detta. Alla samtal om utbildning, utbildningsreformer; det är problem som angår barnen."* Det är fortfarande en lång väg att vandra för att nå upp till vackra mål som staten och samhället proklamerat för barnens kulturella välbefinnande, men bibliotekschefen Volkova tycker ändå att man kan se hur det nu går i rätt riktning.: *"Ja, det finns problem men ni känner till (ordstävvet); ge oss en punkt och vi kan rubba världen - det tycks mig som om en sådan punkt har börjat uppenbara sig i landet och likaså i länet."*

Är du nöjd med ert biblioteks utseende? Om inte, vad skulle behöva förändras?

Svaren på den här frågan kan sägas ha två aspekter, dels vad man tycker om byggnaden som sådan (om den är vacker eller har några andra positiva respektive negativa

egenskaper), dels om byggnaden upplevs som tillräcklig eller funktionell för det som är den önskvärda verksamheten på biblioteket. Svaret på det förstnämnda var oftast positivt men alla tyckte att byggnaden var otillräcklig när det gäller utrymmet. Nr 1 diskuterar mycket den funktionella aspekten och hur viktigt biblioteket är som en plats för barnen att kunna vara på utan krav från vuxenvärlden och utan kommersiella avsikter: *"Människor har mycket svårigheter; de får ta del av mycket otrevligheter, och barnen formas så det är ju väl att det finns åtminstone ett ställe där man kan gå in och där vi hjälper barnet, där man pratar med denne, där man ser positivt på honom och där man lyssnar - ett sådant ställe är det."* Samtidigt konstaterar man att utrymmet är för litet för att biblioteket fullt ut ska kunna uppfylla sin funktion som fritidsalternativ och man sneglar med intresse på hur man kan ha det i andra länder: *"Det vore önskvärt om det fanns ett utrymme där barnet kunde ligga med boken, ligga på golvet (som i Amerika) men det finns ingen plats för det hos oss; vi har inga mattor eller något som helt utrymme för alla..."* I läsesalen är man kanske mest negativ mot byggnaden som man både finner för trång och omodern. Man påminner dessutom om att den nuvarande biblioteksbyggnaden egentligen bara är ett provisorium som inte ger möjlighet för biblioteket att utvidga sig: *"Det hela är när allt kommer omkring tråkigt; skamligt - det ser inte ut som man hade velat, nämligen på det sättet att när en människa kom hit så skulle han få lust att titta eller bara vara här... Här finns det ingen plats att växa. Vi har vuxit i 30 år och har fler böcker och behöver mer utrymme för datorer och allt möjligt men utrymmet räcker inte till. Vi drömmer om en lada..."* De avslutar sin klagan med att tala om den ordning som lätt uppstår när man i läsesalen försöker ha någon kollektiv aktivitet eftersom detta stör alla dem som sitter och läser eller arbetar. Bibliografiavdelningen arbetar visserligen för sig men ser också samma problem även om man tycker mycket om sitt bibliotek: *"...men om det fanns lite "hörnor" på vårt bibliotek där de bara kunde sitta och slappna av eftersom det, samtidigt som barnen i läsesalen skriver referat, finns de som läser tidskrifter. Och det är lite olämpligt eftersom de ger utlopp för sina emotioner, pratar med varandra och detta stör naturligtvis barnen som sitter med sina arbeten. Det skulle bara behövas utrymmen där barnen kunde umgås."* Man ser också en fara för framtiden i det, att man kanske inte kan locka barnen till biblioteket på grund av bristande utrymmen. Inte minst försvårar det en investering i datorer. På konstavdelningen råder samma tongångar medan nr. 5 betonar husets "mysfaktor," som i mycket beror på att byggnaden är ett gammalt trähus från sekelskiftet: *"Här finns en atmosfär som är mysigare, mer hemtrevlig. Inte som på forskningsbiblioteken. Efter en renovering skulle de bara utvidga. Ni ser själv att vi har det trångt."*

Vicechefen Tatjana Namestnikova är i stort sett positiv till bibliotekets utrymmen men ser också ett behov av större utrymmen i allmänhet och i synnerhet av ett rum där man kan ha kollektiva aktiviteter. Hon ser både fördelar och nackdelar med att ha ett bibliotek i stora ljusa lokaler som idag är à la mode jämfört med att arbeta i en gammal byggnad som uppfördes i det förrförra seklet: *"Naturligtvis, om man utgår från barnens behov av idag och från vår föreställningen om hur ett bibliotek bör se ut idag, avspeglar en byggnad från 1800-talets slut kanske inte de behoven: vi vill ha stora, ljusa utrymmen så att det fanns plats för mycket böcker... Vi har det inte så stort men jag trivs här; å ena sidan är det bra när allt är rymligt och ljust men när det å andra sidan är mysigt är det också bra. När det finns för mycket yta så känner man sig inte så bekväm till mods, man*

vill gömma sig någonstans. Hos oss finns det många sådana ställen där man kan gömma sig."

På min fråga **om biblioteket uppfyller de olika kriterierna för bibliotekets fritidsfunktion** svarade Tatjana Jevgenjevna (Namestnikova) jakande där hon menade att biblioteket ändå ger möjlighet för barnen att tillbringa sin fritid här, vilket inkluderar att läsa böcker eller tidskrifter och att kunna umgås med jämnåriga. Med hennes egna ord fungerar biblioteket som *"en plattform för umgänge"*.

När jag tittade närmare på uppställningarna av bibliotekets medier reagerade jag på att de olika avdelningarna ofta står separerade från varandra. På min undran om böckerna nödvändigtvis ska stå på det viset ställde sig vicechefen närmast oförstående. Mitt argument att barnen skulle kunna glömma bort eller helt enkelt inte se andra avdelningar verkade för henne närmast rubbat. Detta är det vanliga sättet att organisera samlingarna på "hos oss" menar Namestnikova och nödvändigt för att *"barnen inte ska tappa bort sig bland en stor mängd böcker"*. Dessutom, menar hon, finns det inga stängda dörrar mellan avdelningarna och överhuvudtaget så medger inte utrymmena något annat sätt att organisera samlingarna på: *"Tobias, om vi hade haft säg, en stor plattform där man skulle kunna göra små avdelningar så hade vi förmodligen organiserat det så men om man utgår från de utrymmen som vi har idag: Hur skulle vi kunna få plats med allt det där?"* Hon avslutade sin plädering för bibliotekets organisation av samlingarna med att påpeka att bibliotekarierna alltid kan hjälpa barnet tillrätta så att han eller hon kan hitta rätt både bland och mellan avdelningarna.

Hur införskaffar ni böcker och andra medier till biblioteket? Hur bestämmer ni bokinköpen? Har böcker prioritet framföra andra medier?

Svaren på denna fråga skiftar i utförlighet mer beroende på hur involverad man är i införskaffandet av böcker, än beroende på ens åsikter. Biblioteket har lite medel för att själva köpa böcker och det har under de senaste åren varit delaktigt i Georg Soros "megaprojekt" där man beställt böcker för reducerade priser. Alla bibliotekarier är medvetna om den här situationen likaså som att alla är oroliga för hur man ska klara mediainköpen efter det att Megaprojektet har upphört. Bibliotekarierna är alla på det klara med att Soros fond endast är ett tillfälligt inköpsstöd. Ett återupprättande av ett system liknande det som man hade på sovjettiden med en central bibliotekskollektör skulle kunna vara en framtida lösning. Idag har man, emellertid, inte råd att köpa mycket för de medel som anslås av staten och länet: *"Vi köper då och då själva någon bok i något exemplar men vi har väldigt lite medel och budgeten minskar. Man minskar också på tidskriftsprenumerationer - det är trist"*, konstaterar man sorgmodigt från nr.1. Svaren präglas av ungefär densamma uppgivenhet från de övriga intervjuade. Kompletteringsavdelningen är de som har mest direkt med denna fråga att göra och som därför redogör mest utförligt om de förändrade förhållandena: *"Vi har inte längre den organisationen; den finns inte längre eftersom den föll ihop då det idag har uppstått många förlag, det finns ingen central komplettering längre och vi arbetar inte längre efter målplaner utan på Sorosprojektet"*. Man är i princip nöjd med den litteratur som kan beställa via megaprojektet som även inkluderar nyare medier som CD-rom och videokassetter: *"Vi har 4-5000 rubler (1300-1600 Skr) om året för inköp. Nu köper vi in*

CD-rom på Soros katalog och videokassetter. Vi har många av dem, drygt 200 har de sänt oss den senaste tiden och även många CD-rom..." Idag har man också betaltjänster som framför allt gäller romaner som barnen speciellt efterfrågar och som de får betala en mindre summa för att kunna låna: *"De betalar 25 rubler (ca 8 Skr) eller så mycket som de förmår"*. Men det är megaprojektet som är den allt i allt dominerande förvärvskällan: *"Idag får vi drygt 90% av nyinköpen från Soros och resterande från andra."*

Eftersom Soros megaprojekt inte kommer att fortsätta i det oändliga så undrar jag hur man bereder sig på att lösa det problemet och bibliotekarierna hoppas, som tidigare nämnts, att man kan ansluta sig till ett centralt distributionssystem, liknande det man hade innan Sovjetunionens kollaps.. Då fick man gratis ett exemplar av varje barnbok via en central kollektör i Moskva och kunde sedan köpa fler till rabatterade priser. På kompletteringsavdelningen tror man på det nygamla systemet som nu finns och som idag har många fler förlag knutna till sig än tidigare. Dessutom är servicen kostnadsfri för biblioteket men man får naturligtvis betala för medierna.

På min fråga om **hur man i huvudsak förvärvar sina böcker** i intervjun med bibliotekschefen Volkova och hennes närmaste medarbetare, inledde vicechefen Namestnikova. Hon redogjorde för de olika förvärvskällorna vilket framför allt är Megaprojektet men också för hur man får gåvor från låntagarna samt att man har de tidigare nämnda betaltjänsterna: *"Det är i huvudsak allt. Vi har en länsbudget där man tilldelar oss en summa för bok- och tidnings- respektive tidskriftsförvärv och för denna summan betalar vi abonnemang."* Jag övergick till frågan om **de själva kan bestämma vilka böcker de vill köpa in** varvid Namestnikova svarade att de är hänvisade till att köpa ett visst antal av de böcker och medier som finns i Megaprojektets katalog. För övriga böcker och medier får de själva gå till bokhandeln och köpa, om det finns pengar till det.

Bibliotekschefen Natalja Volkova tillade att intäkterna från länet tyvärr inte är anpassade efter bibliotekets behov eller önskemål utan efter hur stor del av länsbudgeten som man kunde anslå till biblioteket. Detta är, enligt Volkova, en mycket begränsad summa: *"Men i jämförelse med region-/landsortsbiblioteken så har vi ett mycket bra bokbestånd. Om vi talar om komplettering (nyinköp av böcker) så får vi omkring 7-8000 böcker om året, vårt bibliotek, men stadsdelsbiblioteken mottar från 20 - 400, i allt som allt. Landsortsbiblioteken får 1 bok om året!"* Det är alltså tack vare Megaprojektet som man kan få en beståndsuppbyggnad att tala om även om hon och övriga bibliotekarier är kritiska till många av dess böcker böcker, inte minst facklitteratur, som kan vara vackra till ytan men ofta magra till innehåll. Tyvärr har man ingen information om alla barnböcker som kommer ut på den ryska bokmarknaden och inte heller några finansiella medel för att kunna köpa det man vill ha. *"När jag och Tatjana Jevgenjevna (Namestnikova) var på en bokmessa så ojade vi oss över allt som finns, från det dyra till det billiga."* Hon berättar också om att det finns ett federalt program som har som målsättning att ge varje landsortsbibliotek en dator vilket hon tycker är lite märkligt när det inte ens finns pengar hos dem till att införskaffa böcker: *"Datorer är bra men det behövs framför allt böcker."*

Eftersom huvudparten av den nya kompletteringen består av böcker från Megaprojektet så undrade jag naturligtvis **vem som bestämmer, vilka böcker de skickar till**

biblioteken, varvid Tatjana Namestnikova redogjorde för hur man där anordnar en tävling. Bland förlagen väljer sedan en kommission ut bidrag som ska publiceras, alltefter ämne och utformning. Min undran var speciellt inriktad på **om det kan finnas några politiska eller ideologiska aspekter på hur man väljer ut böckerna inom Megaprojektet**, vilket bestämt förnekades. Namestnikova berättar att detta är ett beståndsuppbyggnadsprojekt som ska slutföras och som både innehåller ryska klassiker och fackböcker riktade till en yngre målgrupp. Det är speciellt de senare som har fått mycket kritik från bibliotekarierna: *"De är vackra på ytan men lämnar mycket att önska när det gäller innehållet.....Det är överhuvudtaget obegripligt vem den här informationen riktar sig till och efter vilken princip den är uppbyggd."* Natalja Volkova tillade att böckerna i projektet ändå var tillräckligt intressanta för att man skulle ta emot samtliga som erbjöds till biblioteket vilket har, under de tre åren som Pskovs länsbibliotek har deltagit, lett till en rejäl nyuppbyggnad av biblioteksbeståndet. Nu har det sista året på projektet inletts vilket framför allt inbegriper videofilmer och sedan är det slut för bibliotekets del. Megaprojektet är ett sätt att hjälpa biblioteken att anpassa sig till marknadsekonomins förhållanden vilket Volkova beskriver som en listig taktik: *"Soros metod, som ni känner till, är: Jag ger er ett metspö och ni får själva fånga fisken"*. Genom att projektet sponsrar mediainköpen med 75% det första året för att sedan successivt sänka sitt stöd hoppas man att staten och biblioteken ska kunna få sina egna inköpsrutiner. Volkova tycker också att man i viss mån har lyckats med det: *"Men efter 4 år av att bygga upp bokbeståndet hos de större biblioteken i länet så har makten - läns- och statsadministrationen - förstått värdet av det här projektet och man har som ett resultat av att böcker kommer hit billigare dessutom gått med på att betala."* Volkova menar också att man idag kan se en förändring i mentaliteten hos tjänstemän, myndighetsutövare och inte minst chefer inom utbildningssektorn. Utbildningen har förändrats och anpassats till dagens situation: *"Det som var för 10 år sedan när Vladimir Iljitj Lenins lärar ännu styrde staten går man inte igenom idag. De förstår att det finns ett behov av böcker inom management, marketing, ekonomi, juridik osv."*

Eftersom Megaprojektet kommer att avslutats inom en överskådlig tid undrar jag över **hur man ska lösa beståndsfrågan i framtiden** varvid Natalja Volkova replikerade att det finns fler vägar till ett ökat bokbestånd än genom Megaprojektet. Som alternativ ser hon det återuppbyggda kollektörssystemet i Moskva som sammanställer ny litteratur i en katalog som man sedan kan beställa ur. Problemet är endast att hitta pengarna...: *"Priserna där är naturligtvis inte desamma som hos Soros, för 25% (av bokpriset) men man kan skicka en summa efter att ha gjort en tematisk genomgång av alla förlagen, det handlar bara om att hitta pengarna. Förmodligen kommer vi att gå vidare på den här vägen."*

Som en naturlig följdfråga undrar jag **om de tror att huvudfinansiären, d v s länet kommer att ge dem pengar till det här** vilket Natalja Volkova har en försiktig förhoppning om: *"Saken är den att det inte finns någon annan väg."* Hon menar att bokmarknaden i Pskov är alldeles för provinsial och har ett för litet utbud för att tillfredsställa biblioteket. Det behövs också en regional kollektör som sköter uppgiften med att ha översikt över alla förlag i regionen och att göra avtal med dem om försäljningen till biblioteken i regionen. Volkova är bara rädd att en mellanhand förhöjer kostnaden och hon ser helst att staten går in och hjälper till ekonomiskt: *"Det är ett mycket allvarlig uppgift för när allt kommer omkring: Måtte det inte kosta så mycket"*

som det egentligen kostar och måtte arbetet som människor lägger ner på att frakta böckerna ingå i bokpriset! Det är viktigt att det finns subventionering från statens sida, antingen genom sänkta skatter eller överhuvudtaget att sådana som t.ex. bibliotekskollektörer blev befriade från skatter. Hela kedjan är ett allvarligt ekonomiskt problem."

Hur ser du på "datoriseringen"?

Jag märker inget direkt negativ attityd bland bibliotekarierna till en ökad datoranvändning som sådan men det finns problem som vissa lägger mer märke till än andra. Nr.1 t ex ser kritiskt på den mängd information som finns på nätet och på dess kvalitet. Man ser att datorn är ett oundgängligt redskap för att söka information på och att det finns en mängd informationskällor som annars skulle vara otillgängliga men att det samtidigt finns en enorm mängd skräp på nätet som barnet måste lära sig att urskilja från det som är rena fakta: *"Kanalen för informationsutforskning är snabb och bekväm men internet är också en stor slaskhög. Där hopblandas information som man måste granska."* Man tycker också att datorspråket, till exempel i chat-kommunikation, kan ha en negativ inverkan på en ung individ: *"Det skapar ett speciellt språk som varken är engelska, ryska eller svenska.. En person som har vant sig vid datorspråket har inte förmåga att samtala med andra människor, han kan inte framställa fraser, hålla föredrag eller skriva riktigt".* Personalen i läsesalen är mer positiv och ser istället hur bristen på datorer gör både deras och låntagarnas arbete mer omständligt. Nu får man slå i åtskilliga källor, d v s böcker, för att få reda på en viss information som man istället snabbt hade kunnat hitta på internet: *"Allt hade varit lättare om vi hade haft dator. Då hade man kunna föra över alla fakta och sedan bara trycka på en knapp!"* De anser att en dator i första hand borde finnas hos dem i läsesalen eftersom det är där katalogen och uppslagsverken finns. På biografiavdelningen är datoriseringen den huvudsakliga arbetsuppgiften eftersom man där för över bibliotekskatalogen till en datorbaserad katalog; ett arbete som de är mycket stolta över: *"Vi anser att det är en stor bedrift när det gäller vårt arbete att vi nu kan arbeta med de här uppgifterna."* Detta till trots så kan man ändå se faror med en okontrollerad tillgång till information på internet. Man menar att barnen alltför okritiskt anammar informationen på nätet och använder datorn för att lösa skoluppgifter som egentligen kräver mer säker grund som exempelvis fakta- eller uppslagsböcker. Idealsituationen vore om det fanns internetdatorer på biblioteket: *".. om de kunde gå in på en dator här så skulle de arbeta med boken som står på bokhyllan kompletterat med datorn och detta skulle vara en helt annan sak."* Personalen på konstavdelningen verkar vara den som är minst intresserad av möjligheterna med att kunna söka internetbaserad information. Man är däremot frustrerade över att man inte kan ta del av alla medier på konstavdelningen eftersom man saknar teknisk apparatur för att göra det (t ex diapparater, kopieringsapparater, overhead): *"Vad ska man hitta? Hos oss finns allt. Det är bara det att tekniken inte finns och därför sitter alla.."*

Datoriseringen är för biblioteket i hög grad liktydigt med övergången från en otymplig kortkatalog till en modern datoriserad katalog. Förutom det fysiska arbetet med att föra över alla uppgifter till data finns det även andra problem som kan ha att göra med beskrivningen av det katalogiserade, som exempelvis författare eller titel, då tidigare politiken och ideologin i hög grad styrde bibliotekets verksamhet. I intervjun med Volkova och Namestnikova undrar jag emellertid om det inte finns en central

katalogisering från exempelvis Leninbiblioteket i Moskva som kan fungera som en mall för de mindre biblioteken. Natalja Volkova upplyser mig om att varken Leninbiblioteket eller det centrala barnbiblioteket i Moskva sysselsätter sig med systematiserings- eller distributionsfrågor utan att de har en rent metodologisk-pedagogisk funktion. Alla dessa frågor är istället kollektörens ansvar. Idag är det stora problemet att man behöver skapa ett nytt system för mediabeskrivningen, liknande t ex det amerikanska OCLC, då den ryska inte har ändrats på oerhört länge: *"På de 34 år sedan bibliotekets bestånd börjades byggas upp har reglerna för beskrivning inte ändrats en enda gång"*. Förutom det stora arbete som detta kräver finns ytterligare en komplikation, den att det inte alltid gjordes en fullständig katalogbeskrivning av böckerna under sovjettiden: *"Information som var s a s för vuxna fördes inte in någonstans eftersom katalogen hade en rekommendationskaraktär, d v s vi rekommenderar men nu utgår vi från ett annat koncept; vi informerar så mycket vi kan"*. Volkova tar sedan upp ett exempel på en sångförfattare (Vojnovitj) som var oerhört populär med som sedan föll i onåd efter att han hade blivit utvisad från Sovjetunionen. Följaktligen blev också hans sånger förbjudna och dessa upphörde att spelas liksom att han och hans sånger försvann ur bibliotekskatalogen: *"Jag lade inte ens märke till att man upphörde med att sjunga den (en sång om kosmos), det visade sig att den blev förbjuden och det är inte uteslutet att Vojnovitj inte nämdes i katalogen som författare till den här sången. Kanske han inte skrevs upp eller kanske man helt enkelt uppmärksammade det. Kanske informationen om Vojnovitj endast finns i notkatalogen"*. Med en ny enhetlig, elektronisk katalog ska det emellertid vara möjligt att finna all den här "försvunna" informationen genom att beteckna det eftersökta med nyckelsökord. Volkova kan avslutningsvis enbart tillägga: *"Med andra ord, det finns massor av liknande detaljer."*

I. Sammanfattning och diskussion

Svaret på frågan om det viktigaste i arbetet skiftar en del beroende på var bibliotekarierna arbetar och vilka arbetsuppgifter de har. Främst står dock för alla den allmänna devisen att hjälpa barnen, vilket i sin tur kan ställas inför tolkning. Officiellt, vilket bibliotekschefen påtalar, har biblioteket tre huvudsakliga funktioner: att vara stöd för utbildning, fritid och kultur. Dessa ska vara likställda enligt vicechefen Namestnikova men med utgångspunkt från vad man säger på de olika avdelningarna, och så småningom även från henne själv, framträder informations- och utbildningsfunktionen som den dominerande vilket beror mer på den rådande samhällssituationen med skolornas behov av stöd än på bibliotekets målsättning i sig. Att tillfredsställa låntagarnas behov av att få svar på alla frågor mellan himmel och jord och att bygga upp en elektronisk katalog för att underlätta barnens sökningar är exempel på hur ansträngningarna riktas mot att kunna ge en tillfredsställande informationsservice. En viktig aspekt är emellertid bibliotekariens roll som förmedlare av information där hon med bakgrund av sin kunskap och erfarenhet kan hjälpa barnet att sovra bland informationen och även att tolka denna. Detta gäller inte minst den information som kommer via internet och som inte är helt tillförlitlig vad gäller innehållet och dessutom är svårtillgänglig i sin form för en yngre låntagare. Boken kvarstår som den grundläggande och mest pålitliga källan även när det rör sig om information.

Bibliotekets verksamhet är i mångt och mycket begränsat av de knappa ekonomiska resurser man har men som institution är man ändå i hög grad självbestämmande. Det finns bibliotekslagar både på federal och regional nivå men dessa är allmänt hållna och i praktiken alltför begränsade av de bristande resurserna till biblioteket för att man ska kunna uppfylla de vackra ambitioner man har nedpräntats. Vad biblioteket har mist i form av statlig trygghet - och kontroll - har man däremot vunnit i självständighet och egen initiativkraft. Att inte längre vara en statlig megafon eller ett skötebarn och att bli tvingad att finna finansieringskällor från andra håll har inneburit att man måste visa - och bevisa - för sig själv och andra vad man arbetar med. Detta inbegriper uppgiften att övertyga de styrande politikerna om vilken betydelse man har i samhället för en uppväxande generation; en generation för vilken Sovjetunionen endast är en benämning från föräldrar och historieböcker.

Den enskilda bibliotekariens arbete påverkas också av de strömningar som rör sig inom bibliotekssfären, inte minst i USA, där betoningen ligger mer på informationssökande än att forma barnen till läsare. Främst verkar dock deras inriktning bestämmas av de rådande lokala förhållandena för skolbarnen och av deras informationsbehov som inte längre kan tillfredsställas av skolorna eller skolbibliotek.

Varje avdelning på biblioteket verkar fungera som en förhållandevis självständig enhet - i synnerhet konstavdelningen enligt egen utsago - men det interna förhållandet på biblioteket mellan ledning och anställda är något jag inte kan uttala mig om.

Biblioteket har svårigheter att fysiskt leva upp till den sociala roll som rimligtvis bör ingå i både fritids- och kulturfunktionen. Här såväl som på andra nivåer är det alltså stödet till undervisning som prioriteras. Likväl kan man uppleva - åtminstone gjorde jag det - att avdelningarna känns isolerade från varandra och att det fysiska rummet ibland kanske förhindrar att man inte känner hur de olika delarna flyter ihop till en organisk helhet. Detta kan ju också vara en organisatorisk aspekt även om vice chefen Namestnikova fann problemet försumbart när jag tog upp detta. Till sin fördel har byggnaden att den både är vacker och har en speciell atmosfär som man bara kan finna i ett gammalt vackert hus med många vrår där det går att sitta ostört. Jämför man också med den vanliga typen av nyare bibliotek, gärna byggda på 1970-talet, med skokartongliknande planlösning (t.ex. Pskovs läns forskningsbibliotek) och lätt tristessframmanande atmosfär, kan man nog känna en viss tacksamhet för att biblioteksbyggnaden har det utseende som den har. Problemet kvarstår dock: Hur ska man kunna expandera för både det nya och gamla beståndet och kanske framför allt, för de nya publika utrymmen som man så väl skulle behöva? Detta skulle främst vara rum där barnen kunde umgås och där det finns utvecklingsmöjligheter för att ha fler datorer och annan ny teknik. Denna fråga är än så länge olöst.

Det tidigare systemet med en statlig "kollektör", d v s med en person som fungerade som en länk mellan de då statliga förlagen och biblioteken finns inte längre. Det goda med detta är att biblioteken har större valfrihet då man inte längre är bunden till kollektörens urval; de slipper de ideologiska implikationer som låg inneboende i det här systemet - att beställa en viss procent av en viss typ av litteratur som t ex "Lenins barndom". Idag är inte förlagen längre statligt kontrollerade vilket har inneburit att det har uppstått en uppsjö av ny litteratur som tidigare inte har skådats. Det tråkiga med systemet kollaps är

att man idag överhuvudtaget inte har något statligt garanterat system för bokinköp; inte någon tjänst av den här typen eller ens en samlad katalog över litteratur som ges ut i Ryssland. Då det existerar enorma skillnader i utbud mellan regioner och storstäder är det egentligen bara i Moskva och kanske Sankt Petersburg som man kan få se det fullständiga utbudet av förlagsutgivningen, absolut inte i Pskov! Vidare har biblioteket enligt egen utsago ytterst lite pengar för egna mediainköp. Den stora delen av potten från stat och län går till mer primära ändamål som löner, uppvärmning av biblioteksbyggnaden, telefon, abonnemang av tidningar och tidskrifter o s v. I stället har den statliga inköpsmodellen ersatts av en idéell ickestatlig dito i form av det s k Megaprojektet som styrs av det idéella Pusjkinsbiblioteket. Detta systemet fungerar delvis som det gamla; "någon" väljer ut böcker, publicerar dem i en katalog som sedan biblioteken beställer ur. Skillnaden är att den ideologiska styrningen inte ska finnas; böckerna väljs enligt bibliotekschefen Volkova ut av ett expertråd efter att en tävling har anordnats bland förlagen. Man ska emellertid inte vara blind för att det här finns en ideologisk styrning men av ett annat slag än tidigare, eftersom Soros onekligen står för liberalistisk-kapitalistisk ideologi och syftet med hela projektet är att hjälpa eller anpassa staliga instanser till att tänka marknadsekonomi. Gamla Krupskaja hade säkert hojtat till med sitt slagord om borgerliga bibliotek som gör medborgarna till "bourgoisiens underlydande inte p g av skräck utan p g av samvete" (s. 8) om hon hade sett Soros projekt. Dessutom har inte megaprojektet avsikten att vara ett evigt stöd för mediainköp till de ryska biblioteken. Det har ett program som löper på en begränsad tid med olika typer av beståndsbyggnad för varje år. Det är dessutom avgiftsbelagt enligt den av bibliotekschef Volkova beskrivna Soros "fiskespömetod" då böcker och andra media i början subventioneras till största delen av megaprojektet vilket sedan minskas etappvis för att biblioteken själva mer och mer ska ta över kostnaderna. Avsikten är att stat och län så småningom helt ska stå för mediainköpen och att megaprojektet endast ska vara ett hjälpmedel och en inkörsport för bibliotekens beståndsbyggnad samt för hela medieinköpsprocessen i sig. Volkova menar att man kan se att projektet har och har haft en sådan effekt. Tjänstemän på olika nivåer har sett fördelarna med det här projektet och hon menar att de börjar förstå bibliotekets roll i utbildningsprocessen, vilket är viktigt i en tid då samhället behöver grupper med en helt annan yrkesutbildning än tidigare. Frågan kvarstår dock hur biblioteket ska klara sig utan megaprojektet när detta väl sjunger på sista versen. Volkova tror att staten och länet kommer att ta sitt ansvar och att man ansluter sig till ett fortfarande fungerande kollektörssystem som finns i Moskva men att detta samtidigt kräver statliga subventioner. Det är också svårt för mig att se något huvudsakligt alternativ till att staten och länet ska ha huvudansvaret för ett bibliotek som är till för allmänheten och inte vänder sig till en specifik grupp. I en fri bokmarknad med snabbt ökande bokpriser behövs det både ett stöd till inhemsk barnlitteratur samt till ett rabattsystem för bibliotekens mediainköp. Hur framtiden ser ut är det svårt att sia om, denna är ju som mycket annat beroende av hur finanserna i hela riket utvecklar sig och i vilken mån som statsmakten kan se nödvändigheten av ett välfungerande biblioteks nät. Faktum kvarstår dock att biblioteken just genom Soros bistånd har fått en nyuppbyggnad av sina bestånd som är en grund för framtiden och att den allmänna stämningen i samhället - vilket ju även de flesta bibliotekarierna uttrycker - är något bättre idag. Man tycker sig skönja att botten är nådd, vilket i sig bär ett hopp om att situationen ska förbättras. Emellertid är detta en ytterst försiktig optimism baserad på en erfarenhet av många och långa bakslag.

En annan fråga är hur man internt inom biblioteket bestämmer vilka medier som ska väljas ut. Eftersom drygt 90% av de årliga inköpen görs genom megaprojektets katalog styr naturligtvis deras utbud den största delen av bibliotekets efterfrågan på nya medier. Bibliotekarierna verkar emellertid i stort sett nöjda med vad de får även om en del moderna fackböcker med vacker yta men magert innehåll - ofta översatta - får tummen ner av de flesta. I övrigt får jag intrycket att varje avdelning själv bestämmer vilka böcker man vill ha. Boken står kvar i centrum men megaprojektet inkluderar också videofilmer och CD-rommaterial.

Att skapa en fullständig elektronisk katalog och att överföra så mycket material som möjligt till elektronisk form får ses som en av bibliotekets huvuduppgifter. Detta är ett led i processen att så smidigt som möjligt göra bibliotekets bestånd synliggjort och åtkomligt för barnen, något som det verkar råda fullständig enighet bland bibliotekarierna om. Däremot ser man en risk att i ett samhälle där alltfler har tillgång till internet att man tappar alltfler låntagare om inte biblioteket kan tillhandahålla den information som de behöver och efterfrågar.. Eftersom internet upplevs som en snabb och bekväm källa med ett, speciellt för skolbarn, bedrägligt sken av absolut sanning, föredrar barnen gärna att söka sin information där framför att leta i ett mer svåråtkomligt och kanske svårtolkat material från biblioteket även om detta ofta är mer tillförlitligt. Därför ses det som av stor vikt att barnen kan arbeta både med dator och biblioteksmaterial på biblioteket där bibliotekarien kan fungera som hjälp både vad gäller att hitta material och att tolka detta. Sålunda speglar datoriseringen också den ökade rollen av informationsbärare som biblioteket spelar. Däremot är bibliotekarien minst lika mycket ett stöd för att tolka information som för att finna den. Detta inte minst när målgruppen för biblioteket är skolbarn som ännu inte har den kunskap och erfarenhet som krävs för att hitta och sälla bland all den information som kan finnas på internet. Håri ligger en stor uppgift för framför allt skolan men också för barnbiblioteket..

II. Jämförelser med Sovjettiden

Tycker du att ditt arbete har förändrats under den tid som du arbetat? I så fall; vad är det som har förändrats?

Alla bibliotekarier svarar ja på frågan om arbetets förändring men när de börjar förklara vad som har förändrats så har man återigen olika infallsperspektiv, delvis beroende på vilken avdelning man arbetar på eller på vad man beskriver som förändrat; barnen, de själva eller hela samhället. Nr 1 talar om hur **barnens läsning har förändrats** och blivit alltmer faktainriktad: *"Om de tidigare läste för själen³⁴ så att säga för en emotionell upplevelse, så görs läsningen idag för uppgifter i skolan, om man säger så - med andra mål"*. I detta får hon medhåll från övriga bibliotekarier och vissa mer eller mindre beklagar sig över att barnen inte längre läser den litteratur som de gjorde förr. På lässalen säger man indignerat: *"Man har upphört att läsa de där fina barnböckerna*

³⁴ Ry. dusjá = eg. själ eller inre, innersta. Ett ord som förekommer i en mängd konstruktioner där det betecknar en människas innersta väsen eller tillstånd. Det är mer vanligt förekommande än svenskans "själ" och därför mer svåröversättbart.

som handlar om den goda och rena vänskapen. Idag är det fantasy och någon slags kosmisk (rymd-) fantasy. Det är helt enkelt synd att man inte läser de där barnförfattarna som skriver så vackert. De läser strunt." Andra uttrycker sig mer förstående och ser hur barnen helt enkelt inte har tid att läsa något annat än för sina skolarbeten. Även den skönlitteratur som de läser är ofta knuten till uppgifter i skolan och domineras av ryska klassiker som Pusjkin och Lermontov. Serier är däremot en fritidsläsning som har ökat starkt den senaste tiden. Att läsningen har förändrats beror i sin tur på att **barnen och deras villkor har genomgått en omvandling** vilket beskrivs livligt och även här i en något beklagande ton. Man menar att barnen har blivit mer egoistiska och att de ägnar sig mer åt individuella nöjen som video, dataspel än umgänge med varandra eller med den äldre generationen: "Och så det här att man bara räknar med sig själv, kärleken till sig själv; tidigare talade man om kärleken till andra", säger t ex nr. 1 " I samma intervju talar man också om hur barnens ideal har förändrats; den läsande människan har inte längre samma prestige i samhället vilket är en del av tidsandan. Strävan efter kunskap är inte längre liktydigt med välbetalda arbeten eller någon slags prestige i samhället. Barnen ser istället hur det lönar sig att gå på mer eller mindre brottsliga vägar: "...det är överhuvudtaget mer prestigefyllt att vara bandit än exempelvis en vetenskapsman eftersom det anses oförståeligt varför vetenskapsmän överhuvudtaget existerar eftersom de inte kan skapa sig en hög levnadsstandard". Man ser också en förändring till det sämre i barnens skolgång. Den enhetliga sovjetiska skolan, menar man, hade en nivellerande påverkan på skolbarnen som var av godo: "Den försökte hela tiden att föra upp barnen på en högre nivå; de som var på en lägre nivå hjälptes upp till en mellannivå o s v. För detta var vi mycket tacksamma", medan dagens skola inte fungerar på samma sätt: "...lärarna är likgiltiga mot barnen men detta är ju på sätt och vis förståeligt." Nr 3 anmärker kort att det har uppstått nya grupper av barn som exempelvis tonåringar. Vidare pekar de på hur de ekonomiska försämringarna berör barnen på olika sätt. Exempelvis har familjerna idag inte råd att ha lika stora bibliotek i hemmen då priserna på böcker har stigit i höjden och barnens alltmer differentierade intressen kräver också en större bredd på böckernas innehåll. Detta innebär i sig att barnbiblioteket får en allt större betydelse: "...vi ser fler låntagare än tidigare på biblioteket eftersom många inte äger sina egna böcker". Nr 4 pekar slutligen på faktumet att det idag är svårt att få något arbete utan utbildning vilket barnen också är medvetna om: "Tidigare var det så där: Nu räcker det (med utbildning)! Men idag, utan utbildning så får man ingenting."

Bibliotekarierollen ses också som förändrad till följd av låntagarnas - d v s barnens - förändrade behov. På bibliografiavdelningen jämför man med hur man arbetade förr då kollektiva aktiviteter, så kallat massarbete³⁵, var dominerande medan det idag nästan har försvunnit till förmån för individuellt informationsarbete. Bibliotekarien har i och med detta också fått en annan karaktär: "Om vi tidigare var mer emotionella till vårt sätt så är vi idag torrare och mer analytiska - jag har något slags problem, jag söker några möjligheter och jag fick någonting - det kallas idag för ny teknologi"... , berättar en bibliotekarie från nr.1. I läsesalen där man tidigare höll i de kollektiva aktiviteterna kommer dagens barn istället för att göra sina enskilda skoluppgifter. De tidigare så

³⁵ Ry. mássovaja rabo'ta = massarbete eller brett arbete, arbete på flera olika fronter. Inkluderar olika aktiviteter med låntagarna som lekar, föreställningar, konferenser. KOLLA UPP!!

vanliga klassbesöken har nästan helt upphört. Bibliotekarierna där vet inte riktigt varför skolan har mist sin nära kontakt till biblioteket: "...kanske barnen är alltför upptagna av skolan, kanske lärarna inte är speciellt bra...". De konstaterar bara att besöken har blivit alltmer individuella. För bibliotekarierna på bibliografiavdelningen präglas deras omvälvningar mer direkt av den nya tekniken eller datoriseringen, i och med att de där arbetar med att föra över dem tidigare kortkatalogen till en elektronisk katalog. Likaså skapar man databaser med olika teman, ett arbete som görs på en mycket lång sikt: *Det är ett mycket tidskrävande arbete eftersom det inbegriper väldigt många nyanser*". Konstavdelningen i sin tur menar att de anstränger sig för att förändras med tiden. De granskar datorbaserad information och gör datorenkäter men gör också nya böcker mer lättillgängliga genom att man skriver ner information om dem i den elektroniska katalogen. De ser att den nya tekniken står för den största förändringen i deras yrke och att den i sin tur ger dem oanade möjligheter. Emellertid lider de brist på teknisk utrustning och de kan därför inte skörda frukterna av den potential som finns i den nya tekniken.. Kompletteringsavdelningen, slutligen, berörs mest av de nya villkor som rör införskaffandet av böcker. Man konstaterar där att även om de tidigare fritt kunde välja av den litteraturen som kollektören erbjöd dem, var urvalet starkt begränsat p g av den politiska styrningen: *"Där fanns "upplysning"³⁶, politik; ni förstår detta var en mer idé (inriktat)....., det som fanns tidigare var politiserat; där fanns ovillkorligen böcker om Lenin, om vårt fosterland o s v. En sådan inriktning hade vi på det stora hela och det uppstod naturligtvis några få, så att säga, patriotiska förlag o s v, och därför var det inte så intressant på den tiden - idag finns det mycket fler och mer intressanta böcker inom olika ämnen"*. Samme bibliotekarie summerar förändringen genom att beskriva en förändring, från att man tidigare levde i en trygg och politisk styrd tillvaro där det fanns mycket pengar men begränsat urval, till att man nu verkar i en mer otrygg men också självständig tillvaro där man har det knappt med pengar men med många gånger fler böcker och medier.

Slutligen några ord om hur **förhållandet mellan skola och biblioteket har förändrats** eftersom detta har en stor relevans för låntagarnas ändrade beteende. De frispåkiga bibliotekarierna på metodikavdelningen (nr 1) beskriver hur det gamla totalitära systemet vände barnen vid att biblioteket kunde ge dem den information som de behövde. Då hade man en enhetsskola med en fast ställd läroplan som såg likadan ut oavsett var i Ryssland man befann sig. Idag är skolorna fristående och har individuella program vilket ställer höga krav på biblioteken: *"För att förbereda ett referat (en skriftlig uppgift) så behöver man ta ur flera olika källor." "Det är inte bara så att varje skola har sitt eget program utan också att det finns två eller tre synvinklar på en del saker."* De menar att barnen idag inte är kapabla att välja information från flera olika källor vilket ofta krävs för att lösa deras skoluppgifter. Detta ser man på biblioteket som en enorm uppgift för skolan och dem själva: *"Detta måste man naturligtvis lära dem och skolan måste lära dem detta och dessutom så tidigt som möjligt. Detta är kanske en begränsning när det gäller analys och syntes; de är liksom inte färdiglärda att göra den här tankeprocessen. Man måste dela upp, utsluta och få ett resultat och detta är mycket svårt. Vi kommer att*

³⁶Ry. prosvesjtjénie = upplysning, bildning eller skolning. Var under kommunisttiden likställt med ett system som på olika nivåer skulle ge människor upplysning om marxism-leninismens läror och mål. "I programmet för den politiska förskolan ingår det studier av V.I. Lenins självbiografi, grundläggande kunskaper i politik och ekonomi och en populärkurs om partiets historia". BSO – artikeln "Partijnoje prosvesjtjénie" [Partiupplysning]

få arbeta med det här lång tid framöver". Nr 2 är inne på samma spår fast ur sin synvinkel från läsesalen. Här är det uppslagsverket som är det centrala och de märker att barnen inte riktigt klarar av att använda sig av dem. Istället gör bibliotekarierna ofta deras informationsarbete vilket de inser kan vara skadligt på längre sikt: "Tjänsten, som den kallas, kan ju vara en björntjänst då vi visserligen hittar snabbare åt barnen men det kan å andra sidan kan blir svårare för dem senare. För när barnet sedan är vuxet och behöver gå på ett stort bibliotek så kanske han inte kan hitta". På bibliografiavdelningen ser man på svårigheterna med att kunna ge all den information som efterfrågas. De olika skolprogrammen och de olika typerna av skolor innebär att frågorna blir allt mer specialiserade och svårbevarade. Ett exempel, av många, på svåra frågor är t ex: "Vilken sorts mossa använde man under det stora fosterländska kriget för att stoppa blodflödet?"³⁷, som inte var alldeles lätt att hitta svaret till. Det är frågor av den här svårighetsgraden som den här gör att de ibland inte har möjlighet att ge barnen en fullständig information. Konstavdelningen ställer sig lite vid sidan i den här frågan – såväl som de har gjort i tidigare – då de absolut inte ser det ökande antalet specialiserade förfrågningar som ett problem. De ser istället ett problem i skolans bristfälliga undervisning i konst och musik och skulle därför vilja bli mer konsulterade än de i själva verket är. Problemet är också att de inte har den tekniska utrustningen som skulle krävas för att uppfylla en sådan roll, även om man har de böcker och övriga medier som krävs: "Vi har drömt om att exempelvis göra ett antal produkter som färgkopior eller en bra dator, så att lärare och elever skulle kunna komma hit...men allt har bit för bit förlorats och vi har inte några ekonomiska medel".

I intervjun med bibliotekschefen och hennes medarbetare börjar biträdande chefen Namestnikova med att berätta om hur bibliotekariens arbete idag har breddats, från att tidigare varit koncentrerad med att arbeta med boken har hon idag en mängd verksamhetsfält. Dessa är oftast tekniskt relaterade som exempelvis att föra över kortkatalogen till en elektronisk och att arbeta med olika tekniska hjälpmedel. Ändå, menar hon, står boken fortfarande – och kommer att förbli - i bibliotekariens centrum och tekniken är endast hjälpmedel för att kunna få fram information till sina låntagare. "Bibliotek betyder översatt från grekiska: biblio - bok och teka - det är förvaringsutrymme, och därför, om vi talar om mediatek eller videotek, så har de sina kännetecken men biblioteket måste alltid förbli bibliotek framför allt, d v s huvudrikedomen för biblioteket är böckerna."

På frågan **om man märker att barnen har förändrats** går bibliotekschef Natalja Volkova in på just detta och vilka konsekvenser det har för barnbiblioteket. Hon menar att politiken inte hinner med att förändras i takt med att befolkningen gör det. Tidigare var det enklare då den politiska och samhällsliga stabiliteten – eller stagnationen – i princip gjorde att barn och ungdomars behov var ungefär likartade. Idag växer det upp en ny generation som är helt ovetande om det politiska systemet före "perestrojka" och som har helt andra värderingar än tidigare generationer: "Det här är fria barn, det är barn som förstår, ja, det finns ju visserligen barn som inte förstår någonting, men en enorm andel barn som förstår, att utan kunskap så får man inte några pengar och att

³⁷ Ry. Veli'kaja ote'tjestvennaja vojna' = "stora fosterländska kriget" är den allmänna beteckningen i Ryssland för 2:a världskriget.

utbildningsprocessen är någonting beständigt". Volkova menar att barnens medvetenhet om det nödvändiga med att utbilda sig, samtidigt som den ryska skolans höga ambitionsgrad med en betoning på universella kunskaper, har bibehållits, ställer högre krav på biblioteket och bibliotekarierna: *"Därför är barnens förfrågningar både mycket svåra och mycket olikartade; de kräver en allvarligt intellektuell förbrukning från bibliotekariens sida, skulle jag vilja säga, för att ge tillfredställande svar"*. Om inte biblioteket kan anpassa sig efter dagens situation och ha möjlighet att ge den information låntagaren efterfrågar med kort varsel, eller åtminstone med en hänvisning till vart man kan gå för att finna informationen, anser Volkova att biblioteket riskerar att degraderas i barnen ögon och därmed förlora sin roll: *"D v s, man får aldrig diskreditera biblioteket – det är också en beståndsdel i formandet av kulturen – men ett bibliotek som skulle säga: Nej, vi har inte och vi kan inte finna den här informationen är inte acceptabelt"*. Den högsta prioriteringen lägger man därför på att skapa ett enhetligt elektroniskt söksystem för att kunna ge sina låntagare det bistånd de behöver. Inte minst är det ett problem att det finns mycket information utanför biblioteket, i olika arkiv och muséer, som idag endast är åtkomlig där, men som också behöver omfattas av ett nytt söksystem. Eftersom barnens informationsbehov har ökat i sådan grad behöver de ha tillgång även till dessa för att kunna få den fullständiga information de behöver. Som Volkova uttrycker det, nöjer de sig inte längre med en liten broschyr. Det är alltså viktigt att den kunskap som finns utspridd på olika institutioner får en ett enhetligt sökverktyg och det brådskar med att skapa det, vilket Volkova sammanfattar med orden: *"Ja, vi förändras och vi behöver en allmän tillgång nu; vi behöver skapa ett enhetligt fungerande urvalsinstrument."*

Jag undrar, eftersom Volkovas resonemang rör sig så mycket kring utbildning och kring de barn som ingår i utbildningsprogrammen, huruvida det inte finns en mängd barn som står utanför dessa och som också hör till barnbibliotekets besökare. Detta är inte heller någonting hon vill förneka: *"Ja, naturligtvis och det är fullt normalt. Alla kommer inte att bli vetenskapsmän eller större företagsledare och det är ju inte heller meningen"*. Hon vill se läsningen som den mångbottnade aktivitet det är där den har en funktion i människors känsloliv eller bara som ren förströelse. Volkova vill absolut inte se litteraturen som enbart ett sätt få kunskap på, utan också som en hjälp i människors liv: *"Sådan litteratur behövs också och överhuvudtaget ska ingen tala om vad man bör läsa även om man verkligen gör det.... inget talar för att 100% (av befolkningen) ska ha, vilket är våra intellektuellas synpunkt, s a s högkvalitativ läsning. Nej, jag anser inte att kärleksromaner och deckare är dålig läsning"*. Hon nämner som exempel den ensamma hemmafrun för vilken läsningen kan vara ett mer harmoniskt alternativ än att titta på TV: *"När hon befinner sig framför TV:n så blir hon stressad men när hon läser en kärleksroman så lugnar hon ner sig, tycks det mig åtminstone, hon finner situationer i de där kärlekshistorierna som är närmare henne och i den genren så är det alltid infogat ett lyckligt slut och det inspirerar henne. Är detta verkligen fel"? Volkova tycker att det är ett problem att nästan all ny barnlitteratur, både rysk och översatt, är fackinriktad och att det i allmänhet ges ut allt mindre skönlitteratur eftersom läsningen av den har sjunkit. Hon saknar, som hon uttrycker det, de böcker som man läser bara för läslustens skull: *"Men böcker som man kan läsa efter att ha gått och lagt sig, eller efter kl.22 när mamma har sagt att man ska sova men man döljer boken under lakanen med någon slags lykta eftersom man inte kan slita sig från att läsa, så som vi läste "De tre musketörerna" av Dumas och liknande i vår barndom. Sådana böcker finns inte idag"*.*

Dessutom kommer det knappt ut någon ny litteratur om barn- och ungdomars vardagsliv och alla de frågor som man vill bearbeta i den åldern.

Från att ha diskuterat barnens och deras läsvanors nya situation går Volkova och Namestnikova över till att säga några ganska kritiska ord om lärarna och deras relation till biblioteket. De menar att de, som de uttrycker det, har sina egenheter och att de tror sig veta mer än andra inom sina speciella ämnen. Lärarna inser inte att de ständigt måste förnya sina kunskaper och de är dessutom måste lära känna den litteratur som är speciellt anpassad för barn i deras ämne. *"Med det här har vi problem"*, summerar de lakoniskt situationen.

Vad tror du att förändringarna beror på?

Det generella svaret på denna fråga handlar om den ekonomiska situationen i landet. Nr 1 menar att detta i första hand är en fråga för specialister men de inser att en frisk ekonomi skulle innebära friska tendenser i samhället och därmed en förbättrad situation för biblioteken. De flesta känner att den statliga sektorn, och inte minst kultursektorn, är den som har lägst prioritering i samhället. *"Vi är statliga och därför..., där finns allt mindre pengar. Kulturen är den allra fattigaste inom staten"*, som nr.2 uttrycker det. Jag frågade också i anknytning till det om **de fortfarande tycker att staten/länet hade omsorg om dem**. Här gav de flesta ett tvekanande ja-svar: *"Till en viss grad. I princip kan man inte säga att de förolämpar oss..."*, svarar en bibliotekarie (biografiavdelningen) lite tvetydigt. Vissa tycker att de låga lönerna visar på en nonchalans från statens sida men de flesta känner ändå att den statliga sektorn gör så gott den kan för att stödja dem och biblioteket.

II. Sammanfattning och diskussion

Mycket har naturligtvis förändrats, inte minst för dem som arbetade före 1991 och Sovjetstatens fall vilket inbegriper de flesta. Ett nytt politiskt system med färre direktiv och mindre kontroll, en svagare och fattigare stat som av många uppfattas som en svikare, ett mer öppet samhälle med stora ekonomiska och sociala omsvängningar som inneburit en ökning av brottslighet och ogenerad brutalitet som inte har skådats i Ryssland sedan andra världskriget. Alla dessa komponenter sammantagna har förändrat samhället in i dess minsta beståndsdelar och på biblioteket märker man naturligtvis av det här. Idag möter man en stor grupp barn som befinner sig utanför de vanliga samhällsgrupperna, barn till utslagna eller barn helt utan vårdtagare. Man ser på biblioteket många barn som dagtid borde vara i skolan men, som man uttrycker det; bättre att de befinner sig på biblioteket än att de bara driver runt på gatorna. Barnen står inte under samma kontroll idag som de gjorde tidigare, varken från statens eller föräldrarnas sida. Det förstnämnda är en följd av en avideologisering av samhället som gått hand i hand med minskade anslag till aktiviteter för barn. Exempelvis är de inte organiserade längre inom pionjärerna vilka, förutom att de hade en ideologisk "lärofunktion", även såg till att barnen kom ut i naturen för att rekreera sig och gav dem möjligheten att åka ut på sommarläger för att få en tids miljöombyte. Idag är det många stadsbarn som aldrig kommer utanför asfaltdjungeln eller den isolerade byn på landsbygden. Föräldrarna i sin tur har i många fall blivit tvingade att ta flera arbeten för

att få ekonomin att gå ihop vilket i slutändan går ut över barnen och den tid som man hinner tillbringa med dem. Samhället har förråats, bristen på pengar hos många familjer som arbetar hederligt och den makt och framgång som den ekonomiska brottsligheten har skaffat sig, måste sätta sina avtryck i barnens föreställningar om gott och ont, bra och dåligt. Läsningen förändras, den hederliga litteraturen är passé, den bildade människan är ute (åtminstone om han inte kan tjäna pengar) och idag vill t o m barnen ha konkreta kunskaper och svar som kan leda dem till att så småningom tjäna storkovan. Förutom detta efterfrågar man spänningsskapande litteratur som fantasy och skräck, vilka i sin tur är komplement till video- och datasamhället. Detta är naturligtvis en svartmålning av samhällssituationen och en hotbild som man på barnbiblioteket målar upp och vars utveckling man vill motarbeta men för den skull inte mindre sann. Ideal och värderingar finns dock fortfarande, liksom en fungerande skola som fortfarande ger en stark kunskapsbas. Många bibliotekarierna nämner att barnen inte längre läser för själen, eller som en uttrycker det, för en emotionell upplevelse. Frågan är väl om inte de som säger detta har sin uppfattning om vad "läsning för själen" är och att de inte riktigt vill se att även fantasy och skräck ger emotionella upplevelser som förmodligen stämmer mer med barnens verklighetsuppfattning än med bibliotekariernas. Att biblioteket har denna litteratur och lånar ut den är dock ett bevis på att man lever efter doktrinen att ge barnen den litteratur de efterfrågar och inte nödvändigtvis den de borde ha. Det sovjetiska upplysningsidealet är på så sätt kanske ett minne blott åtminstone vad gäller den påtvingande aspekten.

Bibliotekariernas vardag präglas av denna samhällsordning och av att biblioteket i hög grad får fungera som ett skolbibliotek. Som det mest välförsedda barnbiblioteket i regionen, med ett generöst tilltaget nyinförskaffat bestånd genom Megaprojektets uppbyggnad kan biblioteket uppvisa resurser som ingen annan offentlig institution har i Pskov. Parallellt med detta har det centrala undervisningssystemet slagits sönder vilket lett till att alla skolor ska profilera sig och kräva sin speciella litteratur samtidigt som de tillhörande skolbiblioteken har fått allt mindre ekonomiska resurser. Barnen skickas då av lärarna, eller går självmant, till det centrala barnbiblioteket i staden som får hjälpa till med att lösa barnens vitt skilda problemställningar.

Den enskilda bibliotekariens yrkesroll måste också förändras med låntagarnas förändrade beteende. De organiserade klassbesöken har minskat, såväl som det "massarbete" som så utmärkte det sovjetiska biblioteksarbetet. Bibliotekschefen Volkova säger att man har gått från att rekommendera till att informera; i princip all tid och ansträngning får läggas på att hjälpa barnen med att lösa sina skoluppgifter. Det finns mycket i övrigt som man vill göra men man får utgå från den situation som barnen har idag - och det är också ett tecken i tiden att man anpassar sig efter dem och inte tvärtom.

De politiska och sociala omvälvningar som samhället har upplevt sätter naturligtvis sina spår på en allmän, offentlig institution som ett bibliotek; på sitt vis en spegel av det samhälle som det befinner sig i. Ett ideologiskt öppet samfund kräver ett bibliotek som inte på något vis döljer vare sig litteratur och information.. Det kräver en snabb och enkel sökapparat som omfattar det bestånd som finns men också möjligheten att skaffa den nya litteratur som kommer ut vilket man med dagens statliga finansiering inte har möjlighet till. Inte heller ger man från statens sida möjlighet att införskaffa den datautrustning och andra tekniska hjälpmedel som krävs för att ge en

informationsförsörjning som lever upp till de krav man samtidigt ställer på ett offentligt bibliotek från samma håll.. Denna diskrepans mellan de av staten högt ställda målsättningarna och de bristande resurser man ger för att uppfylla dessa - till detta hör också de låga lönerna - gör att biblioteket får söka andra vägar för att kunna överleva, men också att förtroendet för de styrande har sjunkit rejält vilket leder till att känslan av svek är tydligt förnimbar hos åtskilliga bland de anställda. Samtidigt har situationen på många sätt vitaliserat biblioteket och man har under devisen "nöden är uppfinningarnas moder" tvingat bibliotekarierna till en tillvaro där de själva får hitta lösningar på problem som man tidigare inte behövde eller fick bry sig om. Samtidigt har mycket av den energi som man tidigare lade på olika aktiviteter fått gå åt till detta och till att tillgodose det ökade informationsbehovet. Man har både mist något och fått något nytt.

III. Framtidsdrömmar

Ser du några hinder eller hot för barnbiblioteket och ditt yrke i framtiden?

De bristande materiella resurserna är det som upplevs som det övergripande hotet av alla bibliotekarier på Pskovs länsbarnbibliotek: *"Ge oss pengar! Ni kommer inte att känna igen oss."* som nr.1 utan krumbukter uttrycker det. Men man också se att det behövs andra åtgärder än att bara ge mer resurser till biblioteket. Det finns ett stort behov av att stödja barns läsning och inte minst den litteratur som vänder sig till barn. I dagens krassa ekonomi med en låg köpkraft behöver man därför stödja en sådan utgivning från statligt håll.. Det behövs mer teknisk utrustning på biblioteket, inte minst för att kunna bygga upp en datoriserad referens katalog, vilket inte minst damerna i läsesalen skulle uppleva som en oerhörd lättnad för deras arbete. Förutom pengar till böcker och utrustning skulle biblioteksbyggnaden behöva en ansiktslyftning, även om nästan samtliga är överens om att man trivs i sin gamla trävilla och att man inte skulle vilja byta ut den mot en modernare lokal. Trots det ekonomiska läget hyser man ändå hopp om framtiden. En bibliotekarie i läsesalen uttrycker det sålunda: *"Vårt land kommer att resa sig så sakteliga och man kommer att ge oss pengar till böcker som vi kan skaffa till våra låntagare - fler och bättre böcker. De här förhoppningarna har vi naturligtvis."* Och de konstaterar också att barnen kommer till biblioteket, trots den materiella nöden. Som tidigare nämnt kan man se en aspekt av datoriseringen som ett hot då barnen håller tillgodo med information från internet utan att denna granskas kritiskt. Liknande problem ser man med TV och video. En bibliotekarie på ... konstaterar uppgivet att video och TV idag är populärare än att läsa böcker och att det förmodligen inte finns något att göra åt det. De tycker överhuvudtaget att det är svårt att se hur framtiden ser ut för den nya generationen och därmed också för biblioteksarbetet: *"Barnen har slutat att läsa böcker, barnen förändras; de har andra intressen än tidigare, andra behov, andra livsideal, d v s man kan inte säga hur det blir - hur, säg, barnet blir till år 2010. Vi kan inte ens anta hur detta barnet blir, hur det blir som tonåring, och hur vi ska forma vårt arbete i förhållande till detta."* På min fråga till samme bibliotekarie om hon anser att de som yrkesgrupp ständigt måste anpassa sig för framtiden får jag ett tveklöst ja. Hon poängterar att det är de som måste forma sig efter barnens behov och inte tvärtom och vänder sig definitivt mot arbetssättet under kommunisttiden då man skulle tala om för barnen vad de behövde.

Yrkets låga löner upplevs också som en svår stöttesten. På konstavdelningen ser man med sorg i hjärtat hur duktiga bibliotekarier försvinner till mer välavlönade yrken. Tillsammans med läkare och lärare är det här yrket bland de sämst betalda av dem som kräver akademisk utbildning. De ger olika förklaringar till varför de stannar kvar inom yrket: *”Vi vet inte varför vi arbetar här men vi är galningar, entusiaster, som har vant oss vid att arbeta så här, men vi kan inte alltid göra det”*... Hur det blir i framtiden beror på den ekonomiska utvecklingen och om det kan uppstå en stabilitet i samhället, något som man idag saknar. Samtidigt ser bibliotekarierna att de behövs eftersom kunskapsbehovet blir bara större och större vilket, som tidigare nämnts, ställer högre krav på bibliotekets förmåga att snabbt och lätt tillfredsställa barnens behov: *”Det kommer väldigt många barn till biblioteket med vaga kunskaper och det gäller att locka hit dem, underhålla dem o s v. De kommer själva hit men man behöver ordna det så att kunskapen blir lätt för dem att komma åt”*. Nr 5 vänder på perspektivet och ser istället hur den ekonomiska situationen gynnar biblioteket eftersom människor i allmänhet inte har råd att köpa böcker, tidningar och tidskrifter. Biblioteket har trots allt mycket av detta och därför ser hon inte heller något reellt hot för dess framtida existens.

Bibliotekschef **Natalja Volkova** har i all mina frågor rört olika hot som hänger över barnbibliotekets framtid. Ett specifikt är det som rör svårigheterna med att ge ut barnlitteratur i Ryssland. Liksom flera andra bibliotekarier förordar hon att staten går in och subventionerar sådan litteratur eller ger stöd till författare som vänder sig till barn.

Det kanske största problemet, menar hon, är förhållandet till skolan. Deras strukturuomvandling ställer stora krav på barnbiblioteken eftersom skolornas egna bibliotek saknar medel och möjligheter att som tidigare bistå eleverna med den litteratur de behöver. Lärarna upplevs också som tidigare nämnt (under frågan om förändringar) som oförstående över de problem som biblioteket brottas med. Jag undrar följaktligen om de försöker förklara situationen för lärarna. Volkova menar att de gör de men att grundproblemet inte är lärarna självtillräcklighet utan skolbibliotekens miserabla situation. Dessa står under skolministeriets hägn – till skillnad från barnbiblioteken som finns under kulturministeriet – och har där en låg prioritering: *”Problemet med dem är att rektorer uppmärksammar dem väldigt lite och då skolorna har ytterst torftiga resurser så tänker de naturligtvis mest på sådant som de absolut behöver, läromaterial och litteratur”*. Detta innebär i sin tur att barnbiblioteken får ta över skolbibliotekets roll eftersom man här har både bättre och mer resurser. Volkova berättar att man har uppmärksammat undervisningsmyndigheter på det här problemet utan att ha fått någon förståelse. Länsbiblioteket i Pskov har självmant försökt att göra någonting åt situationen genom att bilda ett råd där man lägger förslag till ansvariga myndigheter. Man kämpar här för att skolbiblioteken ska få de resurser de behöver: *”D v s, vår uppgift är att försöka införliva skolans enhetliga informationssfär i skolbiblioteken. På det stora hela så bör barnet kunna komma till skolbiblioteket, sätta sig bakom datorn och får reda på om det finns något för honom i något ämne på något bibliotek för hans arbete och sedan kunna gå dit.”*

Vad önskar du i första hand för biblioteket och ditt yrke? Hur ser ditt framtida ”drömbibliotek” ut?

På de här frågorna, som är väldigt närbesläktade, handlar svaren både om att bibliotekarien ska få en dräglig utkomst men även om visioner för det framtida barnbiblioteket som bibliotekarierna kan ha. Nr.1 börjar med att ge ett mycket konkret svar där hon beskriver sitt drömbibliotek i tre delar: en för förvaring, en utlåningsavdelning med datorer och en publik del: *”...en information som vi säger, där det bör finnas ett litet utrymme för barn som har blivit bortlämnade (där man exempelvis kan sova) och t ex ett litet kafé för umgänge.* På läsesalen vågar man inte ens drömma. De minns de förhoppningar de hade – i slutet av 50-talet! – när barnbiblioteket skulle få tillgång till hela huset men då istället ett ungdomsbibliotek flyttade in på andra sidan (och finns där alltså). Nu drömmer de endast om mer utrymmen för böckerna: *”Idag har vi inga sådana drömmar längre. Vi drömmer om en lada (för bokförvaring), en torr lada”*.. På bibliografiavdelningen hyser man vissa förhoppningar om att deras arbete ska få en ökad status. De konstaterar att kulturarbetare alltid får magra löner och tillägger undrande: *Jag vet inte hur det är hos er?”* Liknande förhoppningar hyser kompletteringsavdelningen. De ser i framtiden hur de har fler datorer och t o m möjlighet att betala bibliotekets räkningar med hjälp av datorn. Detta är fortfarande en utopi i Ryssland.

Trots hårda ord om biblioteksarbets alla brister verkar ingen bibliotekarie beredd att ge upp sitt yrke. Orden från en kvinna på bibliografiavdelningen kan gälla som en devis för alla bibliotekarier på Pskovs länsbarnbibliotek: *”Vi älskar vårt yrke. En man hos oss har sagt, en make till en bibliotekarie, att bibliotekarier är onormala: Om man inte vet om det så ska man inte gifta sig med en bibliotekarie.”*

Natalja Volkova pekar på hur man har fått nya arbetsuppgifter som ett resultat av skolbarnens förändrade situation och att detta har gett dem en ny roll som de egentligen inte vill ha. Jag undrar härvidlag om det skulle underlätta för deras arbete om skolbiblioteken fungerade bättre vilket Volkova ivrigt bedyrade. Hon menar att om skolbiblioteken blev bättre utrustade och kunde fullgöra sin uppgift som stöd till utbildningen, skulle barnbiblioteken kunna ägna sig åt helt andra uppgifter: *”...då ska vi syssla med det som vi borde syssla med från början, att inte bara ge barnet hjälp till information i utbildningsprocessen utan också forma det till läsare”*. Hon talar om att man skulle vilja ägna sig åt aktiviteter som t ex sådana som jag nämnde att man har i Sverige, som att arbeta med barn i tidig ålder. Själv slår hon också ett slag för att arbeta med ännu yngre barn...: *”..arbetet med den blivande mamman, med den gravida mamman som bär på barnet och som strykande sin mage berättar sina ryska eller svenska sagor och sånger – det sägs ju att de hör ungefär vad som berättas”*. Detta är alltså önskemål för framtiden men i det nuvarande läget, menar Volkova och hennes medarbetare, finns det ingen tid och möjlighet för detta. Det är informationsarbetet för skolungdomar som tar all kraft för personalen. Jag undrar, på tal om det, varför barnbiblioteket överhuvudtaget går med på detta, då det ju inte är deras egentliga roll att fungera som skolbibliotek. Volkova svarar uppgivet att det naturligtvis inte är det och hon hoppas att framtida generationer skolbarn kommer att befinna sig i en annan situation: *”Kanske de barn som föddes 98 och som kommer att vara 15 år 2013 kommer att ha en förändrad situation, med skolbibliotek som fullt ut kan uppfylla sin funktion*

som lärobibliotek. Men nu? Nu finns de enda bestånden hos oss, d v s vi bör först och främst tänka på hur vi ska hjälpa dagens barn. Och med detta sattes det punkt för en lång intervju med bibliotekschefen och hennes närmaste medarbetare.

III. Sammanfattning och diskussion

Biblioteken lider ingen brist på vare sig hinder eller hot. Överlevnadsstrategin som man ser hos personalen, och som jag har sett bland ryssar i allmänhet under min treåriga vistelse där, är att aldrig förlora hoppet och att ta en dag i sänder. Man gör inte gärna några längre planer då man ändå med stor sannolikhet får lägga dem på hyllan på grund av oförutsedda händelser. Här finns kanske orsaken till en stor skillnad mellan våra länder; i Ryssland har man aldrig upplevt den sociala och ekonomiska stabilitet som är en förutsättning för att kunna göra någon långtgående planering. Bakslagen 1991, då landet hastigt blev en marknadsekonomi genom en s k chockterapi med en rasande inflation som följd - 1992 beräknades den till 2500 %! (Sävborg Romare, 2000, s. 27) - och 1998, då augustikrisen³⁸ gjorde att rubeln åter rasade och människor än en gång förlorade sina besparingar, har inneburit att man endast med yttersta försiktighet vågar se framtiden an. Ändå kan man säga att man idag åtminstone ser framtiden an efter några års ekonomisk och politisk - om än kanske inte demokratisk - stabilitet. Lönerna betalas nu ut månatligen, vilket inte alltid har varit fallet, och biblioteken har kunnat som tidigare nämnts bygga upp ett nytt och mer modernt bestånd genom Soros-fonden. Den springande punkten är ändå hur staten ska hantera biblioteket och dess situation. Som det ser ut idag har barnbiblioteken fått ta över allt mer av skolbibliotekens roll då dessa inte har fått det stöd som ett förändrat skolväsende, där varje skola har sitt specialiserade program, behöver. I det ekonomiska läge som råder är skolorna tvungna att fokusera sig på de mest basala behoven som läroböcker och lärarlöner. Skolbiblioteken blir därför oftast förbisedda samtidigt som skolornas olika specialiseringar kräver fler och mer differentierade läromedel än någonsin då man frångått ett centralt skolsystem där läromedlen var ungefär desamma såväl i Pskov som i Vladivostok. I ett sådant läge blir trycket på de relativt välförsedda länsbarnbiblioteken desto större vilket i sig är ett hot för dem då all annan biblioteksverksamhet än att ge service till skolelever blir försummad. Förutom de självklara hoten som fortsatt brist på finansiella resurser och det ännu olösta problemet med hur man ska ordna beståndsinköpen efter Sorosfondens avslutning, framstår denna frågan som ett av de största hindrena för en vidare utveckling av barnbiblioteken. Stat och län måste förstå barnbibliotekens situation och hur viktig roll de spelar i utbildningsprocessen men också vilken motvikt de är i ett turbulent samhälle med social utslagning och en ostyrig kapitalism, som knappast ser i barnen något annat än blivande konsumenter. Ett stort hot är också de låga lönerna då människor knappast vill skaffa sig en högskoleutbildning om man knappt kan leva på sin lön i yrkeslivet.³⁹ Vidare har bokpriserna stigit i en högre takt än bibliotekens budgetar. En förutsättning för att biblioteken ska kunna locka barnen är ju att det kan tillhandahålla

³⁸ I augusti 1998 sjönk rubeln drastiskt p g a inställda lån till Ryssland.

³⁹ Jag har själv sett samma sak när jag undervisat i svenska på en rysk lärarhögskola där knappt någon av eleverna jag pratat med egentligen vill bli lärare. Detta är naturligtvis ett enormt slöseri på mänskliga resurser. Förf. anm.

modern, intressant litteratur vilket kanske är extra viktigt i en tid med hög konkurrens från datorspel, video och andra mer lättillgängliga medier. Hur man löser detta är en annan fråga men i ett öppet samhälle går det ju dock inte att förbjuda eller tala om för människor vad de inte behöver. Man måste kunna behålla sina låntagare genom att erbjuda dem det som de själva är intresserade av.

En dräglig utkomst för bibliotekarierna och möjlighet att fortsätta med en meningsfull yrkesverksamhet är väl en självklar förutsättning för bibliotekets framtid. Det är ur den aspekten en stor nackdel att bibliotekarierna endast utgörs av kvinnor då dessa av tradition kan - eller får - stå ut med mycket sämre levnadsbetingelse än män. Detta är ju förvisso något man känner igen även i vårt land men traditioner och den manliga maktstrukturen är desto mer förankrad i det ryska samhället. I Sovjetunionen innebar emanciperingen visserligen att kvinnorna fick gå ut på arbetsmarknaden inom vissa (märk. lågbetalda) områden, men de hade fortfarande huvudansvaret för hushållet. Som mycket annat i samhället så var den officiellt deklarerade jämlikheten en chimär och det finns inte heller någonting som tyder på att de här strukturerna håller på att förändras⁴⁰. Man kan utan tvekan säga att biblioteket står och faller med bibliotekariernas tålmodighet och självupppoffrande.

Bibliotekarierna saknar inte visioner för sitt bibliotek. De materiella behoven som större utrymmen, mer pengar till både böcker, utrustning och löner o s v står, inte förvånande, högt på önskelistan men man märker också att det finns idéer som man drömmer om att förverkliga. Idag lägger man alla sina krafter på att lösa den situation som råder; att hjälpa barnen med deras skolsituation och man får därför framför allt fungera som en informationsbank samt som ett komplement till de risigt fungerande skolbiblioteken. I alla sina ansträngningar ställs emellertid de två övriga funktionerna, fritid och kultur i skuggan vilket alla är medvetna om och känner en frustration över. Det finns en vilja till att kunna fungera som ett socialt forum där barnen/låntagarna kravlöst kan träffas men också till att kunna spela en påverkande roll vad gäller barnens läsning och deras utveckling. Idag sysslar man inte med det man *borde* syssla med från början, som bibliotekschefen uttrycker det, utan med det som man känner sig tvungen att göra, d v s att vara ett stöd i utbildningsprocessen. Denna situation kommer förmodligen inte att förändras på lång tid och man får ställa förhoppningarna till statsmakten att man åtminstone där inser värdet av denna institution i barnens liv.

Mycket gott har skett sedan 1991: Barnbiblioteken har blivit befriade från en statsideologisk uppfostrarfunktion och de har nu kanske en viktigare del i samhällsprocessen än någonsin. Man har också blivit uppdragna ur ett apatiskt beroendeförhållande till staten och tvingats bli mer självständiga vilket har inneburit att man funnit andra utvägar än de tidigare inkörda spåren vilka nu mest liknar återvändsgränder. Ändå är det svårt för mig att se någon annan framtid för ett ickekommersialiserat barnbibliotek där alla är välkomna - vars roll för övrigt i mycket är att vara en kulturell fristad i ett allt hårdare friliberalt klimat - än att i huvudsak ha en tryggad tillvaro i statlig regi. Därför måste det till en förståelse för bibliotekets aktuella

⁴⁰ Inom makten har det t o m blivit sämre. Efter demokratisering sjönk andelen kvinnor inom den högsta politiska representationen., Sävborg Romare, 2000, s. 54-55

situation. När man har insett denna får man därefter göra ett vägval; om barnbiblioteket ska fortsätta fungera som ett stöd för skolorna eller om det ska ha en lika stor social- och kulturdanande funktion. Denna frågeställning har minst lika mycket med intention att göra som med att ge biblioteket mer resurser. Om man bara beslutar sig för en riktning så är det mycket vunnet i sig.

Analys av barnbibliotekets situation idag och av hur man hanterar de problem man ställs inför.

Dagens barnbibliotek har en mycket viktig roll att spela i det ryska samhället. Detta är någonting som inte minst barnen själva visar genom att de mer än någonsin besöker dem. Man kommer hit för att läsa böcker och tidskrifter, träffa kamrater men kanske allra mest för att studera och för att få svar på frågeställningar, ofta kopplade till studierna. Idag fungerar biblioteket ännu mer än tidigare som en kunskapsbank och ett oundgängligt stöd till barns utbildning. De högt ställda kraven som den reformerade ryska skolan ställer på sina elever har inte åtföljts av ökade anslag till skolbiblioteken. De bättre försedda barnbiblioteken har därför fått ta över deras uppgift och på så sätt bistå barnen. Av de tre funktioner som vice bibliotekschefen Namestnikova namnger står sålunda **utbildningsfunktionen** idag i det främsta ledet där den mer eller mindre skymmer sikten för verksamheter som rör barnens fritid och kultur. Naturligtvis har biblioteken sina bokskatter - och man kan t o m skaffa ny litteratur och andra medier framför allt genom George Soros Megaprojekt - och naturligtvis finns biblioteksrummet där, tillgängligt för alla, som gör det möjligt att uppfylla de mest basala kriterierna för barns kultur- och fritidsbehov. Det aktiva arbetet från bibliotekariernas sida måste dock koncentreras på att finna information, gärna kombinerat med att lära barnen att själva finna den, även om detta försvåras av att man har mycket ont om datorer att arbeta med.

Att uppfylla alla de kriterier som en fullödig informationscentral kräver är svårt nog; det kräver aktuella böcker, en någorlunda modern IT-avdelning och bibliotekarierna som har kunskaperna i att förmedla och granska, d v s att fungera som en bro mellan kunskapen och barnen. Denna uppgiften klarar barnbiblioteken förhållandevis bra trots den uppenbara bristen på tekniska hjälpmedel. Man anstränger sig i arbetet att föra över bibliotekskatalogen elektroniskt och med att göra sökprocessen så enkel som möjligt för låntagarna. Häri ingår det också att omvandla en tidigare ideologiskt färgad katalog där man dolde "onyttiga fakta" till en modern katalog där allt ska vara tillgängligt för låntagaren.. Många bibliotekarierna har ett nästan encyklopediskt kunnande och vet ofta ur vilka äldre källor man kan finna det som efterfrågas. Det kan också vara en hjälp som ibland är lite för välvillig då man alltför skyndsamt presenterar efterfrågad information utan att barnet själv har provat sig fram i sökprocessen. Samtidigt är man på barnbiblioteket orolig för att man alltmer ska halka efter i moderniseringsprocessen och därmed inte kunna hjälpa de unga låntagarna att finna information, vilket inte minst gäller sådan som finns på nätet. Finns det inga internetdatorer på biblioteken kommer barnen att försöka hitta svar själva någon annanstans men utan att ha tillgång till den kritiska granskning eller kunskap om sökvägar som en bibliotekarie skulle kunna hjälpa dem med. Att man på barnbiblioteket ska kunna få svar på alla sina frågor och att sökprocessen ska vara anpassad till den unga målgrupp man har är den största

prioriteringen i nuläget. Hur långt man har kommit i denna strävan är väldigt olika, delvis beroende på om man befinner sig på landsbygden eller i staden men också beroende på vilket bibliotek man befinner sig. Det finns stora individuella skillnader mellan de olika barnbiblioteken då dessa idag är mer självständiga än tidigare och de är därför mer beroende av den initiativkraft som finns på det enskilda biblioteket. Det spelar också en stor roll vilket förhållande man har till den regionala makten och hur mycket förståelse man kan få från dem om sin utsatta situation.

Det ryska barnbiblioteket har genomgått en genomgripande omvälvning när man har fått anpassa sig till ett samhälle med nya spelregler. Denna anpassningsprocess, som fortfarande i allra högsta grad pågår, har varit av såväl politisk-ideologisk och ekonomisk art som betingad av de förändrade förhållandena för bibliotekets målgrupper, dvs barn upp till 14 år. När det sovjetiska "huset" avvecklades och skulle bytas ut mot ett värdenetralt i västerländsk anda innebar det att samtliga sektorer i samhället skulle avideologiseras. Den propagerande roll som all samhällsrelaterad verksamhet tidigare hade och som var inriktad på att införliva medborgarna i ett marxist-leninistiskt tänkande respektive handlande, skulle nu avvecklas. Istället för ideologin skulle en värdenetralt hållning råda där medborgarnas åsikter respekteras och där de inte längre skulle vara föremål för statlig åsiktsinfiltration. För barnbibliotekens del har det inneburit en ändrad lagstiftning där medborgarens och barnets rätt till all information på biblioteket är satt i högsta rummet och där UNESCOs biblioteksmanifest fungerar som en internationell standard. Man strävar nu efter att göra bibliotekens kataloger fullt åtkomliga utan att dölja sådant som tidigare var politiskt inkorrekt. Detta är ett mödosamt och tidskrävande arbete som är sammankopplat med den stora uppgiften att föra över katalogen i elektronisk form. När nu åtkomlighet sätts före rekommendation som högsta princip krävs det att man gör litteratursökningen i en så lättillgänglig form som möjligt vilket för barnbibliotekets del utgör en extra stor utmaning då låntagarna där är så pass unga. Vad gäller den enskilde bibliotekariens arbete har också detta fått genomgå en förändring och anpassning. Man ska inte längre propagera för att barnen ska läsa politisk korrekt litteratur och man varken får eller ska kontrollera vad de lånar för att ha uppsikt över deras ideologiska utveckling. Istället har man fått anpassa sig till att det är barnets vilja och önskemål som ska vara den ledande principen. Det är naturligtvis svårt att säga hur stor omställning för bibliotekarierna det här egentligen har varit. För många var det säkert varit en mycket liten medan det för andra, som aktivt arbetade i ideologins anda och som satte sin tilltro på denna, säkert har varit en idémässigt svår och påfrestande tid. Det grundläggande i arbetet har dock ändå inte förändrats utan har alltid varit inriktad på att hjälpa barnen in i litteraturens värld. Det finns en stomme av klassisk rysk- och utländsk barnlitteratur som hela tiden utökas med nya titlar och genrer. Detta är litteratur utan uppenbart politisk förankring som är en del av barnbokstraditionen i det att de representerar bra litteratur vilket har varit den viktigaste ledstjärnan genom barnbibliotekets historia. Man ska inte heller glömma bort att det i de socialistiska manifesten fanns många humanistiska värderingar som man idag inte vill lämna kvar på historiens skräphög. Idag är behovet av dem större än på mycket länge. Än så viktigt är att komma ihåg är det förflutnas lidanden och hur man som medborgare i Sovjetunionen och sedermera Ryssland fått kämpa för såväl sin egen överlevnad som sin nations. Ordet patriotism är därför ett levande begrepp och äger en laddning som är svårgräpbar för oss i det trygga och krigsförskonade Sverige. Det finns alltså en mängd sådana här faktorer att ta hänsyn till när vi talar om barnbibliotekariernas tidigare ideologiska övertygelse. Allt

man kan säga är att denna har skiftat från individ till individ och att den säkert har lämnat sin skugga över den generation som växte upp i Sovjetunionen.

Förmodligen är anpassningen till de nya ekonomiska och sociala förhållandena större än den rent ideologiska omställningen men samtidigt svår att helt separera ifrån denna. Den informationsroll som barnbiblioteket idag har fått ta på sig försvåras av att biblioteken traditionellt har legat på en låg teknisk nivå delvis som en följd av att man i Sovjetunionen framför allt hade en rekommenderande uppgift utan krav på en högtstående referensapparat. Detta tillsammans med de minskade ekonomiska bidragen från stat och region tillsammans med dagens behov av att kunna tekniskt modernisera biblioteken gör att man har kommit i ett finansiellt prekär situation. I detta läget får man framför allt prioritera sin verksamhet på det man anser viktigast, förutom att ha pengar till basala behov som hyra och löner. Som bibliotekschefen Volkova uttrycker det har man idag knappt någon ork för någonting annat än att vara hjälp till skolan vilket är den prioritering man gör idag. Man försöker naturligtvis också att påverka stat och myndigheter, både nationellt genom biblioteksmanifest och propåer organiserade genom det statliga barnbiblioteket i Moskva men även på lokal nivå. Förutom ökade bidrag kräver man också gratis pliktexemplar till alla regionala barnbibliotek och att staten ska subventionera barnboksutgivningen och dess distribution. Det sistnämnda, d v s problemet med att få ett fungerande distributionssystem till barnbiblioteken är ett enormt problem som man ännu inte har kunnat lösa i statens regi.

Det goda med den minskade tryggheten för barnbiblioteken är att man har tvingats agera själva för att finna alternativa finansieringskällor. På detta sätt får man hela tiden utvärdera sig själv och sin verksamhet då man hela tiden måste argumentera och motivera till varför man ska få pengar från olika stiftelser och fonder. Som den viktigaste bland dessa framstår det så kallade Megaprojektet, som ser som sin uppgift att hjälpa olika samhällsfunktioner med att anpassa sig till ett kapitalistiskt styrt samhälle och det ekonomiska tänkande som råder i ett sådant. Genom "Megaprojektet" löser många bibliotek för nuvarande sina mediaförvärv och kan härigenom bygga upp ett modernare bestånd, men projektet är tidsbegränsat och hoppet om ett långsiktigt fungerande system är ändå ställt på staten.

En aspekt som är svårare att uttala sig om vad gäller barnbibliotekens omställning rör strukturen som de är organiserade i, både inom och mellan biblioteken. Denna är i princip oförändrad sedan Sovjetunionens dagar och man kan fråga sig om inte en politisk och ekonomisk förändring också skulle kräva en likaledes strukturell, som strävar mot mindre toppstyrighet och plattar ut hierarkierna. Däremot ser jag motståndet mot sammanslagning av barn- och ungdomsbibliotek med allmänna folkbibliotek, som i högsta grad berättigat. Detta är idéer som lokala myndigheter i sin spariver försöker genomdriva men som möter kompakt motstånd från biblioteken. Att biblioteken är uppdelade för olika åldrar med specialiserade barn och ungdomsbibliotek är en unik lösning som ger möjlighet för en uppväxande generation att få en grund till läsning och litteratur. Deras behov är helt annorlunda än de vuxnas och kräver en annan behandlig då de som växande individer fortfarande håller på att stöpas till vuxenrollen.

Även om bibliotekets funktion idag mest består i att vara ett stöd till studierna har ändå dess sociala funktion ökat. Detta beror mer på att samhällets brister har ökat än att bibliotekets satsningar har gjort det. I ett alltmer krympande välfärdssamhälle har

verksamheter som organiserar barns fritid minskat. Naturligtvis har det uppstått andra fritidssysselsättningar och det är först nu man kan tala om att en ungdomskultur likt den i väst har uppstått. Både barn och ungdomar är emellertid utsatta för ett större kommersiellt tryck idag och i detta så fungerar barnbiblioteket som en kostnadsfri institution där man kan "vara" utan att det ställs några speciella krav från någon överhet. I sin rena existens fungerar det som ett alternativ till sysselsättningar som gärna är förknippade med TV, video eller datorer och där boken och läsningen sitter i högsätet.

Av de funktioner som barnbiblioteket har som uppgift att uppfylla är kulturfunktionen den som idag är mest utsatt. De höga ambitioner som man hade under Sovjetunionens tid med reguljära klassträffar, gruppaktiviteter (s k massarbete) men även individuellt arbete med inriktning på att fostra barnet till läsare – vilket på den tiden även innebar till en rättänkande läsare - har man idag fått skjuta på framtiden. Det existerar fortfarande individuellt arbete, speciellt med yngre barn, men den bredd av aktiviteter som biblioteket förr kunde uppvisa kan man inte uppvisa idag. Förutom att orken som tidigare nämnts tryter för dylikt, har man inte heller det goda förhållandet till skolan som tidigare rådde. Bibliotekarierna pekar på att det finns en oförståelse från lärarnas sida för barnbibliotekets situation och att man tar för givet att eleverna ska kunna lösa de uppgifter på biblioteket som skolorna och skolbiblioteken inte har resurser till. Inte heller har man längre de reguljära klassvisningar på biblioteket som var norm tidigare. Idag består "samarbetet" dem emellan av att eleverna själva kommer till biblioteket och ber om hjälp istället för att man samverkar som två institutioner. Det goda med detta, kan man ju säga, är att barnen inte längre är föremål för den systematiska kontroll som bibliotek och skola tillsammans en gång i tiden utövade. Nackdelarna är emellertid att man inte kan åstadkomma det goda som man skulle kunna göra med förenade krafter, inte minst att man på biblioteket skulle kunna ge en hjälp till skolelever i att lära sig grunderna för informationssökning, ge information om ny barnlitteratur eller ha tematisk litteraturgenomgång baserad på litteratur man läser i skolan. Detta är exempel på aktiviteter som idag sker sporadiskt och mer på initiativ från de barn som efterfrågar det.

Som jag ser det från de intervjuer jag har gjort och från den litteratur jag har läst uppfyller barnbiblioteket de funktioner som man ser som sina i det ryska samhället. Utbildningsfunktionen är den högst prioriterade i en situation där skolbarnen, d v s majoriteten av barnbibliotekets målgrupp, behöver ett extra stöd i studierna som skolan inte kan ge. En viktig social roll har man i sin egenskap av att vara en av de få kvarvarande institutioner - kanske den enda - som är gratis och öppen för alla barn. En viktig kulturell roll har man naturligtvis också i det att man är ett centrum för böcker som vänder sig till barn, och för barns läsning. Inom de två sistnämnda områdena finns det emellertid mer att göra men för detta räcker inte bibliotekets krafter eller resurser till för närvarande. Man behöver att få klara signaler från statsmaktens sida, åtföljt av ett ökat finansiellt stöd för att man från bibliotekens sida ska kunna göra större satsningar på kultur och sådant som skulle öka bibliotekets sociala betydelse. Att döma av lagar och dokument så finns ambitionerna från statsmakten men i handling är dess signaler desto mer ambivalenta.

Barnbiblioteken har genomgått och genomgår fortfarande en anpassningsprocess från att verka i ett totalitärt, statssocialistisk samhälle till att nu befinna sig i ett, mer eller mindre, demokratiskt men med en betydligt mindre beskyddande resp. kontrollerande

överhet. Detta har inneburit att man har fått avsvärja sig värderingar och principer som tidigare var ledande för arbetet vilket inte har varit helt oproblematiskt. Den tidigare - officiellt hållna - tron på det socialistiska samhället har emellertid aldrig ersatts av en tro på ett fritt kapitalistiskt då detta, eller det som man har fått se, har varit alltför instabilt och uppenbart laglöst för att det ska kunna ses som ett ideal. För bibliotekets del har det inneburit att man har släppt den kontrollerande funktionen från tidigare - det är svårt att säga hur lätt man gjorde det - och istället fått inrikta sig på att underlätta och förbättra informationsfunktionen. Samtidigt har man kunnat se det nya samhällets avigsidor mycket klart; en ökad mängd av kringdrivande barn, barn som skolkar från skolan, alltför många barn med fattiga och alkoholiserade föräldrar. Man märker också att barnens ideal har förändrats; de ser upp till dem inom vuxenvärlden som har blivit framgångsrika, vilket ofta inte är personer som man sammanknippar med begrepp som heder och moral. Samtidigt har traditionellt statusfyllda yrkesgrupper som t ex. läkare, ingenjörer eller lärare, med krävande utbildningar, minskat i status då man inte mer än knappt kan förtjäna sin överlevnad som sådan. Att stå som en försvarare för "olönsam" kultur och förespråka läsning och utveckling genom studier är därför en inte helt lätt uppgift idag men det är just det som är barnbibliotekets viktigaste roll i dagens ryska samhälle, d v s att vara en motvikt till det inte befrämjar den unga människans inre utveckling och värna om litteraturens värde för de yngre.

Barnbibliotekets roll i Ryssland idag – diskussion och slutsatser.

I nuläget, efter några år med Vladimir Putin som rysk president, upplever man i Ryssland en period av relativ stabilitet, både politiskt och ekonomiskt. Den häftiga samhällsomvälvningen som drabbade det ryska samhället efter Gorbatjovs fall 1991 och som präglade större delen av Jeltsins regeringstid var fylld av optimistiska ekonomiska experiment vilka i regel åtföljdes av svidande efterräkningar för befolkningen. Efter Putins makttillträde vid nyåret 2000 har statsmakten ånyo centraliserats till Moskva - och till presidenten! - och ekonomin och landet har i stort haft en långsam men stabil uppgång. Man frågar sig ändå vart Ryssland är på väg och vilken vision man har om framtiden. Ryssland förvandlades ju inte till det "europeiska" land som många hoppades på efter Sovjetunionen och lär inte heller göra det inom en överblickbar framtid. **Vilken plats kommer barnbiblioteket att ha i detta samhället och kommer dess roll att i väsentligt förändras jämfört med idag?** Jag kunde konstatera i föregående kapitel att dagens ryska barnbibliotek spelar en stor roll som stöd till utbildningen och har en väsentlig uppgift både socialt och kulturellt som en fristad för barnen där litteraturen befinner sig i centrum.. Emellertid vill man göra mycket mer från bibliotekens sida. Bibliotekarier och ledande talesmän/taleskvinnor för barnbiblioteket uttrycker alla hur de idag kämpar för sin överlevnad och enbart håller ställningarna istället för att aktivt arbeta med det som de ser som sin huvuduppgift; att hjälpa barnen i deras läsutveckling och att spela en viktig roll i deras samhällsocialisering. Biblioteket vill man stadfästa som ett centrum för barnets rättigheter och för det behöver man ha statliga garantier i konstitutionen där barnens rätt till självständiga barnbibliotek slås fast. De förslag som finns om sammanslagningar med vuxenbibliotek och statens ovilja - eller oförmåga - att ge skolan och skolbiblioteken tillräckligt med resurser för att på så sätt avlasta barnbiblioteket, är alltså reella hotbilder för dess framtid. Man får inte något klart besked från statsmaktens sida vad den egentligen vill med biblioteket då man därifrån säger en sak men ger ekonomiska signaler som säger någonting annat.

Den roll som man från barnbiblioteket vill återta är den sk fostrande funktionen och det var också den roll som man framför allt lade vikt på under socialisttiden. Det finns emellertid stora skillnader mellan då och nu. Man får förutsätta att personalen på biblioteket inte återigen ska predika "farbror Lenins sanningar" - eller någon annans! - utan att talet om fostran ska tolkas som att man vill integrera kulturen i barnens uppväxt. Det går inte heller idag att pådyvla barn och ungdomar något de inte vill ha efter som de är, med bibliotekschefen Volkovas ord fria och själva väljer hur och var de vill tillbringa sin lediga tid. Det är för övrigt i strid med barnbibliotekets credo i form av lagar och dokument att man ska agera som en manipulativ institution. Fostringstanken handlar snarare om att biblioteket vill vara delaktig i barnets utveckling då man ser ett stort

lidande bland "samhällets olycksbarn" och att det behövs en humanistisk ådra i ett annars kargt ryskt samhällslandskap. En av de största farsoterna för det framtida Ryssland är otvivelaktigt den ständiga ökning av barn och ungdomar som växer upp till missbrukare och/eller brottslingar. Litteraturen och all den kunskap som finns på biblioteket vill man försöka återskapa som ett ideal för barnen och använda som ett hjälpmedel i deras själsliga utveckling. I detta finns också en klar uppfattning om vad som är bra och dåligt för barnens utveckling och det är inte heller något man hymlar om. Det existerar förvisso också en kulturkonservativ syn bland många bibliotekarier där skepsisen är stor inför ny litteratur och nya genrer, i synnerhet om de kommer från Västeuropa eller Nordamerika, en skepsis som i mycket sitter i sedan socialismens dagar. Å andra sidan kan det i nuläget vara sunt att verkligen trycka på det man tycker är kvalitet när samhället omkring dem är så pass inriktat på det lättillgängliga och kommersiellt gångbara. Inte minst borgar den nya generationen av bibliotekarier som har en närmare kontakt med dagens ungdomskultur för att synen på bibliotekens urval inte blir för snäv. Sist men inte minst är det ju barnen som kommer dit för att de tycker att biblioteket har något att erbjuda dem och för att uppnå målet att alla barn ska komma till barnbiblioteket måste man följaktligen vara lyhörd för vad de vill läsa. Det är också min uppfattning från fältstudien i Pskov att man verkligen är det. Många uttryckte där, nästan uteslutande ur den äldre generationen, en misstro till t. ex. serier eller en del nya litteraturgenrer men samtidigt fanns detta på hyllorna och man köpte in i det i den mån man hade möjlighet eftersom barnen ville ha det. Det verkar som om de mer konservativa bibliotekarierna i det här fallet utgår från resonemanget att "ta det onda med det goda" när det viktigaste för dem ändå är att barnen kommer till biblioteket. Det kan också tyckas mästrande ur vår synvinkel när man talar om det skadliga med alltför mycket TV/video-tittande och datorspel men förutom att de faktiskt har rätt - det är ju inte bra med någonting i alltför stora mängder - är det knappast frågan om att man ska förbjuda saker för barn. Barnbiblioteket argumenterar helt enkelt för sin existens som ett alternativ till de vanligaste tidsfördriven för barn och ungdom i ett samhälle där det är ont om sådana. Detta gäller inte minst den ryska landsbygden som i jämförelse med till exempel vår svenska står på en erbarmlig nivå vad gäller fritidsaktiviteter och allmän service. Här tjänar barnbiblioteken en ovärderligt funktion speciellt om de också får tillgång till internet vilket dock sällan är fallet ännu i rollen som ett kunskaps- och informationscentrum. Ur den aspekten är alltså barnbiblioteket också oerhört viktig för den regionala rättvisan då skillnaden mellan landsbygd och stad framför allt representerade av de så kallade huvudstäderna Moskva och St. Petersburg är så markant, och då en stor del av Rysslands befolkning fortfarande bor på landsbygden.

Man kan säga att Ryssland i och med Sovjetstatens fall plötsligt blev exponerat för det moderna samhället, något som man i ett över 70-årigt statskontrollerat styre med stränga restriktioner gentemot omvärlden, tidigare aldrig hade konfronterats med. De både skyddade och kontrollerade institutionerna möttes plötsligt av en omvärld där de så stabila reglerna från förr med ens sattes ur spel. För bibliotekens del innebar detta både en frihet och en tillvaro fylld av osäkerhet. Samtidigt med att man avskaffade den ideologiska styrningen och införde en filosofi med låntagarens behov som högsta princip raserades en stor del av bibliotekens materiella förutsättningar. Förutom kraftigt minskat stöd från staten bröt det gamla bokdistributionssystemet ihop medan böckerna, och andra uppdykande medier, både blev fler och dyrare. Bibliotekariernas löner stod stilla, d v s i realiteten minskade de, och blev inte ens utbetalade på flera månader. De negativa

följderna för biblioteken upplevdes då utan tvivel som större än de positiva. Långsamt har man tagit sig ur detta chocktillstånd och den inledande förlamningen har så småningom släppt. Med sin nyvunna självständighet började man att se vad som kunde göras från bibliotekens sida för att påverka sina högre instanser, men man började även att skärskåda möjligheterna utanför statens domäner. I den uppväxande floran av privata finansieringskällor har barnbiblioteken fått lära sig att argumentera för sin tillvaro då man behöver ansöka om medel från stiftelser och fonder. Detta har otvivelaktigt lett till att man tvingats se över sin verksamhet, vad den i grunden handlar om och vilka målsättningar man har med den. Likaså kan varje enskilt länsbarnbibliotek analysera sin situation med de speciella behov som finns just i den regionen. Denna påtvingade självdefinition för barnbiblioteken tror jag enbart har haft gott med sig. Förmodligen var detta stålbad en nödvändighet för att barnbiblioteken skulle ta sig ur sin tidigare ideologiskt präglade existens och jag tror inte att det hade räckt med enbart bibliotekariernas goda vilja för att kunna göra detta. Man behövde bränna sina skepp för att sedan kunna analysera och omvärdera sin situation och därmed definiera sin nya roll i det ryska samhället. Samtidigt är detta inget försvar för de brutala metoder - eller brist på just metoder - som användes i den ryska samhällsomdaningen och som ledde till en ytterst ojämlig fördelning av landets resurser efter kraschandet av ett någorlunda fungerande civilsamhälle. Hade omvälvningen gjorts i en långsammare takt och efter en längre tidsplan tror jag att samma resultat hade kunnats uppnås vad gäller just avideologiseringen inom de statliga institutionerna. Detta hade förhoppningsvis också kostat de enskilda medborgarna mindre i frågan om förlorade levnadsmedel och tron på ett framtida stabilt samhälle. Inte heller lär det här arbetet vara avslutat förrän den generation som har växt upp i det nya Ryssland är dominerande på arbetsmarknaden.

Den typ av styre som präglade Ryssland under president Jeltsin ses av de flesta som en övergångsfas och som sprungen ur en tid då de inte fanns några allmänna värden som styrde samhällsstrukturen. Man talade då mycket om nyvunnen frihet men denna gällde mest de människor som hade roffat åt sig av Rysslands tillgångar vid omvandlingen och som gjorde detta med långt ifrån hederliga metoder. Fortfarande är det också så att våld och ekonomisk makt är en realitet i samhället och som inte går att blunda för. Man kan säga att Ryssland fortfarande idag söker efter en bärande idé mellan statsocialism och en så kallad fri kapitalism som ska vara en grund för landets framtid. President Putin har i tal och skrift angett sitt ideal i form av en stark stat med samhällspatriotisk hållning som bygger på en traditionell kollektivistisk grund. Kulturen den ryska framför allt ska där fungera som ett sammanhållande kitt för befolkningen och får därför en framskriden plats. Om de politiska konsekvenserna av denna "nationalstatsvision" går det naturligtvis att skriva spaltmeter om och det går knappast att förbise de obehagliga konsekvenserna av en vision där presidentens makt, bristen på gräsrotsdemokrati och en ständig betoning på rysk nationalism är så framträdande. För biblioteken, och i vårt fall barnbiblioteken, kan det dock i detta finnas en from förhoppning om framtiden då man från statens håll talar om vikten av kultur och hur viktig denna är inte minst för de uppväxande generationerna. Som tidigare har nämnts finns det också en statlig plan för att förbättra barns förhållande fram till 2010 (kap. datorisering och allmän teknisk utveckling) och man tycker sig från bibliotekshåll även skönja en oro från statsmakten över den kommande generationens framtid och en beredskap till att handla därefter. Framför allt är det dock Rysslands ekonomiska utveckling som är den stora vågmästare som avgör om kulturen och barnbiblioteken får en positiv utveckling och om alla goda intentioner

ska kunna förverkligas. Frågan är emellertid om statsmakten väljer att se på barnbiblioteken som självständiga institutioner som har sina egna uppgifter och därmed ger dem förutsättningar för att fungera. Jag tänker i första hand på om man löser problemen med skolbiblioteken och för barnbibliotekens del hur man ska lösa frågan med mediaförvärv i framtiden. Här är det frågan om ett vägval som staten måste göra. För barnbiblioteken ser jag det som oerhört viktigt att man håller fast vid den inriktning man har idag, och att biblioteken inte så att säga glömmer att de är till för barnen och inte tvärtom. I ett samhälle där, som undersökningar visat, barn och ungdomar idag tyr sig mera till varandra än till föräldrar eller andra auktoriteter är det viktigt att det finns denna alternativa fristad för dem. Här behöver de inte känna sig som objekt som ska påverkas av vuxenvärlden samtidigt som det också finns ett naturligt förhållande mellan bibliotekarierna och barnen. Barnens intressen och nyfikenhet ska alltid vara ingången till barnbiblioteket.

Avslutningsvis vill jag bara summera min långa redogörelse för detta så speciella fenomen i Ryssland med att konstatera: Barnbiblioteken är ytterst levande inrättningar som har anpassat sig till en ny historisk verklighet och dessa har stora förutsättningar att sjuda av liv även i den framtid som väntar. Så länge man står på barnens sida är deras existens både motiverad och önskvärd, för att inte säga nödvändig.

Litteraturlista

- Abramov, K.I. Istorija bibliotetjnogo dela v SSSR [Biblioteksväsendets historia i Sovjetunionen], Moskva 1980
- Andersen, Axel, Friis-Hansen, J.B., Kajberg, Leif: Libraries and information centres in the Soviet union, Ballerup 1985
- Bagrova, Irina: "Jest' li u bibliotek budusjtjeje v XXI veke?" [Finns det en framtid för biblioteken i det 21:a århundratet?], ur Bibliotekovedenie [Biblioteksvetenskap], 1/1999
- Bolsjája sovjetskaja entsiklopedija [Den stora sovjetiska encyklopedin], nätbaserad version: www.yandex.ru
- Borisova, Jelena: "Tri kita na kotorich derzjitsja biblioteka" ["Tre valar som biblioteket stödjer sig på"], ur Nesavisimij bibliotetnij advokat [Oberoende biblioteksadvokaten] 1 / 2000
- Chubarov, Aleksander: Russia's bitter way to modernity - A History of the Soviet and Post-Soviet Eras, New York 2001
- Federal'nyj zakón o bibliotetjnom dele - Prinjat Gosudarstvennoj Dumoj 23 nojabrja 1994 goda [Federal lag om biblioteksväsendet tagen av den statliga duman 23:e november 1994]. ur Biblioteka nr.. 3-95
- Ganitskaja, I.I. "Children and Schoollibraries in the USSR" ur International Library Review vol. 14, 1982.
- Gerner, Kristian "Att skapa en ny människa" s. 204, ur Från Toronto till Moskva - Kulturpolitik i åtta länder, Sandin, Bengt (red.), Stockholm/Stehag 1993
- Iljina, V.V.: K probleme informatizatsii detskich i junosjeskich bibliotekach Rossii [Till problemet om informatisering i barn- och ungdomsbibliotek i Ryssland] ur Junosjeskie biblioteki Rossii: informatsionnij vestnik 2001. Nr. 2 (17).
- Informatizatsija detskich bibliotek Rossii [Informatisering av barnbibliotek], Moskva 2001, utgiven av statliga barnbiblioteket RGDB: www.rgdb.ru
- Informatsija i rekomendatsii parlamentskich slusjanii "Bibliotetjnoje obsluzjivanie detej v Rossijskoj federatsii" 29 nojabrja 2002 goda [Information och rekommendationer från

parlamentssessioner om "Biblioteksbetjäning för barn i den Ryska federationen" 29:e nov. 2002]. Moskva 2002, www.rgdb.ru

Kontseptsija bibliotetjnogo obsluzjivanija detej v Rossii, Moskva 2002 [Koncept för barns biblioteksbetjäning i Ryssland], tryckt dokument men i nätbaserad version på www.rgdb.ru

Kvale, Steinar: Den kvalitativa forskningsintervjun, Lund 1997

Nationalencyklopedin, Höganäs

"O Megaprojektje" [Om Megaprojektet] Nätbaserad information från ryska "Open society" www.pushkin.osi.ru

Po rezul'tatam sotsiologitjeskogo isslédovanija «Rossijskie podróski v informatsionnom mire» [Resultat av den sociologiska undersökningen "Ungdomar i informationsvärlden"], Moskva 1998

Problemij adaptatsii bibliotek v sovremennyh uslovijach [Bibliotekens anpassningsproblem under moderna förhållanden], Sankt Petersburg 1999

Projekt: Kontseptsija bibliotetjnogo obsluzjivanija detej v Rossii, Moskva 2001, tryckt dokument men i nätbaserad version tillhandahållen från Pskovs länsbibliotek. Internt material.

Rajkova, G.A. : Biblioteka i obrazovanie v Rossii [Biblioteket och utbildningen i Ryssland], ur Mir biblioteka segodnja - nautjno-informatsionnij sbornik, Vjpusk 4 [Biblioteksvärlden idag, 4:e häftet], sid. 14 - 39, Moskva 1998.

Sjrajberg Ja.L., Vorovskij F.S. Avtomatisirovannije bibliotetjno-informatsionnije sistemij Rossii (Automatiserade biblioteks- och informationssystem i Ryssland), Moskva 1996

Skot-Hansen, Dorte: "Folkebiblioteket i civilsamfundet - civilsamfundet i folkebiblioteket", ur Det siviliserte informasjonssamfunn (red. Audunsen/Lund), Bergen 2001

Sotsiokulturnij kontekst detskogo tjenija [Barnläsningen sociokulturella kontext] - Forskningsmaterial sammanställt av Ryska statens barnbibliotek, www.rgdb.ru

Spravotjnik bibliotekarja [Bibliotekariens handbok] / Nautj. red. Vanejev, A.N. Minkina, V.A., Sankt Petersburg 2001

Spravotjnik Sotsial'no-ekonomitjeskie problemij Rossii, 2:e izdanie / Otvetstv. red. Filippov, P.S., Bojko, T.M., [Uppslagsbok över sociala och ekonomiska problem i Ryssland, 2:a utgåvan], Sankt Petersburg, 2001, nätbaserad version: www.fiper.ru

Stepanova L.V., Kurakina M.S., Strategija razvitja detskoj biblioteki – uspech detej v informatsionnom obsjtjestve (Utvecklingsstrategi för barnbibliotek - barnens framsteg i informationssamhället), ur Deti, kompjuter i detskaja biblioteka, s.5-8, Sankt Petersburg 1999

Strelkova, E.V.: Detskaja biblioteka v elektronnom srede: priobretenija i poteri [Barnbiblioteket i den elektroniska sfären - vinster och förluster]. 2002 www.deti.spd.ru

Sävborg Romare, Ebba: Ryssland under Jeltsin, Stockholm 2000

Thorhauge, Jens: "The children's library - past and present", ur Scandinavian Public Library Quarterly 2 / 01

Zakon Pskovskoj oblasti o bibliotetjnom djele i objazatel'nom besplatnom ekzemplarje dokumentov - Prinjat oblastnym Sobraniem deputatov 31 janvarja 1996 goda [Lag för Pskovs län om biblioteksväsendet och ett kostnadsfritt pliktexemplar - tagen av länets deputerandeförsamling 31:a januari 1996], Pskov 1996

UNESCOs folkbiblioteksmanifest, ur Svenska Unescorådets skrifter 2/1995